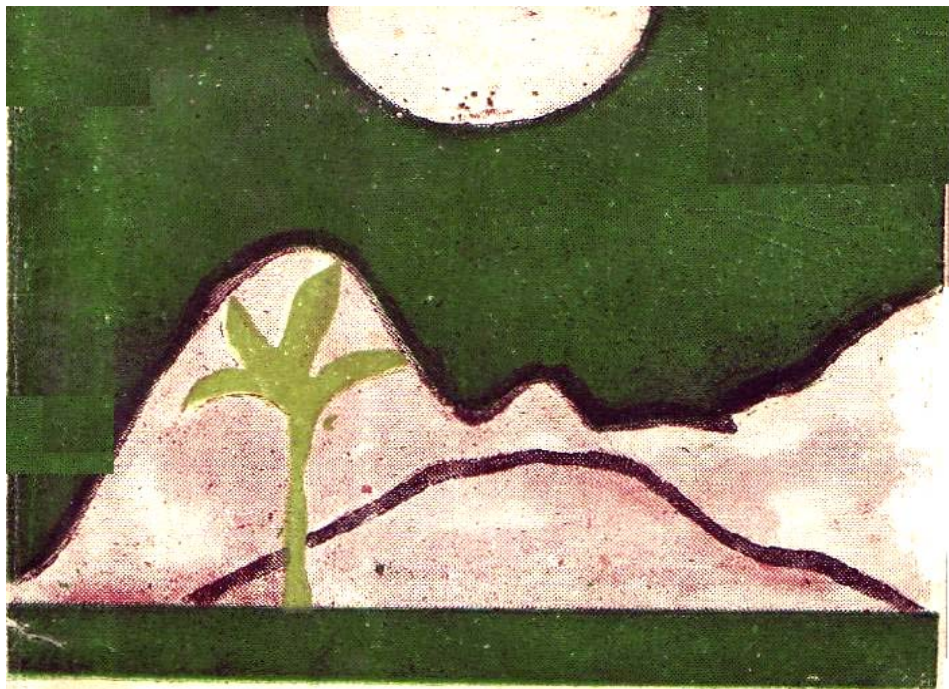

VĂN CHƯƠNG TRƯỚC TÌNH THẾ MỚI
TÂM HỒN VÀ ĐẤT NƯỚC
TÂY NGUYÊN-TRUNG VIỆT

chủ đề đặc biệt số này thực hiện bởi

LÊ TRĂNG KIỀU • THÍCH ĐỨC NHUẬN • MẶC ĐỖ
• TUỆ MAI • BÌNH NGUYÊN LỘC • VIÊN LINH •
THẠCH TRUNG GIẢ • HUY TƯỜNG • NGUYỄN ĐẠT
• LÊ HẰNG • PHẠM THIÊN THƯ • XUÂN VŨ •
NGUYỄN NGŨ • TRẦN HOÀI THƯ • VÔ PHỄN •
NGUYỄN NGUYÊN PHƯƠNG • HỒ MINH DŨNG •
NG MỘNG GIÁC • TRÚC SĨ • DƯƠNG NGHIỆM MẬU
• THANH TÂM TUYỀN • TRẦN QUANG THIỂU •

THỜI TẬP

Năm Thứ Ba • Kỳ Hai Mười Ba

THỜI TẬP

TẬP SAN VĂN HỌC NGHỆ THUẬT

Chủ Trương.

VIÊN LÍNH

Thực Hiện : LÊ TÀI ĐIỂN / Minh Họa : CHOÉ

Biên Tập :

CAO HUY KHANH • DƯƠNG NGHIÊM MẬU
ĐẶNG PHÙNG QUÂN • ĐỖ KHÁNH HOAN
NGUYỄN HỮU HIỆU • NGUYỄN NHẬT DUẬT
THẠCH TRUNG GIÀ • TRẦN PHONG GIAO
HOANG TRÚC LY • TRÙNG DƯƠNG • TUỆ SỸ

Đã in trên báo Văn Học Nghệ Thuật, số 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127, 128, 129, 130, 131, 132, 133, 134, 135, 136, 137, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 146, 147, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 157, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 167, 168, 169, 170, 171, 172, 173, 174, 175, 176, 177, 178, 179, 180, 181, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 189, 190, 191, 192, 193, 194, 195, 196, 197, 198, 199, 200, 201, 202, 203, 204, 205, 206, 207, 208, 209, 210, 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 219, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 233, 234, 235, 236, 237, 238, 239, 240, 241, 242, 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250, 251, 252, 253, 254, 255, 256, 257, 258, 259, 260, 261, 262, 263, 264, 265, 266, 267, 268, 269, 270, 271, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 279, 280, 281, 282, 283, 284, 285, 286, 287, 288, 289, 290, 291, 292, 293, 294, 295, 296, 297, 298, 299, 300, 301, 302, 303, 304, 305, 306, 307, 308, 309, 310, 311, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 321, 322, 323, 324, 325, 326, 327, 328, 329, 330, 331, 332, 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 340, 341, 342, 343, 344, 345, 346, 347, 348, 349, 350, 351, 352, 353, 354, 355, 356, 357, 358, 359, 360, 361, 362, 363, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 370, 371, 372, 373, 374, 375, 376, 377, 378, 379, 380, 381, 382, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 389, 390, 391, 392, 393, 394, 395, 396, 397, 398, 399, 400, 401, 402, 403, 404, 405, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 412, 413, 414, 415, 416, 417, 418, 419, 420, 421, 422, 423, 424, 425, 426, 427, 428, 429, 430, 431, 432, 433, 434, 435, 436, 437, 438, 439, 440, 441, 442, 443, 444, 445, 446, 447, 448, 449, 450, 451, 452, 453, 454, 455, 456, 457, 458, 459, 460, 461, 462, 463, 464, 465, 466, 467, 468, 469, 470, 471, 472, 473, 474, 475, 476, 477, 478, 479, 480, 481, 482, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 490, 491, 492, 493, 494, 495, 496, 497, 498, 499, 500, 501, 502, 503, 504, 505, 506, 507, 508, 509, 510, 511, 512, 513, 514, 515, 516, 517, 518, 519, 520, 521, 522, 523, 524, 525, 526, 527, 528, 529, 530, 531, 532, 533, 534, 535, 536, 537, 538, 539, 540, 541, 542, 543, 544, 545, 546, 547, 548, 549, 550, 551, 552, 553, 554, 555, 556, 557, 558, 559, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 568, 569, 570, 571, 572, 573, 574, 575, 576, 577, 578, 579, 580, 581, 582, 583, 584, 585, 586, 587, 588, 589, 590, 591, 592, 593, 594, 595, 596, 597, 598, 599, 600, 601, 602, 603, 604, 605, 606, 607, 608, 609, 610, 611, 612, 613, 614, 615, 616, 617, 618, 619, 620, 621, 622, 623, 624, 625, 626, 627, 628, 629, 630, 631, 632, 633, 634, 635, 636, 637, 638, 639, 640, 641, 642, 643, 644, 645, 646, 647, 648, 649, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 657, 658, 659, 660, 661, 662, 663, 664, 665, 666, 667, 668, 669, 670, 671, 672, 673, 674, 675, 676, 677, 678, 679, 680, 681, 682, 683, 684, 685, 686, 687, 688, 689, 690, 691, 692, 693, 694, 695, 696, 697, 698, 699, 700, 701, 702, 703, 704, 705, 706, 707, 708, 709, 710, 711, 712, 713, 714, 715, 716, 717, 718, 719, 720, 721, 722, 723, 724, 725, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 734, 735, 736, 737, 738, 739, 740, 741, 742, 743, 744, 745, 746, 747, 748, 749, 750, 751, 752, 753, 754, 755, 756, 757, 758, 759, 760, 761, 762, 763, 764, 765, 766, 767, 768, 769, 770, 771, 772, 773, 774, 775, 776, 777, 778, 779, 780, 781, 782, 783, 784, 785, 786, 787, 788, 789, 790, 791, 792, 793, 794, 795, 796, 797, 798, 799, 800, 801, 802, 803, 804, 805, 806, 807, 808, 809, 810, 811, 812, 813, 814, 815, 816, 817, 818, 819, 820, 821, 822, 823, 824, 825, 826, 827, 828, 829, 830, 831, 832, 833, 834, 835, 836, 837, 838, 839, 840, 841, 842, 843, 844, 845, 846, 847, 848, 849, 850, 851, 852, 853, 854, 855, 856, 857, 858, 859, 860, 861, 862, 863, 864, 865, 866, 867, 868, 869, 870, 871, 872, 873, 874, 875, 876, 877, 878, 879, 880, 881, 882, 883, 884, 885, 886, 887, 888, 889, 890, 891, 892, 893, 894, 895, 896, 897, 898, 899, 900, 901, 902, 903, 904, 905, 906, 907, 908, 909, 910, 911, 912, 913, 914, 915, 916, 917, 918, 919, 920, 921, 922, 923, 924, 925, 926, 927, 928, 929, 930, 931, 932, 933, 934, 935, 936, 937, 938, 939, 940, 941, 942, 943, 944, 945, 946, 947, 948, 949, 950, 951, 952, 953, 954, 955, 956, 957, 958, 959, 960, 961, 962, 963, 964, 965, 966, 967, 968, 969, 970, 971, 972, 973, 974, 975, 976, 977, 978, 979, 980, 981, 982, 983, 984, 985, 986, 987, 988, 989, 990, 991, 992, 993, 994, 995, 996, 997, 998, 999, 1000, 1001, 1002, 1003, 1004, 1005, 1006, 1007, 1008, 1009, 1010, 1011, 1012, 1013, 1014, 1015, 1016, 1017, 1018, 1019, 1020, 1021, 1022, 1023, 1024, 1025, 1026, 1027, 1028, 1029, 1030, 1031, 1032, 1033, 1034, 1035, 1036, 1037, 1038, 1039, 1040, 1041, 1042, 1043, 1044, 1045, 1046, 1047, 1048, 1049, 1050, 1051, 1052, 1053, 1054, 1055, 1056, 1057, 1058, 1059, 1060, 1061, 1062, 1063, 1064, 1065, 1066, 1067, 1068, 1069, 1070, 1071, 1072, 1073, 1074, 1075, 1076, 1077, 1078, 1079, 1080, 1081, 1082, 1083, 1084, 1085, 1086, 1087, 1088, 1089, 1090, 1091, 1092, 1093, 1094, 1095, 1096, 1097, 1098, 1099, 1100, 1101, 1102, 1103, 1104, 1105, 1106, 1107, 1108, 1109, 1110, 1111, 1112, 1113, 1114, 1115, 1116, 1117, 1118, 1119, 1120, 1121, 1122, 1123, 1124, 1125, 1126, 1127, 1128, 1129, 1130, 1131, 1132, 1133, 1134, 1135, 1136, 1137, 1138, 1139, 1140, 1141, 1142, 1143, 1144, 1145, 1146, 1147, 1148, 1149, 1150, 1151, 1152, 1153, 1154, 1155, 1156, 1157, 1158, 1159, 1160, 1161, 1162, 1163, 1164, 1165, 1166, 1167, 1168, 1169, 1170, 1171, 1172, 1173, 1174, 1175, 1176, 1177, 1178, 1179, 1180, 1181, 1182, 1183, 1184, 1185, 1186, 1187, 1188, 1189, 1190, 1191, 1192, 1193, 1194, 1195, 1196, 1197, 1198, 1199, 1200, 1201, 1202, 1203, 1204, 1205, 1206, 1207, 1208, 1209, 1210, 1211, 1212, 1213, 1214, 1215, 1216, 1217, 1218, 1219, 1220, 1221, 1222, 1223, 1224, 1225, 1226, 1227, 1228, 1229, 1230, 1231, 1232, 1233, 1234, 1235, 1236, 1237, 1238, 1239, 1240, 1241, 1242, 1243, 1244, 1245, 1246, 1247, 1248, 1249, 1250, 1251, 1252, 1253, 1254, 1255, 1256, 1257, 1258, 1259, 1260, 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1266, 1267, 1268, 1269, 1270, 1271, 1272, 1273, 1274, 1275, 1276, 1277, 1278, 1279, 1280, 1281, 1282, 1283, 1284, 1285, 1286, 1287, 1288, 1289, 1290, 1291, 1292, 1293, 1294, 1295, 1296, 1297, 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1303, 1304, 1305, 1306, 1307, 1308, 1309, 1310, 1311, 1312, 1313, 1314, 1315, 1316, 1317, 1318, 1319, 1320, 1321, 1322, 1323, 1324, 1325, 1326, 1327, 1328, 1329, 1330, 1331, 1332, 1333, 1334, 1335, 1336, 1337, 1338, 1339, 1340, 1341, 1342, 1343, 1344, 1345, 1346, 1347, 1348, 1349, 1350, 1351, 1352, 1353, 1354, 1355, 1356, 1357, 1358, 1359, 1360, 1361, 1362, 1363, 1364, 1365, 1366, 1367, 1368, 1369, 1370, 1371, 1372, 1373, 1374, 1375, 1376, 1377, 1378, 1379, 1380, 1381, 1382, 1383, 1384, 1385, 1386, 1387, 1388, 1389, 1390, 1391, 1392, 1393, 1394, 1395, 1396, 1397, 1398, 1399, 1400, 1401, 1402, 1403, 1404, 1405, 1406, 1407, 1408, 1409, 1410, 1411, 1412, 1413, 1414, 1415, 1416, 1417, 1418, 1419, 1420, 1421, 1422, 1423, 1424, 1425, 1426, 1427, 1428, 1429, 1430, 1431, 1432, 1433, 1434, 1435, 1436, 1437, 1438, 1439, 1440, 1441, 1442, 1443, 1444, 1445, 1446, 1447, 1448, 1449, 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 1455, 1456, 1457, 1458, 1459, 1460, 1461, 1462, 1463, 1464, 1465, 1466, 1467, 1468, 1469, 1470, 1471, 1472, 1473, 1474, 1475, 1476, 1477, 1478, 1479, 1480, 1481, 1482, 1483, 1484, 1485, 1486, 1487, 1488, 1489, 1490, 1491, 1492, 1493, 1494, 1495, 1496, 1497, 1498, 1499, 1500, 1501, 1502, 1503, 1504, 1505, 1506, 1507, 1508, 1509, 1510, 1511, 1512, 1513, 1514, 1515, 1516, 1517, 1518, 1519, 1520, 1521, 1522, 1523, 1524, 1525, 1526, 1527, 1528, 1529, 1530, 1531, 1532, 1533, 1534, 1535, 1536, 1537, 1538, 1539, 1540, 1541, 1542, 1543, 1544, 1545, 1546, 1547, 1548, 1549, 1550, 1551, 1552, 1553, 1554, 1555, 1556, 1557, 1558, 1559, 1560, 1561, 1562, 1563, 1564, 1565, 1566, 1567, 1568, 1569, 1570, 1571, 1572, 1573, 1574, 1575, 1576, 1577, 1578, 1579, 1580, 1581, 1582, 1583, 1584, 1585, 1586, 1587, 1588, 1589, 1590, 1591, 1592, 1593, 1594, 1595, 1596, 1597, 1598, 1599, 1600, 1601, 1602, 1603, 1604, 1605, 1606, 1607, 1608, 1609, 1610, 1611, 1612, 1613, 1614, 1615, 1616, 1617, 1618, 1619, 1620, 1621, 1622, 1623, 1624, 1625, 1626, 1627, 1628, 1629, 1630, 1631, 1632, 1633, 1634, 1635, 1636, 1637, 1638, 1639, 1640, 1641, 1642, 1643, 1644, 1645, 1646, 1647, 1648, 1649, 1650, 1651, 1652, 1653, 1654, 1655, 1656, 1657, 1658, 1659, 1660, 1661, 1662, 1663, 1664, 1665, 1666, 1667, 1668, 1669, 1670, 1671, 1672, 1673, 1674, 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1680, 1681, 1682, 1683, 1684, 1685, 1686, 1687, 1688, 1689, 1690, 1691, 1692, 1693, 1694, 1695, 1696, 1697, 1698, 1699, 1700, 1701, 1702, 1703, 1704, 1705, 1706, 1707, 1708, 1709, 1710, 1711, 1712, 1713, 1714, 1715, 1716, 1717, 1718, 1719, 1720, 1721, 1722, 1723, 1724, 1725, 1726, 1727, 1728, 1729, 1730, 1731, 1732, 1733, 1734, 1735, 1736, 1737, 1738, 1739, 1740, 1741, 1742, 1743, 1744, 1745, 1746, 1747, 1748, 1749, 1750, 1751, 1752, 1753, 1754, 1755, 1756, 1757, 1758, 1759, 1760, 1761, 1762, 1763, 1764, 1765, 1766, 1767, 1768, 1769, 1770, 1771, 1772, 1773, 1774, 1775, 1776, 1777, 1778, 1779, 1780, 1781, 1782, 1783, 1784, 1785, 1786, 1787, 1788, 1789, 1790, 1791, 1792, 1793, 1794, 1795, 1796, 1797, 1798, 1799, 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, 1806, 1807, 1808, 1809, 1810, 1811, 1812, 1813, 1814, 1815, 1816, 1817, 1818, 1819, 1820, 1821, 1822, 1823, 1824, 1825, 1826, 1827, 1828, 1829, 1830, 1831, 1832, 1833, 1834, 1835, 1836, 1837, 1838, 1839, 1840, 1841, 1842, 1843, 1844, 1845, 1846, 1847, 1848, 1849, 1850, 1851, 1852, 1853, 1854, 1855, 1856, 1857, 1858, 1859, 1860, 1861, 1862, 1863, 1864, 1865, 1866, 1867, 1868, 1869, 1870, 1871, 1872, 1873, 1874, 1875, 1876, 1877, 1878, 1879, 1880, 1881, 1882, 1883, 1884, 1885, 1886, 1887, 1888, 1889, 1890, 1891, 1892, 1893, 1894, 1895, 1896, 1897, 1898, 1899, 1900, 1901, 1902, 1903, 1904, 1905, 1906, 1907, 1908, 1909, 1910, 1911, 1912, 1913, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1920, 1921, 1922, 1923, 1924, 1925, 1926, 1927, 1928, 1929, 1930, 1931, 1932, 1933, 1934, 1935, 1936, 1937, 1938, 1939, 1940, 1941, 1942, 1943, 1944, 1945, 1946, 1947, 1948, 1949, 1950, 1951, 1952, 1953, 1954, 1955, 1956, 1957, 1958, 1959, 1960, 1961, 1962, 1963, 1964, 1965, 1966, 1967, 1968, 1969, 1970, 1971, 1972, 1973, 1974, 1975, 1976, 1977, 1978, 1979, 1980, 1981, 1982, 1983, 1984, 1985, 1986, 1987, 1988, 1989, 1990, 1991, 1992, 1993, 1994, 1995, 1996, 1997, 1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180,

VĂN CHƯƠNG TRƯỚC MỖI TÌNH THẾ

Bài Của

VIÊN LINH

Cách đây hơn hai mươi năm, một sinh khí mới đã làm thay đổi bộ mặt văn chương Miền Nam, đưa văn chương nhập thời thế, trong đó chữ nghĩa không còn tạo ra những tác phẩm được quan niệm như là sản phẩm của tưởng tượng. Sản phẩm của tưởng tượng, đó là mệnh đề thường thấy trên đầu những cuốn tiểu thuyết của một giai đoạn đã qua, là giai đoạn tiền chiến. Đó cũng là mệnh đề thường thấy hơn cả trên những cuốn tiểu thuyết phương Tây. Nói một cách giản dị thì những cuốn tiểu thuyết có ghi dòng chữ ở đầu sách thường là những cuốn truyện ở ngoài thời thế, những cuốn truyện không dùng đến cả thời thế làm bối cảnh, những cuốn truyện muốn được coi là không liên hệ gì đến sự thực ngoài đời. Và dĩ nhiên là với thời thế.

Năm 1954, văn chương Miền Nam đổi khác, thời thế vào văn chương, văn chương muốn đóng một vai trò tích cực hơn, với Vũ Khắc Khoan, Mặc Đỗ một phía, phía khác Nguyễn Mạnh Côn, Võ Phiến, và phía khác nữa là Mai Thảo, Thanh Tâm Tuyền, Đoàn Quế Sỹ (1). Sự khác biệt,

(1) Vũ Khắc Khoan với tác phẩm *Thần Tháp Rùa* — đưa lên vai trò của kẻ sĩ trong cuộc xung đột tư tưởng giữa chủ nghĩa Cộng Sản và tầng lớp tư sản trí thức.

— Mặc Đỗ — Bốn Mươi, nhân vật thao thức với thời thế « có phen muốn làm « một cái gì ».

về bút pháp nơi những nhà văn này rất lớn, song ở họ có một cái chung, ấy là chung một ý thức hệ được phát biểu trong tác phẩm. Tác phẩm thấp thoáng bóng dáng những nhân vật muốn làm lịch sử, thao thức trong lòng lịch sử. Trước đó ở Miền Nam, Sơn Nam hay Bình Nguyên Lộc không đưa văn chương vào con đường ấy.

Năm 1954 còn là năm xuất hiện ở Miền Nam của những Nguyễn Hoạt qua tác phẩm Tỵ Bái, Đỗ Trúc Vịnh qua cuốn Những Người Đang Tới, Đinh Hùng với chương trình Tao Đàn. Những nhà văn nhà thơ này cổ vũ mãnh liệt ý thức đề kháng hầu tạo dựng ở Miền Nam một đời sống trong truyền thống văn hóa cũ, không mang tinh thần khai phá như nhóm Văn Nghệ. Dưới một tấm tranh của họa sĩ Nguyễn Gia Trí, dùng làm bìa tờ Tự Do (hay Văn Nghệ Tự Do) có ghi một câu có thể dùng để tóm tắt quan điểm của nhóm này ‘chúng ta đi mang theo quê hương.’

Với những ảnh hưởng như thế, văn chương Miền Nam thay đổi hẳn, cho tới những năm cuối thập niên sau mười, chữ nghĩa được xét lại vai trò trong một số cuộc bút chiến bất thành, đề chỉ còn là những cuộc đả kích một chiều, không tiếng vọng lại, bởi sự thấp thoáng những bóng dáng cuồng tín phía sau. Dù sao vấn đề đã được đặt ra, đó là vấn đề dẫn thân hay viễn mơ. Văn chương dẫn thân hay văn chương viễn mơ. Chữ dẫn thân ở đây mang một ý nghĩa cụ thể: phê bình chế độ. Vấn đề không đi đến đâu mặc dù có một số nhà văn có những điểm đồng ý với những

— Nguyễn Mạnh Côn — *Đem Tâm Tình Viết Lịch Sử và nhiều cuốn khác. Độ cao nhất của một người dùng văn đề biện bác với Việt Minh, Cộng Sản.*

— Võ Phiến — *Người Tù.*

— Mai Thảo — *Đêm Giã Từ Hanoi.*

— Thanh Tâm Tuyền — *Bếp Lửa.*

— Doãn Quốc Sỹ — *Hầu hết các tác phẩm của ông.*

người kêu gọi dẫn thân. Họ đồng ý mà không tham gia vì cảm thấy ở đằng sau nhóm kêu gọi dẫn thân này một vài tổ chức đồng phục mà đa số là khuynh tả.

Hai mươi năm sau một tình thế mới lẽ ra phải được bắt đầu. Tại sao lại có một ý nghĩ như thế? Ý nghĩ ấy đã căn cứ vào thực tế nào? Và tình thế mới này là tình thế nào? Trước hết, có những người lên tiếng và có những người im lặng trước một biến cố, trước một sự việc quan trọng. Nghĩa là có những thái độ khác nhau trước biến cố ấy, trước sự việc ấy. Trong thời thế, năm 1973 là một năm có biến cố với Hiệp định Paris, một trong những hiệp định có tên gọi rất dài dòng là hiệp định ngưng bắn và văn hồi hòa bình ở V.N. Trước biến cố này, một chân trời mở ra trong tầm mắt, dù hoài nghi hay lạc quan. Diễn tiến sau đó cho thấy là dù thế nào trong hai cách đó — hay có một cách nào khác — văn chương Miền Nam không hề chuyển động trong hai năm đó. Nó chẳng hoài nghi hơn nữa mà cũng không lạc quan thêm bao nhiêu. Có một kinh nghiệm là kinh nghiệm nghe ngóng. Có một lý thuyết là lý thuyết khoảng cách. Văn chương nghe ngóng và tác phẩm khoảng cách. Hai năm qua là hai năm của ký sự lẫn lút sáng tác, bởi vì ký sự không cần khoảng cách, người viết ký sự không cần lùi xa các biến cố để chiêm nghiệm nó như người làm thơ, viết văn. Rõ ràng là một tình thế mới lẽ ra phải được bắt đầu, vậy mà đã không có cái lẽ ra ấy.

Và lẽ ra là một giai đoạn phải đóng lại, đó là giai đoạn 20 năm: 1954—1973. Đầu đảng kia là Hiệp định Genève và đầu đảng này là Hiệp định Paris, hai thủ phủ Âu Châu đóng đinh căng kéo một V.N. xung đột. Đó là giai đoạn tiếp theo sau giai đoạn 1932-1945, và giai đoạn 1945-1954, những giai đoạn tạm thời được hạn định bởi các biến cố quân sự, và những thỏa ước chính trị. Xét như thế, 1973 phải là một giai đoạn mới, một tình thế mới mở đầu, dù cho những màu đỏ và sắc đen còn đậm nét ở chân trời, trong tầm mắt và ngay trong tầm sống.

Khoảng năm 1957, tôi làm hai câu thơ :

Ở đây sâu đã tan tành

Người đi chưa đủ về quanh chiều ngồi

Mà Dương Nghiễm Mậu trích dẫn trong cuốn truyện dài đặc sắc nhất với bối cảnh thời thế của Mậu là cuốn *Đêm Tóc Rối*, là tôi nghĩ đến một hình ảnh rất dân tộc trong sự phân ly. Nghĩ đến bạn bè, những người 20 tuổi chúng tôi lúc đó, một nhóm nhỏ đã từng viết với nhau, vẽ với nhau, làm nhạc với nhau trong và ngoài khuôn viên trường Chu Văn An từ Hà Nội, trong có Mậu, Ngô Mạnh Thu, Trường Giang nay không biết ở đâu, Trần Tường ở lại, và tôi. Tuy nhiên thời thế chỉ dừng lại ở quan niệm, không tiến xa hơn. Bởi văn chương đối với tôi trước hết là đẹp và thuộc về tâm trí, dù có nói đến mọi sự việc thực tế. Một thời những thứ như thế được gọi là viễn mơ. Tôi vẫn muốn mãi mãi như thế, và năm 1973, cùng với tờ Thời Tập, tôi vẫn muốn mãi mãi như thế. Càng muốn mãi mãi như thế.

Hai năm nay, diễn đàn này đã làm đúng như thế. Không khí của Thời Tập là không khí văn chương, văn học, là những suy nghĩ, sáng tạo và trao đổi văn học. Đã không có một sắc đen hay màu đỏ, đã không có một truyện ngắn nào, một bài thơ nào, một tiểu luận nào không nơi đến đời sống rất bình thường và ở ngoài mọi xung đột giáo điều, cương lĩnh. Có một chữ quen thuộc : con người. Có một nghĩa chung : nhân bản. Và nếu có nói đến chiến tranh — rất ít — là nói đến những nạn nhân. Hai năm vừa qua, một thời gian phong phú nhất các nạn nhân, và nếu có nói đến những nạn nhân thì đó là việc cần nói. Nói đến con người trong giai đoạn qua là nói đến các nạn nhân, vì những kẻ tạo ra các nạn nhân đều không đáng nói đến bằng văn chương — cái đẹp. Cái đẹp nào trước hết cũng từ khước sự bạo hành, cưỡng ép, thiên kiến, trói buộc và sự phá hủy, tiêu diệt. Văn chương là từ khước trước hết tự bản chất sự bạo

VIÊN LINH

hành, cưỡng ép, thiên kiến, trói buộc và sự phá hủy, tiêu diệt.

Cách đây không lâu, một bạn đọc nơi xa viết thư về Thời Tập, gay gắt hỏi tại sao đã bỏ quên người gánh vác việc chiến đấu. Đã có trả lời. Tại sao không nói đến cái chết của những người đó, nó giá trị hơn cái chết của các 'em bán bar'. Đã có trả lời. Đứng trên cương vị nhà luân lý, quả là có những cái chết là phải. Trên cương vị cán bộ, quả là có những cái chết đáng kiếp. Nhưng với nhân sinh, chết là mất mát, là hủy diệt, và sự mất mát nào cũng đáng tiếc trong hệ lụy của nó và hiện đại của nó. Văn chương là với nhân sinh ấy, — làm sống cái vĩnh cửu từng phút giây hiện đại — văn chương không với luân lý hay cán sự. Văn chương không đề hữu dụng cho một lãnh vực nào, đề riêng tần số nào tiếp nhận. Văn chương là một luân lưu đàn hồi sâu ẩn của nhịp sống chung, được tiếp nhận tối đa nơi này và có thể rất ít ở nơi khác, song không bao giờ tự đề mất sự đàn hồi sinh động của bản chất, dù trong thời thế và hoàn cảnh nào của đời sống đang tiếp diễn.

Văn chương như thế vô ích thật đối với những người muốn dùng nó, và hữu ích vô cùng đối với những người không định dùng nó. Như chẳng ai định dùng 'tiếng chim ca buổi sớm', câu hát lúc ban chiều và ước mơ ngoài đêm tối. Vậy mà tiếng ca vẫn có, câu hát vẫn nhiều và ước mơ hoài hoài còn được tìm kiếm không thôi. #

VAI TRÒ CỦA NGƯỜI CẦM BÚT TRƯỚC TÌNH THẾ ĐẤT NƯỚC MƯỜI TÁC GIẢ

Trước tình thế đất nước biến động kể từ đầu tháng 3 năm nay — một biến động rơi từ tâm não — Thời Tập đã gửi 2 câu hỏi tới những nhà văn, nhà thơ, để tìm hiểu quan điểm, ý kiến của giới cầm bút trước tình trạng mới vừa xảy đến cho Tổ Quốc. Những quan điểm và ý kiến đăng tải dưới đây — chính là phần trả lời 2 câu hỏi ấy — đã được các tác giả trình bày theo nhiều cách, và hoàn toàn tự do. Với lòng trân trọng Thời Tập gửi đến bạn đọc thân mến — ngày hôm nay không hiểu còn được những ai và còn được bao nhiêu có thể tiếp tục đọc được tờ báo văn chương này; ngày hôm nay không hiểu còn được những ai và còn được bao nhiêu thấy rằng văn chương chưa phải vứt bỏ, rằng niềm tin tưởng vào điều tốt và cái đẹp chưa bị hủy diệt, rằng sự thực vẫn cần được nói ra và giữ gìn — cho dù tất cả những điều ấy có thể gây ngộ nhận hay dị cảm ngoài ý muốn. Với lòng trân trọng, Thời Tập cũng cảm tạ các tác giả đã trả lời, trước vài người đã từ khước 2 câu hỏi như sau :

1 — Anh (chị) có từng phải tự hỏi về vai trò người cầm bút: là mình trước một tình thế đất nước biến động như trong những ngày qua hay không? Xin cho biết.

2 — Theo anh (chị) văn chương thực sự có một khoảng cách như thế nào trước một biến cố được chọn làm đề tài mô tả?

mặc đồ

*là dân một nước tất nhiên phải
sống với mọi biến cố và lăm phen
muốn làm một cái gì*

1. Chẳng phải đợi có biến cố mới có vấn đề vai trò của người cầm bút. Người ta vẫn cho rằng những người làm văn học nghệ thuật có giác quan tinh mẫn hơn số đông, như vậy cầm bút phải thường xuyên được ghi nhận và biểu tỏ. Đó là nói về cạnh khía « nghề nghiệp » của người cầm bút, còn một cạnh khía công dân nữa, là dân một nước tất nhiên phải sống với mọi biến cố và lăm phen muốn làm một cái gì. Nhưng ở Việt Nam chúng ta làm một cái gì là độc quyền, ở miền Bắc của Đảng Lao Động, ở miền Nam của các ông quân nhân, cho nên trước tình thế những người cầm bút chỉ biết lo sợ và thụ động. Đừng ai huỳnh hoang nói phét, bây giờ có thể nói phét được, nhưng vài chục năm sau sử gia có những phương tiện truy tầm và phân tích rất khoa học để phơi ra hết những sự thật. Khi đó những người nói phét đã mồ yên mả đẹp rồi, nhưng ở dưới mồ tất cũng sốt ruột cựa mình và con cháu thì rất hân hạnh có ông bố, bà mẹ đó, ông nội bà nội đó ! Bó tay và không dám nói phét cũng khổ lắm chứ.

2. Người sáng tác hoàn toàn làm chủ những phương tiện của mình. Tôi không thấy nhất định cứ phải có một khoảng cách nào mới là đúng giữa biến cố thật và đề tài mô tả. Có điều là phải có khoảng cách (khoảng cách hiểu hết sức trừu tượng). Lấy những dữ kiện vừa xảy ra hôm qua đem viết, như vậy là ghi chép hay kể chuyện chứ không phải sáng tác.

trần thị tuệ mai

*có trách nhiệm ghi nhận và
phản ánh mọi khát vọng
thâm sâu của đời sống*

1. Theo tôi (một người làm thơ) thì Thơ chính là kết tinh giữa những mối thâm cảm phản ánh đời sống, nói một

cách khác, Thơ là đời sống. Dù rằng đời sống có hiện bày dưới những cách nhìn, dưới những mức độ khác nhau, nhưng những biểu hiện đó cũng vẫn là mảnh mún đời sống. Cho nên, một người cầm bút trong xứ sở đầy biến động kinh hoàng nổi lên xảy ra suốt phần tư thế kỷ này, không những là có trách nhiệm ghi nhận và phản ánh mọi khát vọng thâm sâu của những trạng huống đời sống, mà tâm khảm còn chịu đựng sự quằn quại thôi thúc của ý hướng nhận rõ, mở rộng, nâng cao Tinh Tụ Dân Tộc. Tất nhiên vậy. Để, trước hết thắp sáng chính tâm hồn mình: một điểm sáng nhỏ, nhưng cần thiết, không thể không có ở nay, cho mai...

2. Thiết nghĩ Văn Chương Nghệ Thuật (qua bộ môn Thơ) không hẳn cần phải có khoảng cách nào đó trước một bối cảnh được chọn làm đề tài, mà là tùy theo mức độ rung động của người thơ trước đối tượng đó.

nguyên mộng giác

tôi chọn vai trò người ghi nhận

1. Câu hỏi của Thời Tập vẫn ám ảnh giới nhà văn từ gần bốn mươi năm nay. Lúc tình thế cấp bách, người ta đặt ra một cách khái quát: *vị nghệ thuật hay vị nhân sinh*. Mấy năm trước vấn đề khái quát ấy biến thành *văn chương dẫn thân hay văn chương viễn mơ*. Bây giờ là câu hỏi khấn khoản của Thời Tập, trước tình thế đất nước biến động và trước nỗi hoang mang tội độ này vai trò của người cầm bút là gì? tôi đoán câu hỏi này sẽ làm cho nhiều người cầm bút băn khoăn.

Thật vậy, từ ban đầu, không có nhà văn nào chọn khuynh hướng sáng tạo trước khi chọn đề tài sáng tạo, cách thể biểu hiện. Mỗi nhà văn nhà thơ có một cách cảm nhận sự vật khác biệt. Trước cảnh chợ, người thì chú ý tủa chùm bong bóng đỏ và tiếng còi toé toét của người bán mĩ, người thì chú ý đến lão ăn xin đang hàu hấu nhìn bát phở của một thực khách trong quán. Có người ngần ngại vì sắc đẹp của một thiếu nữ thì cũng có người rơm rớm nước mắt vì nhìn bà hàng rau nhớ đến mẹ quê. Xúc động chân thành thuở ban đầu ấy thôi thúc người cầm bút và khi không thể dẫn được nữa, lấy bạo, anh ta phải tìm

một cách nào đó để thể hiện. Viết xong, in xong, có người đọc, có người bàn soi chiếu nhiều lần để tự tìm hiểu mình, bấy giờ người cầm bút mới chọn cho mình một hướng đi, một thái độ, một vai trò. Sáng tạo phát khởi tự nhiên như là ngôn ngữ, còn câu hỏi về khuynh hướng, về vai trò nhà văn giống như văn phạm đối với ngôn ngữ. Có nhiều lối giải thích văn phạm cho một ngôn ngữ độc nhất, không thể lấy khuynh hướng sáng tác này để đòi phủ nhận văn chương thuộc khuynh hướng kia.

Tuy nhiên, mỗi thời đại, mỗi hoàn cảnh trong đó nhà văn sống có vài yếu tố nổi bật ghi đậm lên tâm cảm nhà văn đến nỗi có thể chuyển hướng sự sáng tạo hoặc âm thầm ràng buộc nhà văn như một định đề đạo đức. Chẳng hạn khi chợ cháy, mà vẫn an nhiên ngắm mấy cái bong bóng xanh đỏ làm trở ngại cho lĩnh cứu hỏa, thì thực không hợp thời.

Nói riêng trường hợp của tôi, chắc anh cũng ghi nhận qua những gì tôi viết ra có một nét chung nào đó. Tôi thường xúc động về những hoàn cảnh cực đoan nghiệt ngã, xảy ra nhan nhản quanh chúng ta (nhất là ở Bình Định quê hương tôi, nơi phân ly trong từng gia đình, mâu thuẫn thù oán trong từng xóm nhỏ, và hung bạo tiếp nối cùng khắp) Tôi chọn *vai trò người ghi nhận* và chưa bao giờ dủ tự tin để đóng vai trò khác (như nhiều nhà văn trẻ đòi phải giáo dục quần chúng, bảo vệ đạo đức, cải tạo xã hội...) Trong tình thế này, tôi tiếp tục ghi nhận: cất các mẫu tin đi tẩn trên báo, thăm hỏi đồng bào tỵ nạn, quan sát phản ứng của mọi người, hỏi hợp lo cho quê hương và gia đình. Tất cả những điều thu thập được, tôi hy vọng sẽ tìm được một thời gian thích hợp nào đó, sắp xếp chọn lọc lại, viết thành một tác phẩm ghi nhận đúng bản chất của giai đoạn này. Còn bây giờ? Ngay hôm nay? Tôi chịu thua. Ngay cả chú bình an cần thiết và nền đất dưới cái bàn viết này vẫn còn là điều khả nghi, như khói như sương, thì còn viết gì được. Tôi đang hoang mang, lo lắng chờ đợi !

2. Tôi nghĩ ngoài các loại ký cần viết ngay trong biến cố để ghi trọn xúc động (như loại ký sự của Nguyễn Tử trên nhật báo Chính Luận gần đây, hoặc các bài ký của Phan Nhật Nam năm 1972) văn chương cần một khoảng cách nào đó với đối tượng mô tả: khoảng cách thời gian để nhà văn lấy được bình tâm để viết, khoảng cách không gian để nhà văn nhìn trọn được đối tượng, tôi mong đón đọc được cái bài ký giá trị cho giai đoạn biến động quan trọng này

.HỒI TẬP

trên Thời Tập. Tác giả là những nhân chứng tại chỗ của các cuộc di tản bị thảm, các vinh nhục, tốt xấu của một cuộc tranh chấp tuyệt vọng để sinh tồn. Còn những tác phẩm văn chương tiêu biểu cho giai đoạn này, thể hệ này chắc còn lâu lắm mới có. Năm năm, mười năm, hai mươi năm... hoặc chẳng bao giờ cả, vì người cầm bút Việt Nam không đủ sức chống chọi với cường lưu của thời thế để lấy lại bình tâm sáng tạo.

thạch trung giả

những ai nằm đó?

*Những ai nằm đó ?
 Dưới khuya này thăm mấy ngàn năm
 U minh hình bóng chấp trùng
 Miên miên Đất Tổ vua Hùng dựng nền
 Bước chân chạm mấy cửa tuyền
 Mấy tầng huyết đỏ, lệ hoen chốn này
 Những ai nằm đó ?*

phạm thiên thư

*khi người là con sâu
 tất cả là chiếc kén*

TỰ HỎI

1. *Bao lâu tôi tự hỏi
 Cầm bút viết gì đây
 Chẳng lẽ những thảm cảnh
 Che bởi làn tóc mây
 Trò đu bay ngón ngữ
 Trên đau thương đầy đầy
 Làm đẹp ? hay nói dối ?
 Như nhuộm đen rừng cây.*

TRẢ LỜI PHỎNG VẤN

Bao lâu tôi thăm hỏi
 Làm chi làm chi đây
 Bài thơ không nuôi nổi
 Ngân năn cái thân gầy

Tim người mất niềm tin
 Thi ca thành tro trẽn
 Ốc người xanh dây bìm
 Tư tưởng đành tắc nghẽn.

khi người là con sâu
 tất cả là chiếc kén
 vai trò cầm bút u
 nghĩ ra càng tự thẹn

KHOẢNG CÁCH

2. khi viết bằng trái tim
 văn chương là sự sống
 cuộc đời thoát trùng sinh
 dù chỉ lần rung động

rồi thành mộng thành thơ
 đôi khi rất tình cờ

đôi khi rất ngu ngơ

gác Tích Mịch
 27.3.1975

bình nguyên lộc

tôi nghĩ đến những điều ấy
 ngay cả trong thời bình

1. Có, tôi có nghĩ đến những điều ấy, ngay cả trong thời bình. Nghĩ xong, tôi thấy được bồn phận của tôi. Nhưng rồi tôi đau ốm và tôi đã phải chọn một bồn phận ít dấn thân hơn, loại bồn phận dấn thân chỉ thích hợp với người không đau ốm. Tôi làm văn hóa một cách trầm lặng, nhưng không phải là vô ích.

THỜI TẬP

2. Có cái khoảng cách ấy. Nhưng nó như thế nào thì thật là khó nói. Tôi không bao giờ là lý thuyết gia văn nghệ nên câu hỏi nào của quý báo cũng làm cho tôi bối rối cả. Phải là lý thuyết gia văn nghệ mới nói ra được những điều ấy.

Những lý thuyết gia văn nghệ cứ suy tư về những điều đó nên hỏi là họ đáp được ngay tức khắc. Những người làm văn nghệ thì bận suy tư về những điều khác. Chắc họ cũng đủ trí khôn để suy tư về những điều mà quý báo hỏi, nhưng phải mất một năm họ mới nói ra được.

trúc sĩ

*tôi viết, lấy căn bản lương tri
làm hướng đi cho mình*

1. — Thừa anh không, từ ngày cầm bút viết văn hay làm thơ, dù được in trên báo chí hay xuất bản, chưa bao giờ tôi đặt câu hỏi về vai trò của người cầm bút cả. Nghĩa là tôi viết theo cảm xúc và nhận định của riêng tôi, lấy căn bản lương tri của con người làm hướng đi một cách hầu như tất nhiên và tự nhiên vậy. Cũng bởi thế, cái ý niệm nhân bản nhiều khi quá khích đến phi liêm nghĩa là tôi thông cảm và chấp thuận nhiều trường hợp phá lệ của bất cứ một nền luân lý nào. Cụ thể như đối với những hành động có thể coi như bất chính, như ăn trộm ăn cắp, làm đi, bán bạc, tham ô, tôi cũng thông qua luôn, bởi đời là cảnh khổ, con người trước tiên phải có tồn phận với chính bản thân họ, pháp luật cứ làm nhiệm vụ của pháp luật, nhưng không có cái gì đẹp bằng những hành động phi luân vì hoàn cảnh, để đấu tranh cho cha mẹ vợ con được sống còn, trong nước mất và sự vinh nhục của mình. Do thế, câu hỏi của anh hoàn toàn ở ngoài tư tưởng của tôi, mà chưa bao giờ tôi nghĩ tới. Chỗ này, tôi nghĩ rằng nên nhắc lại một câu nói của một nhà văn Liên xô, là văn hào Tvardovski trong nhóm Thời Mới (Novy Mir) mà tôi đã được đọc trên tờ Paris-Match cách đây khoảng 8, 9 năm, nói như sau :

— Là người cầm bút chân chính, chúng ta phải đấu tranh cho những kẻ yếu hèn, đau khổ, chứ không phải phụ họa vào cường quyền mà đàn áp nó.

Tôi nghĩ rằng, đây là câu nói bất hủ, mà có lẽ tôi đã có

TRẢ LỜI PHÒNG VĂN

sẵn trong máu, nên chẳng bao giờ phải suy nghĩ nữa. Có thể là như vậy.

2— Văn chương theo tôi thực sự nó chẳng có khoảng cách nào hết, vì văn chương là nghệ thuật. Chỉ có tư tưởng con người mới có một khoảng cách, mà tư tưởng con người, là chính trị. Khi Thần linh có lý tưởng của Thần linh, thì Quỷ Sa tăng cũng có lý tưởng của Quỷ, và nếu ta đứng làm trọng tài ở phía cao ta sẽ thấy không có ai là Thần linh hay Quỷ cả. Ai cũng có lập trường của mình. Họ lấy văn chương làm lợi khí thì văn chương ấy chỉ là kỹ thuật, mà bỏ phần ý thức hệ, ta chỉ thấy cái sắc bén và tài nghệ của kẻ cầm bút.

Thế thì biến cố gì đi nữa, cũng chỉ tạo môi trường, như làng Guernica dù kinh hoàng đến đâu, cũng chỉ là khung cảnh cho tác phẩm bất hủ của Picasso, thế thôi. Khoảng cách chính trị của văn chương không có, mà chỉ có khoảng cách của nghệ thuật, mà một người vẽ bất tài sẽ không vẽ nổi bằng Picasso, có như vậy mà thôi.

vô phiến

*chúng ta còn quá ít thì giờ
để làm nghệ thuật*

Đối với tình thế hiện nay, nghệ sĩ cũng như mọi người khác hãy cứ phản ứng trong tư cách làm dân, làm người.

Chúng ta còn quá ít thì giờ để làm nghệ thuật, để nghĩ đến nghệ thuật.

Trong biến cố Tết Mậu thân, tôi có trình bày trên tạp chí «Bách Khoa» một vài ý nghĩ về vấn đề anh đặt ra ở câu hỏi thứ nhất. Nhưng tình hình hiện nay không còn được như lúc bấy giờ.

lê tràng kiêu

*nhà văn phải cảm thông
với vận mệnh dân tộc*

— Giữa thời đại này, có nhà văn nào mà than gió,

THỜI TẬP

khóc trắng, đời sẽ cười cho là hủ lậu.

Hơn thế nữa, đời sẽ chê cười vô cùng.

Đây là một sự thay đổi quan hệ trong văn hóa nước nhà từ mấy năm nay; đã hết rồi, những thi thơ mơ mộng, những cuốn tiểu thuyết vô ý nghĩa, đã hết rồi những câu chuyện khiêu dâm, đã hết rồi tất cả những sản phẩm cấu tạo nên dưới dấu hiệu của chủ nghĩa cá nhân đầy khoái lạc.

Văn hóa nước nhà từ mấy năm nay đã lột hẳn bộ mặt cũ, để khoác bộ mặt mới. Không ai bảo ai, cũng chẳng ai hô hào mà người Việt Nam cầm bút viết đã phải ca ngợi sự tranh đấu anh dũng của những lớp người kế tiếp tiến lên. Cả một mối bận lòng ở văn thơ Việt Nam bàng bạc tỏa lên trời cao.

Điều ấy đã thành một sự tự nhiên, tự nhiên như nỗi lòng của người Việt khi thấy cần phải làm gì cho nhà khỏi tan, nước khỏi mất, và ở thời nào cũng thế.

Cuộc xâm lăng của bọn Tống triều đã làm cho Lý Thường Kiệt thốt nên lời thơ cứu quốc. Cuộc xâm lăng của bọn Mông Cổ cũng thúc dục văn thơ Việt Nam cương lại sóng gió. Rồi nếu các bạn đã từng thổn thức với văn thơ khóc cái ngày mất nước bởi quân xâm lăng nhà Minh sang đây, thì các bạn cũng đã hứng khởi và tự kiêu với những thơ văn hời quân đội Việt của Lê Lợi đánh đuổi bọn quân xâm lăng ấy.

Và trong bao nhiêu chục năm qua, người Việt Nam đã được thổn thức, hờn uất, vui buồn với những lời thơ đầy ý nghĩa dù kém đẹp :

*Xiềng gông ca kệ biệt Đỗ môn,
Khằng khái ngậm nga lưỡi vẫn còn.
Đất nước đắm chìm nôi giống mọn,
Thân trai nào sợ cái Côn Lôn !*

(Phan Châu Trinh)

*Tháng ngày bao quân thân sành sỏi,
Mưa nắng càng bền dạ sắt son,
Nhưng kẻ vá trời khi lỡ bước
Gian nan chi kể chuyện con con.*

(Phan Châu Trinh)

*Mùi tù càng nếm lại càng ngon,
Gió bụi đời ta mấy kiếp đồn.
Thương nước nhớ nhà đêm sắp tới,
Lại thêm giấc mộng đảo Côn Lôn.*

(Huỳnh Thúc Kháng)

TRẢ LỜI PHỎNG VẤN.

Còn ngày nay, tất cả những văn thơ vô ý nghĩa, vô ích, đều phải nhường bước cho những văn thơ tranh đấu. Trước sự sống chết của giống nòi, mất còn của tổ quốc, không ai thờ ơ được.

Nhà văn phải cảm thông với vận mệnh dân tộc. Không cảm thông với vận mệnh dân tộc, không còn xứng đáng là một nhà văn nữa.

Trên đây là mấy câu tôi đáp bài phỏng vấn trước kia của nhóm văn nghệ sĩ Hiện Đại (anh Xuân Huyền, anh Như Trại v.v... — Mùa Gặt Mới — Xây Dựng — Huế, 1952).

Nay tôi tưởng có thể lấy để trả lời câu hỏi về vai trò Người Cầm Bút Trước Tinh Thể Đất Nước của Thời Tập giờ đây được.

- 24-3-75

lệ hằng

tôi lết theo định mệnh của dân tộc

1. Chiều hôm qua tôi mới đi xưng tội, tôi phải chờ lâu hơn những lần xưng tội trước. Người ta chạy đến với Chúa đông hơn mọi năm.

Suốt tuần lễ này, tôi không viết được một chữ. Viết gì nữa bây giờ? Tôi đánh đu trên định mệnh của mình, như người dân ty nạn đánh đu trên bánh lái máy bay ở phi trường Đà Nẵng, rồi bị bánh lái ép lại cho tới chết. Tôi cũng lết theo định mệnh của dân tộc tôi như người mẹ dắt năm đứa con trên quốc lộ 19, với máu và nước mắt nhून.

Tôi còn rất nhiều bạn bè ở Quảng Trị, ở Huế, và nhất là Đà Nẵng. Tất cả những thành phố oan khiên miền Trung, đều có những bằng hữu thân thiết nhất của tôi. Tôi ngồi hàng giờ để nghĩ tới họ, sống hay chết? nhục nhằn đau xót? Tôi còn bạn ở Ban Mê Thuột, giờ coi như mất tích. Anh hỏi tôi, về cái gọi là vai trò của tôi trong lúc này sao? Tôi thất vọng về tôi lắm, tôi làm được gì cho những bạn bè của tôi? Tôi cũng không viết được một chữ từ mấy ngày nay rồi. Tôi đang đánh đu với cái định mệnh khốc liệt nhất trong lịch sử nhân loại. Người ta không thể viết, cũng không thể suy nghĩ tra hỏi mình, khi người ta đang đánh

THỜI TẬP

đu. Tôi không nhìn thấy tương lai của tôi nữa; dù là một đốm lửa nhỏ.

Tình thế đang biến chuyển từng giờ, trên hai triệu người mất nhà cửa và lạc mất nhau trong mùa phục sinh này.

Điều mà tôi cảm nhận một cách rõ ràng và sâu xa nhất là chúng ta mỗi một người trong chúng ta, bây giờ cô đơn, và bị bỏ rơi. Chưa bao giờ cảm giác bị bỏ rơi, ruồng rẫy sâu xé chúng ta nhiều bằng. Tôi không biết, tới phút này, những kẻ «có vẻ thỏa thuê» trong thành phố, đã hiểu thấu chưa sự sống nhờ vào kẻ khác? Chúng ta như một người, thở bằng phổi của kẻ khác, chúng ta dành nằm ngay trên giường cứng, khi hơi thở đó bị ngắt đi.

2 — Bây giờ, đã quá muộn, đề tự hỏi, chúng ta phải làm gì.

Anh hỏi tôi vào khoảng cách? về biển cổ ư? Những biển cổ đang đòi hỏi chúng ta, dù muốn dù không văn nghệ sĩ như mọi người chúng ta chìm trong những biển cổ này.

Tôi không phải là người viết phóng sự, nên tôi không làm công việc mô tả biển cổ, tôi cũng không phải là người viết tin, hay viết potin. Tôi chìm trong biển cổ, tôi dấu mặt tôi trong biển cổ. Tôi muốn tìm những cái ẩn mặt trong biển cổ hơn.

Ai đem tôi tới chốn này? ngày mai tôi đi đâu?

Dầu muốn hay không, chữ nghĩa cũng sẽ bị biển cổ kéo theo nó, chữ nghĩa cũng lết lê như người đàn bà, tôi phải nói là lạ lùng lúc mang được con trên ba trăm cây số đường đầy bất trắc, máu lửa, trước mắt và đói khát. Tại sao họ lại về được? những đứa bé còn rất nhỏ, chân quần vải thay cho giày dép đã rơi rớt dọc đường, sung vù lên, những đứa bé đầu quần đầy rỗ rách, như những khăn tang cũ kỹ quàng lên phần đất khổ đau này? Làm sao, mẹ con nàng có thể dắt díu nhau đi bộ quãng đường dài như thế? Mai này, con cháu chúng ta có tin được không? có thể tin được người ta xô một người đàn bà xuống khỏi máy bay ở phi trường Đà Nẵng và bà lại nhào lên, để bị xô xuống năm lần. Lần chót hết bà gục ngã, bị dẫm nát, chết như một con vật. Có kẻ thoát vào, và rên rỉ mãi mãi: tất cả lúc đó không còn là người, mà là thú, giống thú dễ tiệp nhất.

Tôi không biết, tới giờ phút này, những người, tới ngày chỉ biết vục mặt kiếm tiền, mà mãi vì địa vị và tiền bạc đã hiểu giá trị tiền bạc, và quyền uy không là gì hết chưa? Tôi nghĩ, có lẽ, trừ một số rất ít người trong thành phố này còn lại tất cả, tất cả, sẽ chìm hết trong biển cổ này. Một nổi

TRẢ LỜI PHÒNG VẤN

đau khổ chung, không còn riêng rẽ cho ai nữa, giàu và nghèo trước biển cổ này, đều lo lắng như nhau. Tương lai trước mắt tôi, như người đàn bà thân tàn ma dại ôm con nhìn sang bên kia sông Ba. Như người đàn bà trẻ, ôm con nhìn ra biển, ngoài đảo Tiên Sa. Bây giờ, đã muộn rồi, để chúng ta tự hỏi phải làm gì ? tôi không thể viết được nữa. Farewell Đà Nẵng, thành phố đã nuôi tôi lớn lên —.

xuân vũ

*là người viết văn tất phải
đặt cho mình một cái gì*

1 — Đây là một câu hỏi có thể ai cũng đã tự đặt ra cho mình chứ không riêng những người viết văn.

Tôi nghĩ, một người cầm bút, trước nhất, là một công dân. Ta cứ hãy nhìn xem chung quanh ta người dân như thế nào thì ta cũng như thế đó, người dân sẽ như thế nào, thì nhất định ta sẽ như thế đó. Nếu như nước ta mất, thì dân ta sẽ trở thành một dân tộc mất nước, thì riêng cái anh nhà văn trong ta có thoát khỏi cái ô nhục của một người dân mất nước không ? Cái nhục mất nước từ khi ông cha ta mới lập quốc tới nay đã từng gội ướt đầu xanh, đầu bạc, đã từng dầm mình trong đó. Cho đến nỗi gái nữ nhi mà phải vùng lên rửa nhục cho dân tộc ta thay, nữa là...

Tôi còn nghĩ thêm, làm người viết văn phải tự đặt cho mình một cái gì, một cái đó chính mình hiểu hơn ai hết, khác hơn đối với một người thường, về những phương diện nào đó, ví dụ như giúp cho sự giáo dục, động viên, nâng cao tinh thần con người v. v... Nếu không có những điều đó, thì đời không cần nhà văn làm gì. Maxime Gorki đã từng nói rất rõ cho chúng ta. « Nhà văn là kỹ sư linh hồn ! » To lớn vô cùng sứ mệnh của nhà văn.

Nếu chúng ta tự nguyện chấp nhận như thế thì chúng ta cũng phải hiểu rằng một khi nước mất nhà văn càng bị ô nhục nhiều hơn những người thường. Ai có thể sáng tạo trong xích xiềng nô lệ ?

Vì thế cho nên tôi nghĩ rằng : đây không phải là lúc chúng ta trách móc, nguyên rủa, đổ lỗi... cho ai cả, mà chính là lúc chúng ta phải làm nhiệm vụ công dân của chúng ta trước tình thế lâm nguy của đất nước » Ít ra cũng

THỜI TẬP

phải như thế.

Vì trách móc, nguyên rủa, khóc than đều không thể mang lại cho chúng ta gì cả, nhất là Tự do — Lẽ sống của chúng ta.

2 — Không có khoảng cách nào giữa sự thực và đề tài cả. Có chăng đó là cái khoảng cách mà chúng ta tự tạo ra cho mình, nghĩa là khoảng cách giả tạo. Tuy nhiên từ sự thực đến nghệ thuật có một sự sáng tạo. Tại sao khi ta xem điện ảnh, chỉ nhìn thấy cây dừa hay bờ sông ta thấy đẹp ? và ta reo lên : Đẹp quá ?

Hay khi ta đọc mấy dòng sau đây gồm có mấy chữ :

Sương rơi

Nặng trĩu

Trên cành

Dương liễu... (thơ Nguyễn Vỹ)

Có khoảng cách nào không — giữa sương rơi ngoài trời và sương rơi trong thơ ? Ấy thế nhưng không có nhà thơ thì không có thơ.

Không có thực tế thì nghệ thuật sẽ không có người. Nhưng nếu không có nghệ sĩ thì dù thực tế có phong phú đến đâu cũng « không thể trở thành nghệ thuật được ».

Vậy theo tôi, cái khoảng cách đó chính là cái sự sáng tạo của nghệ sĩ mà thôi. 卐

HỒI PHỤC BÊN CHIỀU CŨ

Thơ

NGUYỄN ĐẠT

Sương tinh mơ ấp ủ mộng bên hồ

Sương mỏng mảnh những hình dung lơ dờ
Cũng rờn mình như thoáng nắng vạt áo
Vị phút giây mặt trời rớt xuống mờ

Sáng nay đây chiều cũ mở hồn hoa
Đóa hoa sớm mở ngực người thắm đỏ

Người buông áo trên đồi
Áo mỏng mảnh treo trên cành thơ dại
Rừng vọng thanh xuân giọng thác liên hồi
Đồ lệ xót thương kẻ đau sâu ấy

Đóa hoa phát phơ vách đá ngàn đời

Chuyến xe sớm thức mặt hồ sao ngủ

Mơ phố châu thành ai vội chân qua
Lướt thướt ngang đường đầy tràn tóc gió
Những con chuột con chạy nhảy trên hè
Sương mù trắng hoa trắng
Thác núi xa xôi thốt gần như thờ

Ôi những con chuột con

Ôi giấc mộng

Ôi đóa hoa trên vách đá ngàn đời

Chiếc áo chập chờn bay

Những cánh rừng quay bánh tròn mê mãi

3. 1975

TÁC PHẨM THỜI ĐẠI

Bài Của

THỊCH ĐỨC NHUẬN

Giai đoạn hôm nay là giai đoạn chuyển tiếp. Con người hôm nay đang sống trong cảnh đồ vỡ, bất công và áp bức, bằng đủ mọi hình thức, trên khắp mặt tầng xã hội. Các cường quốc đang hằng say văng mình cùng sự giàu sang, cùng sức mạnh, cùng chiến thắng và đầy những tham vọng. Các quốc gia hậu tiến đang quần quai tranh đấu, giành độc lập, giành tự do, giành quyền sống... Mà các quốc gia hậu tiến thì chiếm hai phần ba thế giới. Các quốc gia hậu tiến này họ có nhiều lý do để tranh đấu hơn—vì họ đã quá đau khổ: Những cuộc chống ngoại xâm, những cuộc thanh toán, những cuộc trả thù, những cuộc tranh giành địa vị, ảnh hưởng, xảy ra suốt ngày đêm nơi đồng ruộng cũng như các thành thị. Những cuộc giằng co ấy đã xó đầy biết bao nhiêu mạng sống làm vật hy sinh—nhưng nào đã đi đến đâu—cái màn đen vẫn bao trùm các nước chậm tiến—xã hội vẫn bất công—và máu vẫn đỏ.

Nhìn lại phần đất nơi chúng ta đang sống, sự thật thì cũng chẳng khác gì trường hợp bị đất đã từng xảy ra nơi các quốc gia hậu tiến. Kinh nghiệm chưa sót trong những cơn binh lửa kéo dài từ hơn hai chục năm nay (...)

Người Việt thì phải hy sinh tính mệnh, tài sản—đất nước Việt bị chia cắt, khổ đau. do đó tôi tin tưởng ở một ngày mai không xa, sự vùng dậy ấy, ta tạm gọi là cuộc khởi động của phong trào cách mệnh. Mà cuộc chính biến ngày 1.11 1963 là một cự mình, và là chất men cho cuộc cách mệnh tương lai có cơ hội bộc phát. Bất cứ một cuộc cách mệnh nào bùng nổ cũng có mục đích thanh toán một chế độ, để xây dựng một chế độ. Vậy cách mệnh có nghĩa là mở đầu cho một kỷ nguyên mới, ít ra trong một giai đoạn sáng sửa hơn rộng rãi hơn, văn hóa có đất nảy nở và triển khai hơn.

Quốc gia nào cũng thế, muốn tồn tại, phát triển, phải có một lịch sử, một lịch sử tư tưởng. Nếu không có cái căn bản ấy, không sớm thì muộn quốc gia ấy cũng sẽ phải suy đồi.

THÍCH ĐỨC NHUẬN

Trải qua những biến động của giòng lịch sử, của văn minh nhân loại, con người luôn luôn cần có tư tưởng chỉ đạo. Tư tưởng chỉ phối hành động, dẫn dắt hành động. Nhưng tư tưởng ấy phải mang một Nhân bản tính, lấy Con Người làm cứu cánh. Tư tưởng ấy phải toàn diện, bao dung, hợp với thời đại mà không mất căn bản dân tộc tính, hợp với thời đại mà không xa nhân bản tính. Những gì là căn bản tốt lành của dân tộc tính và nhân bản tính cần phải được phát huy toàn triệt. Không bảo thủ cố chấp. Cũng không chạy theo khuynh hướng nhất thời. Là những người tiên phong, những người làm văn hóa, cần tự tìm cho mình một lối thoát, đồng thời giúp con người thoát ra khỏi cơn lốc thời đại. Con người hôm nay đòi hỏi một tư tưởng, một í hệ bao dung chứa nhiều tình thương, hơn là hận thù — một í hệ sáng chói của từ bi, của giác ngộ, của giải thoát.

Nhìn qua tư tưởng Tây phương, một tư tưởng đã từng gây ảnh hưởng nơi các quốc gia bị trị, nhưng cho đến nay tư tưởng ấy đã đi vào một ngõ cụt, khác nào ánh nắng về chiều không còn đủ che rợp cho một bóng cây. Nếu nhìn vào căn bản thì ta chỉ thấy có nền văn minh duy thần, nặng thần thánh, giáo điều, cộng với nền văn minh cơ khí — văn minh cơ khí chủ trọng về kỹ thuật, bỏ rơi phần tâm tưởng tinh anh. Văn minh cơ khí tạo ra những con người máy, những chuyên viên kỹ thuật. Văn minh duy thần tạo ra những con người lạc lõng, mơ mộng, đặt trọn vẹn niềm tin nơi một đấng siêu hình, nên đã đánh mất chủ thể đích thực của mình. Do đó, tư tưởng Tây phương khó tạo nổi một thể vận hội mới để hướng dẫn quần chúng theo đà tiến hóa của nhân loại.

Con người hôm nay với cảm nghĩ sống thật phức tạp, đầy những dằn vặt khổ đau. Bởi con người là một thực thể hữu hạn, sống giữa thế giới vô thường tương đối, nên con người phải nhận chịu mọi bất trắc của cuộc đời. Mà cuộc đời thì đầy những đổ vỡ, bất công, phi lý và ngăn ngáng, nhưng con người không thể buông trôi cùng năm tháng. Con người có những tư tưởng — tư tưởng lúc nào cũng vươn lên cao, tư tưởng cần được thăng hoa. Nếu không có một căn bản tư tưởng, một căn bản văn hóa, một í hệ toàn diện, thì con người chẳng khác gì con người thời ăn lông ở lỗ. Nhưng do đâu mà «cuộc đời» lại có sự vươn lên ấy? Chính là do văn hóa văn minh mà ta có thể nói nước này hơn nước kia. Và, cuộc đời mới có ý nghĩa đáng sống hơn. Con người vì mai một. Nhưng văn hóa, tư tưởng thì muôn đời muôn kiếp.

HỒI TẬP

Nói tới văn hóa, văn nghệ người ta thường nói tới những sinh hoạt khắp mặt cuộc đời tức là nói tới sáng tạo. Những sáng tạo cái gì? đã sáng tạo chưa? và sáng tạo như thế nào? Thì hầu như người ta chỉ trả lời lơ mơ. Đây là chưa kể một số người không dám dùng từ phẩm từ «sáng tạo». Một tác phẩm sáng tạo không hẳn là tác phẩm đã có, nó phải mới mẻ từ nội dung đến hình thức. Có những quan niệm cho rằng chỉ có một «đáng» nào đó mới có quyền sáng tạo. Theo tôi, mỗi con người *đều* là tự thể của một tác phẩm sáng tạo — Con người là thương đế của chính mình — Có con người là có tất cả. Trên lĩnh vực văn học, những tác phẩm (nói chung) của giới văn nghệ sĩ là những tác phẩm sáng tạo, chỉ cần nội dung của những tác phẩm có trình bày được những vấn đề mới mẻ, thực tế, là sáng tạo rồi — sự cảm thông ở đây không bắt buộc phải đóng khung trong những kỹ thuật cố định, trong những ý thức xa xôi, mà có thể là những vấn đề tầm thường như vấn đề phi lý, vấn đề nôn mửa, chán chường... Nhưng vấn đề đưa ra không chỉ diễn tả cái phi lý của cuộc đời, của tha nhân, như một nhìn ngắm, một phân xét, mà cái phi lý, cái nôn mửa, chán chường ở ngay trong thân thể, trong nội tâm người viết. Nó kéo níu, cuốn hút người đọc vào sự viết, vào thế giới người viết như chính người đọc nôn mửa, phi lý, chán chường, nhầy nhụa, người đọc như cảm thấy mình sống cùng tác giả — sống nhầy nhụa, sống chán chường. Thái tử Siddhartha ra đi, vì chính thái tử thấy vấn đề sinh, lão, bệnh, tử là phi lý. Nỗi lo âu ấy là nỗi lo âu chính của thái tử, cha mẹ không biết đấy là đâu. Đây là sự thật. Nhưng nếu khi biết đến, dù thế nào cũng phải lo âu, thắc mắc về vấn đề ấy, i như thái tử — dù là cha mẹ hay chúng ta.

Giai đoạn hôm nay là giai đoạn của lớp người mới, của tư tưởng mới, của những cái nhìn mới — Con người hôm nay đang hoang mang thắc mắc, lo âu và hoài nghi, hoài nghi tất cả — nghĩa là họ không chấp nhận một điều gì gò bó, giáo điều, phức tạp — họ đặt lại vấn đề, họ tra hỏi tận gốc rễ, từ căn bản — sự đặt lại, sự tra hỏi, sự phản đối — không phải là không có lý do. Sống trên phần đất hình chữ S, trái hàng thế kỷ, không lúc nào là không có chiến tranh. Chiến tranh chống ngoại xâm (...). Những cuộc chiến tranh tàn bạo và độc ác. Còn gì đau đớn hơn khi anh ở một bên này trận tuyến, em ở một phía nghịch thù. Còn gì dã man hơn khi chính những người dân một nước bị bắt buộc phải cầm súng dày xéo chính

THÍCH ĐỨC NHUẬN

quê hương mình? ! Chính vì chiến tranh mà anh phải xa em, vợ phải xa chồng, cha xa con; anh mất em, vợ mất chồng, cha mất con, bao gia đình tan nát... Chính vì chiến tranh đã tạo ra những khuôn mặt phong sương, già nua, cần cỗi. Chính vì chiến tranh đã không cho phép những người trẻ tuổi sống yên lành. Bình yên để học hành, suy nghĩ, thương yêu và tin tưởng.

Đi từ những hình ảnh đồ vỡ, già nua đi từ ý thức chán nản, suy tư ấy, những lớp người trẻ đang và sẽ làm gì? Họ sẽ làm gì nào ai biết? Những nhà làm văn hóa hôm nay nghĩ gì? viết gì? nếu không phải là nghĩ về những lớp người ấy, những hành động ấy. Cái nổi sâu có một ấy— nó hiện hồn đầy đủ bằng mọi hình thái, kể cả hình thái văn hóa. (xin nói lại) Văn hóa là gì? Nếu không phải là sự sinh hoạt khắp mặt cuộc sống của quần chúng thời đại, của mỗi cá nhân trong đại thể vũ trụ. Vậy cái căn bản, cái nguồn gốc (hay nói đúng hơn) cái tư tưởng, ý hệ về dân tộc, nhân bản mà những nhà làm văn hóa cần phải hiện hóa, ngay trong mỗi tác phẩm sao cho *hợp* với những lối nghĩ và sống hôm nay. Để làm sáng, làm đẹp cho phận người, cho cuộc đời.

Có cái tư tưởng, ý thức mới, lo gì những nhà làm văn hóa không đi sâu vào tâm hồn mình, vào tận cùng sâu thẳm của cuộc đời; lo gì không hướng dẫn quần chúng, giáo dục quần chúng, liên kết quần chúng. Có cái tư tưởng, ý hệ ấy rồi, lo gì những nhà làm văn hóa, những kỹ sư tâm hồn không xoay lại được thể đứng cho dân tộc và nhân loại, lo gì không gặp quần chúng ở một khoảng đường nào đó trong cuộc đời đầy phức tạp, đồ vỡ, phi lý, lo âu, nhầy nhụa như hôm nay.

(Nếu cuộc đời tạo lập bằng hạnh phúc cá nhân, bằng danh vọng, bằng tiền bạc, thì con người còn cảm thấy đau khổ - đau khổ vì con người luôn luôn phải sống trong tâm trạng bấp bênh - bấp bênh và đau khổ do người đem tới, do chính mình tạo ra, vì không được thỏa mãn).

Người làm văn hóa hôm nay được quyền làm tất cả— làm vì tất cả. Người làm văn hóa hôm nay chính là những người hằng lo âu, thắc mắc cái lo âu, thắc mắc của quần chúng, thời đại. Tác phẩm của họ chính là cuộc đời được gạn lọc qua tâm hồn nghệ sĩ—qua lo âu nghệ sĩ. Sự đau khổ ấy triền miên muôn đời muôn kiếp. Chính vì cảm thấy phi lý, nôn mửa, chán chường nên các triết gia Tây phương như

THỜI TẬP

Albert Camus, như Jean-Paul Sartre, như Hemingway đã mạnh dạn thể hiện tâm sự mình qua những tác phẩm lớn và ảnh hưởng của nó đã phản ánh nếp sống đối với lớp thanh niên Tây phương không phải là nhỏ. Chính vì quan niệm cuộc đời như thế mà các triết gia tiếng tăm nhất hiện đại bên phía trời Tây đã gặp đạo Phật ở một khía cạnh nào đó, nhất là trên lĩnh vực tư tưởng—cái tư tưởng rộng rãi, bao dung, thương yêu tất cả—làm vì tất cả—tôi gọi là tư tưởng giải thoát, ý thức giải thoát—chính là nền văn hóa Nhân bản đích thực. Một nền văn hóa đã có trên hai nghìn năm thoát xác đề hiện đại hóa, một nền văn hóa gần gũi con người, một nền văn hóa Nhân Bản Toàn Diện.

Cuộc ra đi của thái tử Siddhartha là đề rời bỏ vinh hoa phú quý. Chính vì thái tử đã nhìn thấy, nghe thấy và suy nghĩ về những sự thật sinh, lão, bệnh, tử. Sự ra đi của thái tử chính là một đề tài tác phẩm từ 2500 năm nay, một tác phẩm sáng tạo, một tác phẩm độc đáo. Thái tử ra đi vì ý thức rằng cuộc đời là phi lý, chán chường, buồn nôn và sợ hãi. Thái tử ra đi không những đề phản đối chế độ bất công Ấn-độ thời ấy, đề tránh xa sự giàu sang quyền thế... mà sự ra đi ấy còn là một thái độ của con người trước cuộc đời.

Đó là một đề tài gần gũi với con người và cuộc đời mà những nhà làm văn hóa hôm nay nên suy nghĩ. Tôi gọi là Tác Phẩm Thời Đại. #

*Thời Tập kỳ tôi
đặc biệt chủ đề*

nhà thơ nhượng tổng

THỊ TRẦN CÀ PHÊ HOA

Tùy Bút Của

TRẦN HOÀI THƯ

Suốt đêm tôi trắng mắt. Bên chiếc máy thu thanh, tôi nghe lồng ngực mình nện từng hồi thành thịch. Tôi mở đài này qua đài khác. Tôi chờ chực ở tần số này qua tần số khác. Nhưng, cuối cùng tôi phải tuyệt vọng. Không ai có thể cho tôi biết về tin tức một thị trấn hoa rừng. Tôi khổn khổ, và tưởng tượng rất nhiều về những thảm kịch. Không tôi tự nhủ, thị trấn yêu dấu của tôi sẽ không bao giờ trở thành biển máu. Và người thân yêu của tôi cũng không thể trở thành một người đề tôi khóc mỗi khi nhớ nhung.

Nhưng cuối cùng, tôi vẫn sợ hãi, lo lắng. Có tín hiệu nào khả dĩ làm lòng tôi an ổn, có giọng nói nào khả dĩ làm tôi vui mừng? Tôi lại trần trọc, như một con người đau khổ. Và tôi lại bước xuống giường để cầm cự cùng cơn bão vừa rớt, bằng cách đốt thuốc. Cũng không xong. Tôi quay sang một chương trình âm nhạc cổ điển. Tôi hy vọng những bản hòa tấu êm dịu sẽ xoa dịu trí não bùng nóng của tôi, xô đuổi những áng mây ảm đạm vừa trôi qua và dừng lại trong tâm hồn tôi. Cũng không xong. Bởi vì, tôi đã nghe đâu đây một tiếng gọi thất thanh như một cơn gió nổi lên, tự một bãi tha ma địa ngục.

Đêm như một quan tài. Và tôi như một thầy ma không hơn không kém. Tôi lại mở cửa, bước ra sân. Hương bông mạn ngầy ngầy, lẫn với hương hoa nguyệt quế. Bầu trời đầy sao ràn rụa. Có một lúc nào đó, tôi ngỡ mình đang đứng trên một mòm đời, giữa một bãi cỏ may mà ánh trăng tằm vàng cả một màu cà phê sữa. Tôi như thấy lại, những ngọn đèn lửa lẻ loi dưới một trăng, bị sương núi nhạt nhòa như những con mắt ứa lệ đợi chờ. Tôi cũng có

THỜI TẬP

thề nghe rõ tiếng hát từ một rạp chiếu bóng bên cạnh công viên lướt thướt trong gió, khiến tôi phải chết đi trong một giây phút vì ru con tim thỏa thức của tôi, nâng nỗi cô đơn của tôi lên những vì sao trên cao.

Hình như, tôi không còn có mặt tại nơi này nữa. Mà trái lại, tôi đang co ro trong chiếc áo lạnh, vừa đốt thuốc vừa bách bộ xuống con đường dốc như bước xuống một vùng bóng tối càng lúc càng tê lạnh và cô đơn. Rồi, tôi sẽ theo bậc tam cấp, lên một quán cà phê cũ. Những vì sao ẩn hiện qua những khe lá nẫu, lá giáng hương, lá sao phía bên kia đường. Và thấy mặt tôi, cô hàng bé nhỏ không đợi hỏi, mang đến một cốc cà phê, và ban cho tôi một đặc ân kỷ niệm, bằng lời hát của Thái Thanh: *Anh ở đâu, em ở đâu? Có chăng mưa sầu buồn len mắt sầu. Nhắm mắt chỉ thấy một chân trời tím ngắt, chỉ thấy lòng nhớ nhung chất ngất...*

Riêng tôi chỉ biết nín lặng. Nhưng cõi lòng tôi như chìm đắm trong một trạng thái xuất thần. Và hương đêm dịu dịu tỏa trong tĩnh không. Và những vì tinh tú ràn rụa trên cao. Và tiếng hát như cả trăm ngàn tâm sự thầm kín. Lúc ấy, tôi ngỡ tất cả trời đất đang ôm lấy tôi, vỗ về lấy một đời hiu quạnh của một tên Do Thái.

Giờ đây ba ngày trôi qua. Có tin tức nào tươi sáng về một thị trấn miền cao ấy? Mà sao, mỗi giờ mỗi phút, là mỗi áng mây đen tối đè nặng trên lồng ngực tôi, tâm não tôi. Bởi vì, dù muốn dù không, thành phố đã tan nát hết cả rồi. Ngôi giáo đường cổ kính ở gần công viên cũng đã điêu tàn cả rồi. Những con đường, những vỉa hè, những bờ tường vôi đỏ xạm bởi bụi rùng, những giàn hoa giấy... đã bị chết toàn thể rồi... còn gì đâu nữa mà trở về. Hay là trở về để mà bùng mặt khóc cho một năm mờ vĩ đại?

Nhắm mắt lại, mở mắt ra, đi lang thang, uống vào từng hớp cà phê đắng, hút vào từng hơi thuốc đen, thị trấn hoa lại đục dã lời van xin thảm thiết. Đứng một nơi xa cách ngàn trùng, có bản nhạc nào dấu yêu năm cũ. Từ rạp chiếu bóng gần công viên, lướt thướt trong từng không tê lạnh: *Anh ở đâu, em ở đâu, có chăng mưa sầu buồn len mắt sầu.*

TRẦN HOÀI THU

Nhắm mắt chỉ thấy một chân trời tím ngắt... Chỉ thấy lòng nhớ nhung chất ngất... Đứng một nơi vạm vỡ đường trường, có kẻ còm đôi vai nặng trĩu, ngược lên bầu trời đầy sao, mà ngỡ rằng trên cao ấy, có muôn vàn đôi mắt ứa lệ, đang dõi những tia nhìn thăm thiết, xuyên thủng con tim mình? Bởi vì, ở đó là cả một địa ngục trần gian. Hoa lá cũng phải rên rỉ, hướng hồ con người. Hướng hồ H. Péry. Hướng hồ ma soeur đồng trinh, mỗi ngày mang các em cô nhi xuống phố. Hướng hồ con ngựa già, chiếc bồm bạc trắng xiêu xiêu trên lối dẫn xuống một lũng thấp...

Đã ba ngày trôi qua. Có tín hiệu nào khả dĩ làm vui lòng tôi một chút. Ngồi ở một quán nhỏ, duỗi đôi giày trện, mà mắt thấy cay nồng. Thấy gì trên con đường buổi sớm mờ sương, hay chỉ thấy con đường từ câu lạc bộ sĩ quan, đến bãi cỏ công viên, qua ngôi trường con gái, qua nhà thương qua một ngôi nhà gạch bị đổ nát từ năm Mậu Thân? Thấy lại cái bóng mình, co ro trong chiếc áo lạnh, đội nón sắt mỗi ngày qua lại, mà đôi mắt muốn chết đi trước bãi cỏ may, đã rộ bông màu nâu tím?

Thấy lại hai hàng phượng vĩ bên đường, tưởng đã chết từ ngày nào, giờ đã tràn trề một màu xanh, và bắt đầu chớm nở những cánh hoa phượng đỏ... Thấy lại, qua vòm lá đan nhau ấy, một bầu trời thật xanh và trong. Thấy lại, buổi hoàng hôn, buồn quá, đến một quán đồn điền: La souris blanche. Và như một mái nhà ấm cúng cho một người cô độc, tôi thấy lại tôi ở đó, đốt thuốc, khom lưng trên tờ giấy để viết những nhớ nhung, những nỗi cô độc trùng trùng. Thấy lại, lão Tây màu da ngăm, ngồi đằng sau quầy, và tủ sách đầy tạp chí... Thấy lại những ngọn đèn đã bật lên những đốm sáng lẻ loi, và cánh cửa đập liên hồi trước những cơn gió đêm bắt đầu nổi...

Thấy lại, nóc giáo đường với giàn hoa giấy đỏ thắm, lung linh dưới ánh điện cơ khí được thắp lên từ công viên, và tôi ngồi dưới vòm lá của một cây cổ thụ lâu đời, để nghe lòng thồn thức:

Anh ở đâu, em ở đâu, có chăng mưa sâu, buồn len mất sâu...

THỜI TẬP

Thần thức, bởi vì, những ngày ở đó như một đoạn thơ của Thi Vũ :

*Ngày thì dài đêm thì dài,
Ở đây tôi sống hiu quạnh và cô đơn*

Không, đến lúc này, tôi phải tạ lỗi những niềm rồ dại đã qua. Bởi vì, tôi biết, tôi sẽ không bao giờ được trở về thị trấn hoa rừng ấy. Phải, tôi sẽ không bao giờ được nhìn lại ngôi giáo đường khuất sau hàng rào hoa giấy đỏ thắm, được ngồi dưới vòm lá cổ thụ, đầy ngập tiếng chim và tiếng chuông ngân hoàng hôn, sẽ không còn được trở về vạch lối cỏ dại, mở lại cánh cửa khép kín, bật que diêm đốt ngọn đèn cây, và ngã lưng trên tấm chăn chiếu cơ hàn để đọc nốt những trang sách vỡ. Tôi sẽ không bao giờ được dịp rút đôi giày trần ra khỏi vũng đất đỏ nhão nhẹt, cũng như co ro trước những cơn gió núi hú lồng lộng, để tận hưởng nỗi hạnh phúc của một kẻ cô độc trong đêm miền núi. Phải, tôi sẽ không bao giờ được gối đầu vào gốc cao su, để trái tâm hồn cùng một nỗi cô đơn thật trong sạch, thật kiêu hãnh. Tôi sẽ không bao giờ được ngồi trong lòng xe ca, mịt mù cơn mưa trắng xoá, để đến phi trường Phụng Dực, để ngồi trong nhà đợi, để nhìn con tàu ra đi, mà lòng bật thần thức. Tôi sẽ không bao giờ được dịp trở lại, lang thang trên vỉa hè, ghé hiệu sách Văn Hoa, chọn những quyển sách thơm mùi mực mới...

Đã ba ngày trôi qua, và giờ là ngày thứ tư. Thứ tư, thứ năm, hay thứ ngàn năm, cũng chừng này. Thị trấn đã hoang tàn rồi. Hoa lá đã rơi tã rồi. Rừng cao su, cà phê đã xuất hiện những bầy quạ đen đi tìm xác chết rồi...

Ô. Nếu cho tôi về, chắc tôi phải quì gối mà hôn lên đất đai, cây cỏ, vỉa hè, công viên ; để mà tạ lỗi. Bởi vì, tôi đã coi nó như một cối lưu đầy của tôi, những vũng bùn đỏ sẫm vào mùa mưa, những cơn bụi mịt mù vào mùa hè như định mệnh đen tối của tôi. Không, tôi phải khóc như một đứa con ăn năn. Hơn lúc nào, tôi hiểu được con tim tôi đã được thị trấn hoa nuôi dưỡng. Hơn bao giờ, tôi nghĩ được rằng, không bao giờ tôi còn tìm gặp lại những kỷ niệm yêu dấu ấy nữa.

Ở đây, có những kẻ đương luân lạc tại phương trời địa ngục đốt thuốc nhớ đến những kỷ niệm. Hôm qua, có một người con gái đã khóc. Cha mẹ nàng còn mắc kẹt ở đó... Còn tôi, không biết tôi mừng hay khóc đây. Mừng vì mình đã sớm rời bỏ khỏi địa ngục ? hay khóc vì một thị trấn đầy ắp thiên nhiên tuyệt vời, hoa dại tuyệt vời ấy đã tràn lan biển máu. Hay khóc vì tháng tư sắp đến, mà tôi không được trở lại như mọi năm. Để đốt thuốc đi tìm dư hương cũ.

Hình như tôi đang nghe bên tai tiếng thét thất thanh thảm thiết đau đó...

Tôi đã trải qua bao lần lãng mạn như thế tại xứ sở của hoa dại. Ở đó, tôi đã khám phá ra được thể nào là sự màu nhiệm của thiên nhiên, của âm nhạc. Của đất đai. Bước giày trần tôi đã dẫm trên những con đường đất đỏ khô cằn vào mùa hạ, và bùn sình vào mùa mưa. Châu thân tôi đã phải xiêu xiêu trước những trận bụi mù trời hay những cơn gió tê buốt như trăm vạn đường kim chi chít da thịt. Ở đó, tôi đã từng ngồi trên mỏm nón sắt như một anh Thượng vọng nhớ cổ hương, và lang thang như một người con mất gốc. Ở đó, mùa mưa, có những con đường già nua với những hàng phượng khô cằn giờ những nhánh tay gầy guộc bầu vút lấy khoảng trời u ám, và trẻ trung lại, trong mùa hạ, với bóng phượng vĩ rợp đỏ lối đi. Ở đó con đường dẫn về một buôn Thượng, mát lịm dưới vòm lá cao su, khiến mình muốn đi mãi đi mãi, trong khi, trong lòng không, những cánh bướm vàng lượn vờn rợp trời như tô điểm thêm một mùa cà phê nở. Và hoa, hoa nhiều quá. Hoa ngâu tím thắm, hoa muồng vàng rực, hoa phượng đỏ thắm, hoa sứ trắng bạch, hoa cà phê hoa quỳ, hoa cúc dại. Tất cả đã nuôi dưỡng tâm hồn tôi, giúp tôi tìm một cõi để nương tựa giữa một cõi hồng trần lao đao chóng mặt. Như một chỗ ngồi rất cô độc giữa rừng cao su mênh mông lá vàng, và mênh mông lá xanh. Như một chỗ nằm trên bãi cỏ mịn, gối đầu để nhìn một bầu trời đêm đầy những vì tinh tú. Như điệu thuốc nưng niu được đốt lên

THỜI TẬP

trên con đường về khuya, như con ngựa già mỗi ngày nghiêng nghiêng trên con đường xuôi xuống một lưng thấp.

Ngày cuối cùng từ biệt thị trấn hoa, những bông phượng đã rụng đầy thị trấn. Người bạn đã đưa tôi đi từ biệt thành phố một lần cuối cùng. Từ một nghĩa trang bỏ quên, với chiếc nón sắt cũ sét chít chít những lỗ đạn treo trên cây thánh giá, như một biểu tượng rất lẻ loi, rất ngậm ngùi giữa lòng sương mù buổi sớm. Rồi con đường càng lúc càng xuống thấp, vòng quanh một bãi đất hoang dại, trong khi màu hoa màu cỏ xanh càng lúc càng trải dài đến tận đồn điền. Sau đó chúng tôi bỏ xe, bước vào rừng. Lối đi mát lạnh. Càng tiến vào sâu, càng nghe tiếng chim nhả nhạc vang lừng. Lối đi đầy ngập lá chết. Và mỗi bước chân là mỗi nỗi run sợ, cuống quýt. Bởi, càng lúc, tôi càng thấy sự bí mật man dã, sự cao cả vô biên của rừng. Đến một lúc nào người bạn thăm thì:

— Cậu có nghe gió gọi lao xao đấy không?

Tôi lắng đợi, rồi gật đầu.

— Vâng, cả khu rừng đang lao xao...

— Vậy, cậu có đồng ý đây là Rừng lao xao.

— Vâng.

Tôi trả lời, bằng cội lòng xúc cảm. Rừng như một chiếc nôi êm, như một cội nào có sức quyến rũ bước chân con người. Tôi muốn vạch lá, đi mãi, đi hoài. Tôi muốn men theo lối mòn, đến một nơi mà con người không có mặt để bầu bạn với hoa lá, chim muông. Nhưng lời nhắc của người bạn đã làm tôi sức tỉnh cơn mơ:

— Sắp đến giờ tàu khởi hành rồi.

Tôi nghe lòng mình bịn rịn. Bởi vì, từ lâu tôi không hề biết được lòng bao dung của đất đai, của thiên nhiên, của cái tiếng lao xao êm ái của những bước dẫm nhẹ giữa một cội hiu quạnh của rừng, đến lúc biết được, thì tôi đã đi biệt... Và tôi nói với bạn:

— Thế nào mình cũng về lại rừng...

TRẦN HOÀI THU

Thêm một hình ảnh nữa khiến tôi muốn ở lại cùng thị trấn hoa. H. Péry đã có mặt tại sân bay. H. Péry rạng ngời khuôn mặt, và nụ cười tươi như hoa. Cô bạn nhỏ của tôi vừa từ biệt hôm qua tại khuôn viên trường nội trú không ngờ lại có mặt trong buổi tiễn đưa. Tôi nhìn H. Péry lòng xót xa thương cảm...

— Chú đã bảo đừng đưa tiễn chú. Chú sợ nước mắt lắm.

— Cháu không khóc đâu. Cháu cười, đây, chú vui chưa. Tôi giả vờ sa sầm nét mặt như thường lệ:

— H. Péry lại bỏ học.

Cô bé chỉ biết cười. Nét ngây thơ hồn nhiên rạng ngời trên đôi mắt của cô bé thiếu số. Tôi cầm tay nó:

— Bỏ học lần này là lần cuối đấy, con sóc nhỏ nghe chưa.

— Xin tuân lệnh...

Sau đó, cô bé trao cho tôi một bịch ni lông cà phê:

— Gởi chú cà phê mà chú thích muốn chết. Cà phê cốt chồn của đồn điền cháu đấy. Uống vào, thì nhớ đến cháu nhá...

— Ủ, chú sẽ uống vào mỗi giờ mỗi phút. Còn cháu?

— Cháu cũng vậy.

Nhân viên đã bắt đầu đọc tên hành khách ra cửa. Tôi cầm chặt con bé, tha thiết:

— Chú sẽ trở lại lúc mùa hoa cà phê nở. Nhớ dành cho chú một bịch cà phê cốt chồn nhá.

Tha lỗi cho tôi, hỡi thị trấn hoa. Đến bây giờ, tôi mới hiểu được rằng, từng vương đất tôi qua, từng vũng bùn tôi chôn nặng đôi giày trận, từng khoảng đêm đen mà tôi nhìn qua lỗ châu mai, hay những vì sao mà tôi đặt vào những nỗi nhớ nhung vô biên của một người lính miền cao xuống một thành phố đồng thấp, tất cả, đã trở thành những kỷ niệm không bao giờ phai nhòa được trong tâm hồn tôi. Tôi mới khám phá được rằng, tôi bắt đầu đánh mất chúng, để mãi mãi về sau sẽ không bao giờ bắt gặp lại nữa.

Những ngày hôm nay, tôi đã sống như một người lao khổ. Tháng tư đã sắp sửa về. Mùa hạ đã thoảng bụi mù, và

THỜI TẬP

nắng lửa. Tháng tư, tháng hẹn hò của một người trở lại. Nhưng có bao giờ tôi thực hiện được niềm mơ ước như mọi năm đó không? Và nếu có thật sự, được dịp trở về, chắc tôi phải bưng mặt mà khóc mất. Bởi vì, thị trấn hoa rừng ấy, sẽ không bao giờ còn nữa. Bởi vì, thị trấn ấy đã trở thành một nấm mồ vĩ đại từ một ngày nào.

Từ lâu, tôi đã có ý định trở lại thành phố ấy, đúng vào lúc tháng tư. Bởi mặc nhiên, khoảng thời gian ấy, mùa hoa cà phê bắt đầu nở ở đồn điền cô bạn nhỏ, và H. Péry đã sửa soạn xong một bịch cà phê cắt chồn dành riêng cho tôi trở lại. Bởi thời gian ấy, những con đường của thị trấn đã rợp màu phượng vĩ, và cô bạn người thiếu số pha hai giòng máu Thượng Pháp ấy đã từ biệt ngôi trường nội trú để làm một con sóc nhỏ giữa rừng cao su, và cà phê của thân phụ. Và con đường đến chỗ hẹn hò, đã thấy hiện những đàn bướm vàng rục rờ dưới ánh nắng, trong khi nhạc ve vang lừng cả một rừng không đầy bóng mát. Và từ cỗ xe hàng, tôi sẽ nhảy xuống, rẽ cành, rẽ lá bước vào một vùng hoa trắng menh mong. H. Péry sẽ đợi chờ tôi ở đó, như năm kia, năm ngoái, và chắc chắn là năm nay. Mặt nàng sẽ long lanh, miệng nàng sẽ nở một nụ cười tươi như hoa nở. Nàng sẽ liếng thoắng cầm tay tôi, chạy dưới vòm lá menh mong, đến cổng nhà gạch. Nàng sẽ giới thiệu với cha nàng. Nàng sẽ bắt tôi kể lại những gì xảy ra sau một năm xa cách... Nàng sẽ tự pha cà phê và mời tôi một cốc pha lê bốc mùi vị ngọt ngào của những hạt cất kín trong những ngày qua.

Rồi sau đó, hai đứa chúng tôi sẽ dẫn nhau chạy ra đồn điền, luồn dưới những bụi cà phê, quần quít quanh những thân cao su, và nằm trên bãi cỏ, mở băng nhạc kỷ niệm, sau đó, đánh một giấc ngủ trong tiếng ve, tiếng chim hót vang lừng. Nhưng, tháng tư năm này, tôi đã không còn được dịp trở lại chốn cũ. Bên cạnh tôi cây đàn đang ngủ, chiếc quần jean, chiếc áo polo đang ngậm ngủi. Bởi vì, quê hương của người bạn nhỏ ấy đã trở thành một bãi chiến trường.

TRẦN HOÀI THƯ

Trời ơi, làm sao tôi có thể ngờ được điều đó lại xảy ra. Làm sao tôi có thể nghĩ được, những ngôi nhà gạch bảm đầy bụi đỏ, ngôi giáo đường cổ kính, khuôn viên đầy bóng mát, hang đá có tượng Đức Mẹ, con đường mát rượi, thắm đỏ một màu, hoa lại trở thành những nấm mồ thê thảm như vậy được. Nhưng, đó là sự thật. Đã ba ngày, và ngày thứ tư sắp trôi qua, thị trấn hoa đã ngút ngàn lửa đạn. Con đường tôi lang thang tôi ghé uống trăm ngàn cốc cà phê, tôi bách bộ đến đơn vị, tôi ngồi lại trên bãi cỏ bên đường, đã trở thành một đại lộ đầy ngập xác người. Tất cả như một cơn ác mộng tàn khốc ghê rợn. Không còn gì nữa ở thành phố hoa cà phê, hoa rừng ấy nữa. Tháng tư đã trở thành một tháng ngậm ngùi nhất của đời tôi. Và chiều nay, buồn quá tôi lấy đàn ra ngồi ở bờ hiên. Tôi dạo mà thẩn thức. Bởi chẳng có đầu ai ngả vào lưng tôi, ngủ tựa một thiên thần hồn nhiên, giữa những trận mưa lá vàng rơi rụng. Bởi còn đầu nữa, mái tóc êm ái ấy, áp nhẹ vào vai tôi, với đôi mắt long lanh, khi nghe tôi kể lại chuyện một năm ngắn cách,

Tháng tư đã về lại đó, cô bạn nhỏ thân yêu của tôi. Tờ giấy phép chờ đợi nay đã được trả lại cho người thư ký. Lệnh báo động đỏ đã được ban hành tại thành phố này. Và những tín hiệu khẩn cấp đã được truyền rao khắp mười phương đất nước. Ở đó, có nơi ghi dấu bước chân luân lạc của tôi, nhưng có một nơi để tôi cất làm nơi chốn dẫu yêu, hò hẹn một ngày trở lại thì đã mất biệt rồi. Thôi rồi, mùa tháng tư, mùa hoa cà phê nở. Thôi rồi, mùa tháng tư, mùa chờ đợi hẹn hò. Mất tôi mờ đi. Còn đâu nữa, chuyến xe ca mang tôi từ phi trường Phụng Dục trở lại con đường có những hàng giáng hương, sao cao vút. Còn đâu nữa, một lời nói khẽ thốt ra từ con tim hồi hộp nao nao: Bác tài, làm ơn cho tôi xuống đây. Còn đâu nữa, một khuôn mặt trắng trẻo, một mái tóc kiểu con trai, một đôi mắt tươi sáng, một đôi môi tinh nghịch, rạng rỡ nụ cười, đang chờ đợi tôi ở giữa một rừng hoa cà phê trắng bạch như rừng tuyết trắng?

Phải còn đâu nữa.

THỜI TẬP

Người bạn nhỏ Péry. Người bạn nhỏ xa cách ngàn trùng. Mùa hoa muông đã lại, mùa hoa cà phê đã nở, mùa hoa cúc rừng đã báo hiệu dưới ánh nắng tháng hè, nhưng đối với tôi, lúc này, những mùa ấy là những mùa kỷ niệm đau đớn nhất đời người.

Bởi vì, xứ sở hoa rừng kia đang chìm đắm trong muôn vàn thảm kịch. Bởi vì, không biết bao giờ, tôi có thể đặt chân lại thị trấn buồn muôn thuở ấy để nhìn lại người bạn nhỏ. Thôi thì, tôi gạt lệ thầm để đốt thuốc buồn hiu. Thôi thì, cảm bằng như một phần đời đã đứt đoạn, và tôi sẽ mang theo hình ảnh cô bạn nhỏ, suốt giòng lênh đênh của mình.

Giờ là tháng ba, ở thị trấn ấy, có lẽ những cây phượng già nua, vươn những nhánh tay đen đúa gầy guộc lên cao trong mùa mưa, nay đã thấy xuất hiện những vùng lá xanh tươi, và hé lộ những nhánh hoa phượng đỏ thắm. Có lẽ, con đường qua nhà tôi ngụ năm nào, đã rụng thật nhiều hoa sứ trắng hồi đêm. Và bầu trời thật trong và xanh hơn lúc nào.

Nhưng, tôi thừa hiểu, ở đây là cả một năm mồ vĩ đại. Máu đỏ đã lai láng thay màu đỏ của phượng vĩ. Và biết đâu, ngôi nhà của tôi nay đã trở thành một đồng gạch vụn hoang tàn. Và biết đâu, cô bạn nhỏ đã ôm chặt lấy ba mẹ để sống một ngày dài nhất. Bởi vì, tôi đã nghe những tín hiệu từ phương ấy truyền tới mỗi giờ mỗi phút. Chiều hôm qua, ông phát ngôn viên quân sự loan báo có những cuộc giao tranh đẫm máu ngay tại thị xã, và trên đường phố đã thấy xuất hiện những cỗ tăng lụ. Bởi vì, tôi đã mở tờ báo, đọc những tin thảm khốc về một hòn đảo miền cao, để thấy rằng, một ngày trở về của tôi như hằng năm sẽ không còn nữa.

Năm nào cứ đến đầu tháng tư là chàng tìm mọi cách để về thị trấn miền núi ấy. Bất chước một thói quen, cứ đến đầu tháng hè, là tôi đã viết vào cuốn nhật ký những giòng chữ quen thuộc ấy. Bây giờ, tháng tư đã sắp về nhưng tôi đang nước mắt lưng tròng để coi chuyển trở lại là chuyển không bao giờ có thực nữa? Péry có nghe không, cõi lòng u uẩn của tôi? Thị trấn hoa, có nghe không, nỗi niềm thống thiết của tôi? #

THẠCH PHỐ

Thơ

VIÊN LINH

Tặng Nguyễn Văn Thành
Trần Đình Thọ
đã cùng tôi sống ở đó.

Cây cao dốc đỏ, xe về
Bụi tung bánh mỗi thăm thì hơi mưa.

Đồ rồi, đồ tự non xưa
Tiếng xanh thăm thăm giữa mùa xuân khô.

Cây im, chim rất hững hờ
Ngựa len bản mộc, xe thồ thân xương.

Đã nơi xa, cỏi bụi hồng
Năm năm đá nhớ tấm lòng thạch thôn.

HOÀNG HÔN Ở HUẾ

Thơ

NGUYỄN ĐÌNH HUY

Hoàng hôn bướm rưng phấn hoa
Lao đao hồn cổ lau già bãi xanh
Sương mờ đậu xuống kinh thành
Thuyền ai đắm dưới khói quanh mặt hồ.

B A O

Tùy Bút Của

NGUYỄN NGUYỄN PHƯƠNG

Tôi tự hỏi mình đã sống như thế nào trong bao nhiêu năm qua. Cuộc sống đôi lúc tưởng chừng như đã trôi tuột đi mất theo với những biến cố. Lầm lẫn chính là đã để thời đại ảnh hưởng lên con người mình. Đôi khi tôi tưởng mình đã chết đi chỉ còn sống một cuộc đời *posthumous*. Có còp gì đáng để cho tôi say mê, chờ đợi hay hy vọng. Mấy năm trước đây vào những ngày tháng đầy biến động nhất của đất nước, có lần S. đã nói với tôi trong căn phòng của anh ở chân cầu Phủ Cam: « Ngày hòa bình chắc chắn sẽ vui nhưng cũng sẽ rất buồn. Sẽ có những người mẹ già không còn biết chờ đợi ai, bởi vì nhiều đứa con đều đã chết trong cuộc chiến. Trong không khí vui như ngày hội, chỉ riêng đối với người đàn bà già nua ấy, ngày hòa bình không có một ý nghĩa nào ». Tôi có cảm tưởng tôi sẽ chính là người đàn bà ấy. Những đứa con đã chết không hẳn chỉ là những đứa con. S. đã viết bài nhạc *Dựng Lại Nhà, Dựng Lại Người*. Dựng lại nhà, vâng, nhưng dựng lại người? Tôi ngờ đấy chỉ là hy vọng hào của anh.

Những người đã chết đi là đã chết đi, những người còn sống tiếp tục giữ lại trong lòng mình bao nhiêu kỷ niệm. Mọi người đều là nạn nhân của thời đại mình. Một buổi chiều, tôi đã xem một cuốn phim chiếu lại cảnh chạy loạn ở Bình Long năm ngoái. Có một lúc máy phát âm bị hỏng và trên màn ảnh hình ảnh những người đàn bà tay bồng tay mang dắt díu nhau thoát khỏi vùng lửa đạn. Nét mặt họ thẳng thốt, vô hồn. Khúc phim câm lặng, không lời bình luận kèm theo ấy nói lên hết cái bi kịch của cuộc chiến. Không cần lời nói. Có một đêm nào đó sau ngày hòa bình tôi mơ ước mọi người V.N sẽ cùng thức đề hồi tưởng.

NGUYỄN NGUYỄN PHƯƠNG

Tôi tưởng sau khi chia xẻ cùng nhau một kinh nghiệm khủng khiếp mọi người sẽ đối đãi với nhau khác hẳn trước. Nhưng không, điều tôi thấy là cuộc đời vẫn tiếp tục trong cái vẻ khốn khổ của nó. Tất cả mang màu sắc của Darwin được tô nhẹ thêm với lớp màu tiểu thuyết của J. London. Còn có thể cứu vãn gì được chăng? Hay thời gian chỉ làm sắc lạnh thêm dục vọng của con người. Con người càng ngày càng nghèo đi. Họ càng có nhiều của cải, càng nhiều phương tiện, càng ít hiện thể hơn. Có phải tiến bộ chỉ là lớp sơn bên ngoài của luật cạnh tranh sinh tồn? Tôi chợt hiểu vì sao Darwin đã lần lựa giữ lại bản thảo tác phẩm chính của ông trong ngăn kéo rất lâu năm trước khi in ra và từ chối lời đề tặng của Marx nơi trang đầu cuốn Tư Bản Luận.

Mấy ngày nay một cơn bão thổi qua thành phố. Trời mưa ào ạt. Vào đêm những cơn gió lốc chạy dài qua hành lang căn nhà trọ. Tôi nhớ đến những cơn bão đã qua trong đời mình. Những cơn bão ở Huế, Đà Nẵng, Hội An, Quảng Ngãi v.v... từ lúc còn nhỏ cho đến lúc trưởng thành. Bão đã trở thành một kỷ niệm khó quên. Có lẽ vì nó liên hệ với một đề tài thường ám ảnh tôi: những sức mạnh tâm tối lôi kéo con người nhỏ bé trong cuộc đời. Tôi yêu bão như những gì đã dày vò làm mình đau đớn. Bão khuất phục người ta với sức mạnh vô địch của nó.

Dù sao đêm đã đến. Mặc kệ gió bão, tôi đóng cửa bật đèn trong căn phòng của mình. Chiếc bàn trống trơn và lạnh. Tôi ngồi xuống lật qua lật lại một cuốn sách đã đọc. Một cuốn sách kỳ lạ mô tả mê lộ tưởng tượng và đắm đuối khách mỗi người một tâm sự, mỗi người sau cùng tự tìm lấy cho mình một lối thoát khỏi mê lộ.

Tôi cảm thấy vừa ý. Câu chuyện nào rồi cũng đến hồi kết thúc. Những mối tình tỏ lộ hay âm nín, tội lỗi, dối trá, những bản khoản vò xé của các nhân vật sau cùng cũng được nối kết trong một tương quan. Những người đã chết đi là đã chết đi. Những người còn sống ngồi uống trà bằng hoàng hồi tưởng chuyện cũ. Trong những đoạn kết của các câu chuyện tôi luôn luôn cảm thấy buồn ngủ, nỗi buồn ngủ khi đọc lại những lá thư nhàu nát bỏ quên được vuốt phẳng lại. Không, tôi không vừa ý chút nào. Có một chút trục trặc. Ấy là dù tác giả kết thúc cách nào tôi vẫn thấy cuốn truyện đang còn tiếp tục, chưa thực sự chấm dứt. Nhưng đề khỏi bận trí quá nhiều, để còn tiếp tục sống người ta phải học cách chấm dứt những cuốn truyện. Người nghệ sĩ đã đem lại mối thống nhất giả tạo cho cuộc

THỜI TẬP

đời, cuộc đời với những câu chuyện không đầu không đuôi, không luận lý, tình cờ. Nhiều người vỡ mộng đã oán trách người nghệ sĩ đánh lừa. Có nên oán trách ông ta chăng? Không, ông ta cũng như tất cả những người yếu đuối khác tự tìm một chỗ trú ẩn cho mình. Rất ít người có đủ chân thật để nói thẳng sự thực cho tất cả mọi người. Nhưng đến khi ông ta nói thực thì không ai tin. Mọi người ai cũng cần một ít dối trá, nhiều dối trá càng hay.

Tôi sợ cái gì? Tôi chờ đợi cái gì? Tất cả như có một sức thúc đẩy tôi cứ đi mãi để buồn, để nhớ, để quên. Không có gì quan trọng lắm. Mọi chuyện đều tầm thường, tầm thường đến độ nhạt nhẽo. Nhưng như thế đấy, những câu chuyện tầm thường ấy quấy rầy tôi, kết dệt thành cuộc sống của tôi, cuộc sống của mọi người. « Cuộc sống của mọi người » nghe buồn bã làm sao. Tôi thấy trong ấy mùi khói cơm chiều và những ngọn lửa hiu hắt. Một chút mùa thu, rất nhiều mùa đông lạnh lẽo trong câu ấy. Nhưng rồi cũng qua đi những chiều mây bay gió nổi. Người ta còn tiếp tục sống, vui nhìn nắng mới một ngày đầu xuân và tưởng như những đêm trắng khủng khiếp chỉ còn là một kỷ niệm mơ hồ.

« Đẹp lắm, cuộc đời » người ta nói với nhau như thể không có gì xảy ra, như thể đã không có những câu hỏi khủng khiếp, những cơn sóng cuồng điên nổi lúc nửa đêm. Nếu tôi chịu đựng được đêm tối, tôi sẽ chịu đựng được hết cuộc đời!

Tôi đang là một con bệnh. Con bệnh chết người đang đục khoét não và tim. Tôi như một người đang ngủ chột nghe một tiếng chim bi thương và thức suốt cả một mùa đông. Một mùa đông lạnh cóng với ánh trăng trong bàng bạc, đất đỏ hoa vàng. Đã có một cái gì không ổn trong cuộc đời này và tất cả sự sa đọa bắt đầu khi người ta đặt câu hỏi. Tôi nhớ đến một mẫu đối thoại trong một vở kịch:

— Anh hãy nói cho tôi biết ý nghĩa của mọi sự.

— Hãy nhìn xem tuyết đang rơi và đầu là ý nghĩa của nó?

Sáng mai thức dậy cơn bão đã tan đi hồi nào. Những trái thông khô rớt rụng đầy sân. Nắng sáng hồng lên mái nhà, vách tường đỏ. Trời xanh, không khí trong suốt tuyệt vời. Tôi nhớ đến mấy câu thơ của T.S ELIOT:

*I pray that It may forget
Those matters that with myself
I too much discuss
Too much explain...*

Cầu cho tôi hãy quên...#

MỘT ĐÊM CÂY CỎ

Thơ

HUY TƯỜNG

Giết cung đàn trắng lạnh
Mây đùn mộ mắt mới
Giọng cười rơi từng mảnh
Chiều dang dở sau đồi...

Dầm xuống mồ sương đục
Chiều cháy ngút ác tà
Lửa loang đầu ngọn trúc
Thẳng thốt đỏ màu hoa...

Chân bước bùng vắng lặng
Si thất cổ trên cành
Đêm găm giữ vô hạn
Trăng kêu lừng đá xanh...

Nửa khuya trào tóc biếc
Trăng bát ngát ngoài hiên
Chim kêu, ôi kinh động
Rừng ớn lạnh vô biên!...

... Phải em ngoài gió lớn
Thăm thì rặng vi lô
Chẻ hai tờ lục diệp
Viết đời xuân không ngờ?... #

ĐẦU VÙNG TẢ NGẠN

Sáng Tác Của

NGUYỄN NGỮ

Xa khỏi dãy đèn ven hóng đoạn phố thẳng trước—thứ đèn đường của giai đoạn toàn cõi miền Nam thất lưng buộc bụng, chỉ cách vài ba ngọn mới có một ngọn sáng, chụp néon đầu những đỉnh trụ đứng rồi nghiêng nghiêng quây lưng lại với khu công viên, bồn cỏ thấp phơi rộng tối thẫm, thành xi măng thấp quét vôi trắng ôm lấy bồn cỏ. Con đường sỏi uốn mình quanh quành ôm quanh thành xi măng. Những lùm cây thấp tối. Đèn dầu lửa ở các gánh chè rong hiu hắt cháy sáng dọc vệ đường. Bên sau bồn cỏ, cách thêm một mặt đường sỏi đầy rác rưởi nữa là vùng sông dò giang.

Huế, công viên Nguyễn Hoàng, cầu Trường Tiền, sông Hương. Đêm đầu tháng 9 nhiều gió, một trong những ngày lành mới lành lương, đối đường đông đúc tiếng người giọng gái giọng trai.

— Anh ăn chè chi.

— Đây có chè chi.

Những ngọn đèn dầu hỏa lớn không hơn hạt đậu lay lắt triển miên sau những chiếc bóng thủy tinh cầu khói, những chiếc sơn nhôm trắng sạch, phích nước đá lann canh, những vai áo trần, những tà áo dài nhiều màu, những câu hỏi đáp đón chào đơn đả thân mặt tựa hết thấy đều đã quen biết nhau đầu từ lâu rồi.

— Chè chi cũng có hết. Chè đậu xanh, đậu đỏ, chè đậu ván, chè bột lọc, chè trái cây, chè bông cau.

— Mỗi ly bao nhiêu?

— Năm chục.

— Bớt đồng nào không?

— Bớt bơ lỗ.

— Chè chi cũng có hết mà không có chè bắp à?

— Bắp mô bữa nì nữa mà hời, mùa bắp hết ba mươi đời rồi.

— Rửa chè hột sen?

— Hột sen cũng hết mùa rồi, mà có còn cũng không ai bán, đồ quý nớ mắc rửa ai ăn.

NGUYỄN NGỮ

- Bán đi, tui ăn, bán cho một ly năm trăm đồng đi.
- Ung ăn vô trong mấy tiệm lớn tề mà gọi tề.
- Lỡ vô trong mấy tiệm lớn tề mà gọi cũng không có thì rắng.
- Thì rắng mà nhịn thêm chớ rắng.

Tiếng nói, tiếng cười. Cô gái ngồi trên chiếc đôn gỗ thấp ngay bên sau gánh chè. Đám lính dù áo quần vẫn vẹn nhiều tút, nón rộng vành, nhần nha quàng vai nhau đi ghé gánh này đưa giỡn vài câu bỏ sang gánh kia, mang theo mấy tiếng Huế vừa học được lặp đi lặp lại làm trò : vô trong mấy tiệm lớn mà hỏi tề, ra ngoài Mỹ Chánh mà hỏi căn cứ Nancy của ông xã tề, ưng đi cửa Việt cho biết thì tìm thủy quân lục chiến mà đi tề...

Mỗi gánh chè một cô chủ. Tất cả mọi cô bán chè đều áo dài, tóc cột gọn, nói cùng thứ giọng mô tề rắng rửa địa phương ; và khách, trái lại, đủ cả. Giọng Huế, giọng Quảng trị, Quảng nam, Quảng Ngãi, Bình định, Nha trang, Giọng Bắc, giọng Sài gòn, Cà mầu, giọng thượng, giọng nùng, miên, chệt. Đủ thứ giọng, đủ thứ lính. Nhảy dù có, thủy quân lục chiến, biệt động quân, thiết giáp có, bộ binh có công binh có. Những chiếc nón rừng nón nỉ móc vào đầu đỉnh gióng, những bộ áo quần vẫn vẹn chum vào nhau quanh các ngọn đèn, những câu chuyện vô tận. Từ sau mùa hè 1972 các lực lượng tham chiến mặt trận hai tỉnh địa đầu này hầu hết được giữ lại luôn mãi tới bây giờ hầu ngăn chặn một cuộc tấn công lớn rộng khủng khiếp có thể đổ ập đến bất cứ lúc nào. Chính nhờ cái thời gian dài dằng dằng thường xuyên bên miệng vực tai ương đó mà dân chúng và quân đội đã có dịp gần gũi nhau hơn, nhất là với đám lính tổng trừ bị đám lính vốn từ nhiều năm trước vẫn chung sống chung chết với dân chúng nhưng không sao gần gũi được. Có quãng đường nhỏ quanh bờn cỏ công viên bên sông này chiếm một chỗ khá rõ rệt trong cái quan hệ tình cảm ấy. Công viên thừa thớt cây già, bồn nước rêu cỏ gây đỡ, ghế đá xiêu lệch, những ngọn đèn dầu, những ly chè lạnh mát rẻ tiền, đám gái áo dài nón che kín đáo luôn luôn tươi cười, đây là địa chỉ chung của hằng ngàn chuyện kể thiết tha gửi về các hố hào kiếng chốt trên rừng núi, nơi của lòng dịu ngọt, những món hàng chuyển từ người bán sang tay người mua thường được kèm nường theo chút niềm vui trai gái, và dưới kia, trên mặt sông chen chúc đò giang, lênh thỏ bọn gái mãi dâm, nơi của râu tóc lông lá dền bù. Lẩn trong cái sinh hoạt sắc hơi linh tráng này hằng đêm cũng có bọn dân

THỜI TẬP

phổ tìm tới chen góp : vài ba cặp vợ chồng dắt con hóng gió, bọn thanh niên tóc tai rối bù chán sách vở, gái nhỏ lang thang.

Ngày vừa sẫm chiều, đèn phố đỏ, từ nhiều ngã ngoài ô khác nhau những gánh chè rong dần dần nối nhau đến tụ tập lại, đốt đèn dầu lửa lên, bắt đầu một đêm, và đêm rộn ràng xum xuê nhất là khoảng hơn 10 giờ, khi các rạp xi nê vẫn xuất tối, những chân rong chơi ngấm mỗi.

Khoảng hơn 10 giờ gần trọn cả vùng hữu ngạn bên kia sông đã lặng lẽ chìm thiếp, cửa khép, nghìn triệu tàn cây già đâm bóng tối rì rào trùm kín những sân vườn công sở trường học thư viện, trại tù, lẻ loi dăm ba quán cà phê bán muộn, dăm cặp tình nhân đi nhau đi; hết thấy mọi hoạt động đô thị đều dồn thốc cả sang bên này, đầu vùng tả ngạn, ở đoạn phố trước sông, mặt ngoài khu nội thành. Tiếng rao hàng, tiếng xe cộ, tiếng kêu la, tiếng hát bai bãi trên các loa phóng thanh, tai nạn, bảng quảng cáo phim tàu chệt đực chệt cái bắn giết nhau hỗn độn, phim tây mỹ bắn giết nhau, làm tình, khiêu vũ. Phố xá chỉ một đoạn ngắn, từ chợ tối các cửa hàng đã đóng hết, đến cỡ này; với các xe phố tập trung cạnh bên xe lam trước rạp xi nê đằng kia cũng như những gánh chè giải dài đằng này đương nhiên đã trở thành hai cực thu hút. Xe phố cần đèn sáng cho khách ăn nhậu khỏi đút vào mũi còn ở đây, trái lại, thú ánh sáng nghèo khổ yếu ớt này không những cũng vừa đủ cho những ly chè mà đồng thời còn tạo thêm được sự thân mật dễ dãi. Đèn mờ thắm mặt người, xóa lấp hết những cách biệt trên cổ áo. Khách chủ đều biết tên nhau, xưng gọi nhau anh anh em em ngọt ngào như chồng vợ mặc dầu rất đông trong số đó đều thừa biết rằng giá ngày mai có tình cờ gặp lại giữa phố không chắc ai còn nhìn ra đề hỏi, chào là giả có nhận ra đề hỏi chào, chưa chắc đã được chào đáp. Người ta ngồi chụm vào nhau. Đám này vừa trong rạp xi nê ra, đám kia vừa ở các quán nhậu tới, người ta chuyện trò về các cuốn phim, tai nạn gớm mắt đầu dưới ngã ba, vụ đánh cướp táo bạo đầu trong thành nội cũng như chuyện xa xôi kiêu chổi đầu trên rừng, đồi Bastogne, đồi 432, đồi không tên, đồi chiếc dép, đèo Sơn na, núi Mái nhà căn cứ T. Bone, Hoàng đế, Lion, Nancy, Barbara, bờ sông Thạch hãn, cửa Việt, Khu định cư Đông hà, những chiếc phản lực cơ cộng sản bay lạc vào tận Mỹ chánh Phò trạch, ngày tháng linh cộng hòa và cộng sản ở cách nhau hàng rào kẽm gai ra đứng cỏi cộ về tư bản, vô sản, đế quốc, nguy quyền, nguy quân, tàu cộng sản chở vũ

NGUY NGỮ

khí bị bắn hạ ngoài khơi, xe Molotova cộng sản chạy trên 5561, chiến xa T54, M48, 49 hờm nhau chờ nhả đạn, pháo cộng sản hoạt động mạnh theo nhịp mặt trận Quảng Đà. Đám lính ăn chè, chuyện trò với nhau, mang ra kê làm quà cho bọn gái bán chè, bọn dân phố ghé tai nghe ngóng âu lo:

— Có phải ngoài Quảng trị có một số gia đình người ta chạy rồi...

— Quảng trị gì cho xa, ngay Huế này người ta không chạy à, trong Saigon người ta không chạy à. Đμά, sẵn tiền ưa chạy đâu không được. Mỹ chạy ra Nga, Nga chạy qua Pháp, Pháp chạy qua tàu. Đμά.

— Nghe người ta nói sợ cắt đèo Hải vân.

— Sao không nghe người ta nói sợ cắt luôn trong Kontum Sa huỳnh cho luôn. Lắm trò.

— Biết đâu, người ta nói vậy...

Người ta nói vậy, đâu đó lan man trong thành phố này, rằng sẽ cắt đèo Hải vân, sẽ chiếm lại Đông hà thì hành đúng hiệp định Giơ-neo, sẽ có giải pháp chính trị mới. Đại khái vẫn những thứ đó. Như những chiến xa hờm súng, những lời cãi vã của binh sĩ hai bên, hoặc đang được nói tới trầm trọng thăm thì trên thành xi măng bôn cỏ hoặc bằng bông đùa hờ hững sát các gánh chè, chen lẫn chuyện tài tử Charles Bronson tàn bạo trong cuốn phim vừa chiếu, một khách sạn nào đó khởi công xây bên kia sông phi tồn lên tới cả mấy trăm triệu mới bắt đầu một phần nhỏ chủ nhân đã bỏ dở, Miêu khả Tú đóng phim chuồng dễ thương những người lính quen mới bữa trước còn ăn chè đây bây giờ đã đổi về Sài gòn, đã chết. Không thiếu một thứ nào cả. Y tất cả mọi trang nhất trang ba các nhật báo...

(Đoạn đầu trong truyện
Con Trai Con Gái
viết năm 1974)

KONTUM KONTUM

Thơ

KIM TUẤN

đi lên tuyến Bắc ngày nắng vàng
đất lồm hổ bom cây mặt lộ
nòng súng giương cao gờm núi xa
loanh quanh rừng tre anh lính bộ

đi lên tuyến Bắc đường hun hút
rào chắn giăng hàng giây kẽm gai
bóng cổ nở hồng trên mặt nhựa
chút buồn không biết nhớ thương ai

đi lên tuyến Bắc ngày ngưng bắn
đồi núi trơ, rừng cây cháy đen
căn cứ pháo binh dồn tấc đạn
xa nhà lính thú gõ leng keng

đi lên tuyến Bắc đi cùng đất
giày bết bùn hoen đỏ dấu chân
anh lính đóng đồn quen trận mạc
bao lâu rồi chẳng gặp người thân

đi lên tuyến Bắc qua Éo Gió
thăm bạn dãi dầu ải Ngó Trang
bữa trưa cơm sấy dăm hồ rượu
bạn cười ta suốt đời lang thang

đi lên tuyến Bắc đường gập gềnh
nhà trống vườn không trời mộng mênh
áo trận rách bươm giầy há mồm
bạn buồn—ta vốn cũng buồn tênh... #

5. 1974

CHUYẾN XE CAO NGUYÊN

Truyện Ngắn Của

TRẦN QUANG THIẾU

TÔI NÓI VỚI PHÚC: CHIỀU DẠY GIÙM HAI GIỜ Việt văn đi Pleiku có chút chuyện. Phúc nói: Chắc bà xã đau chứ gì. Hay vụ nhà sang của ông Phó nội an. Tôi cười: Biết hết, biết hết (Đi lại bàn rút điều thuốc; châm lửa rồi ra đứng ở cửa). Nghe nói quốc lộ bị gián đoạn sau đó, không biết đường đi có đến không?. Ăn nhấm gì. Phúc nói. Hồi sáng về, thằng Quý nói xong rồi. Nghĩa là thông suốt, kể cả đi Ban Mê Thuật. Phúc ngạc nhiên: Lại có chuyện đi Ban-Mê nữa à, ít cũng phải ngày một về. Thì không có giờ mới tính đi xa như thế, chắc cũng phải vài ba hôm mới lên. Như vậy thời gian này tao độc thân. Lâu lâu mới có một lần, hôm trước tôi vắng bạn cả tháng trời thì sao?. Nói vậy chứ có đi cũng ráng lên sớm, vắng bạn tôi buồn lắm. Tôi không nói gì.

Buổi chiều thành phố như sữa soạn một cơn mưa nên mới khoảng 3 giờ hơn mà trời thấy đã sầm tối. Tôi nghĩ đến chuyến xe ngày mai khởi hành đi Ban Mê Thuật không biết có gì trắc trở không mà giờ thấy nôn nao quá. Có thể tôi sẽ ngưng lại nếu bất chợt đêm nay nghĩ ra một tai nạn có thể có trên chuyến xe nối quốc lộ 14 giữa hai thành phố cao nguyên này. Chuyến thăm Bích không dự định gì kể cả những hành lý cần phải mang theo trong chuyến đi. Tôi nghe được như thế lúc dạy xong hai giờ Sử Địa, và ở phòng Giáo Sư ra với một đồng nghiệp quen thân, từ những ngày ở trọ trên này.

Đường nói với tôi:

« Bích ra trường và dạy ở Ban Mê. »

Tôi không hình dung được phố xá nơi Bích ở thế nào nên nghĩ: Đi Ban Mê một chuyến xem sao.

Ngay chiều hôm đó, tôi coi giờ cho những buổi dạy tuần tới và nghĩ là nên làm một chuyến tới thành phố mang sắc thái của một buổi bán.

Tôi nói với Phúc những điều trên và bảo:

48 THỜI TẬP

— Mai tao đi.

Phúc gật đầu :

— Vậy mà nói đi Pleiku có chút chuyện cần.

Tôi vỗ vai thân mật :

— Thôi mà bạn thông cảm.

Vào phòng thay đồ để xuống phố, tôi đứng dặn Phúc ở cửa :

— Ở nhà nhé.

Phúc dẫn vớ theo :

— Có tiền đó không, mua giùm cái dao cạo râu.

Tôi đưa tay lên vấy vấy và gật đầu : Yên chí, sẽ nhớ.

Thật ra có ai định ngồi cái ghế phải gió này đâu. Nó nằm số 13, số 13 là số sui, là số lặn đàn, long đong, là cái số rủi, không tai nạn thì cũng thất nghiệp, kém may mắn.

Tôi nói với người đàn bà :

— Thôi để tôi. Và đưa vé số 15 cho bà ta và ngồi vào chiếc ghế mới với một vẻ thoải mái như là ưng ý vô cùng.

Đường trường dọc dài, qua những chỗ đất đỏ, một lúc mới tới trạm gác và lăn đều trên mặt lộ, hai bên đầy núi non, mây dụn. Tôi ngã người vào lưng ghế sau khi đã hút hết điếu thuốc và xin lỗi người đàn bà ngồi bên cạnh :

— Tôi cần ngủ đôi chút, có chuyện gì hệ trọng nhờ gọi giùm, còn không thì thôi.

Người đàn bà mỉm cười :

— Ông yên tâm. Mong ông được yên giấc.

Tôi không nói gì sau cái nhìn ngụ ý và câu nói bao hàm mỉa mai của người đàn bà. Tôi liu liu mắt và ngủ lúc nào cũng không biết.

Xe vào một đoạn đường xấu khác thì phải. Tôi tỉnh giấc lúc nhận được như có vật nặng chận lên vai và tôi ngủi thấy mùi là lạ, phảng qua mũi, xông xáo đến tận óc. Cái mùi đó khó nói lắm. Nó nôn nao, ngầy ngầy, nó làm tôi lâng lâng và sáng khoái không ít. Tôi mở hé mắt để biết được cái gì đó cho tôi sự bàng hoàng này. Người đàn bà vẫn ngủ ngon với thế ngồi tựa hẳn vào tôi và đôi má nàng kề cận mũi tôi, tôi cố tỉnh để nguyên hay vì sự yên tĩnh, thư thái của người đàn bà mà tôi không thể làm cử động nào khác hơn là ngồi im thế, chịu đựng, hưởng thụ. Tôi nhìn lên ra xung quanh và không thấy ai nhìn mình. Tôi tự đứng huyết khế trong miệng một bài hát ngắn lúc nghĩ ra bất ngờ người đàn bà chợt tỉnh. Tôi im lặng nhìn ra hai bên đường và thấy những rặng cây thấp báo hiệu sắp vào mặt

TRẦN QUANG THIẾU

quốc lộ rộng để tôi ngoại ô và vào thành phố. Qua một trạm gác có chắn những vòng thép gai tròn, người đàn bà tỉnh dậy lúc nghe tiếng kêu « Tốp, tốp » của mấy ông lính ĐPQ gác cầu. Tôi định quay lại khi xe dừng nhưng nghĩ có lẽ người đàn bà đang trong sự khó khăn, vụng về nào đó, nên ngồi nguyên, chờ một sự việc xảy ra. Tôi nghe thấy tiếng nói :

— Xin lỗi.

Tôi quay lại và cười :

— Không có gì. Bà đi Ban Mê Thuật thăm gia đình ?

— Dạ không, tôi dạy trường Hưng Đức dưới đó và lên thăm người anh năm điều trị tại Kontum này. Nhưng anh ấy đã di tản đi Quân y viện Nguyễn Huệ.

— Vàng mặt trận trên này đang bùng nổ lớn, bệnh viện ở đây không giải quyết hết, bà đã biết tin đích xác gì về người anh của bà chưa ?

— Dạ rồi, anh ấy bị nhẹ ở bụng và chân, cũng may trái đạn rớt khá xa, nếu không thì...

Người đàn bà bỏ lửng câu nói.

Trời đùn thấp và có nhiều mây. Không khí bị hơi nước của cơn bão Quy Nhơn thổi qua nên tất cả hành khách trên xe hình như đều ngái ngủ. Tôi lục túi lấy dầu và đưa tận tay người đàn bà sau khi đã bả lên mũi một ít.

Tôi thấy nhẹ hẫng người mặc dù còn hơi tê dại. Tôi nghe có tiếng hỏi :

— Chắc không phải ông ở Ban Mê Thuật đâu ?

Tôi gạt đầu :

— Tôi đi thăm một người có lẽ quen với bà ?

— Ai ? đàn ông hay đàn bà ? Cũng ở Ban Mê Thuật sao ?

— Bích, dạy ở Hưng Đức.

— A, một đồng nghiệp mới khá thân với tôi, mừng cho ông có một người bạn gái khả ái như Bích.

Tôi không hiểu cái nhìn và sự mừng rỡ ấy của bà bạn. Người đàn bà đã để lộ cái xúc động quá đáng ra chẳng.

Xe gù mạnh mẽ lấy tròn lên một đoạn dốc, tôi sợ ý nên không nghe hết câu nói của người đàn bà. Tôi định hỏi lại cho rõ nhưng thấy người đàn bà có vẻ mệt và không muốn nói nữa nên tôi im lặng. Tôi lục túi lấy thuốc và tự nhiên mời người đàn bà một điếu dù biết bà ta (theo như tôi hiểu) không hút điếu nào kể từ lúc lên xe đến giờ. Người đàn bà cầm lấy vỏ nhẹ vào nệm xe, mỗi lửa, hít khoan khoái, ngả đầu ra sau lim dim :

THỜI TẬP

— Xe sắp vào thành phố rồi đó ông.

Tôi nhìn theo tay chỉ và thấy được những hàng cây cao thẳng tắp, dẫn sâu vào từng mặt lộ dần trái, đang dần động người này. Tôi nói :

— Ban Mê Thuật cũng đẹp ghê bà nhỉ ?

— Vâng, Ban Mê Thuật là một trong những thành phố cao nguyên có tiếng là tuyệt vời, tuy nhiên nó không bằng Đà Lạt đâu ông.

— Tôi có biết Đà Lạt, duy có điều Đà Lạt lạnh quá, không thích hợp với một người như tôi.

— Ông thì không biết sao, chứ tôi lại chịu khi hậu thành phố đó lắm, nó làm thay đổi hầu hết con người tôi, hồi trước tôi ốm chứ không có được như vậy đâu.

— Có nhiều người cũng bảo như bà, họ nói phải sống lâu năm kia, tôi chỉ ở một đến hai tháng, có lẽ vì đó mà tôi không lên cần chăng.

Người đàn bà im lặng. Tôi nhìn thấy những sợi tóc mỏng manh bay vương vấp trên làn da trắng ở khoảng hở cổ và bàn tay có những ngón thon đặt trước mặt khoan lại, dịu dàng như một con mèo. Tôi ngả hẳn lưng vào nệm xe và lơ mơ nghĩ đến lúc sẽ gặp Bích. Không biết nàng có thay đổi gì ? Tôi định hỏi người đàn bà về ngôi trường nằm ở vị trí nào ? Có dễ tìm không nhưng nghĩ không cần thiết khi thấy người đàn bà nhăm mắt, chắc đang nghĩ về một sự việc nào đó. Tôi cúi xuống buộc lại nút giày không biết đã bị tuột từ hồi nào.

Xe quanh qua mấy ngõ ngắc rồi mới từ từ vào bến. Hành khách nhốn nháo đứng dậy như thể phải xuống ngay vì sợ không kịp giờ về nhà. Tôi nghe tiếng người đàn bà :

— Ông về đâu ?

— Cũng chưa biết về đâu nữa bà ạ. Có thể là một khách sạn.

— Hay là ông về nhà tôi, cũng gần đây thôi. Tôi ở trọ với một người bạn gái.

— Phiền bà quá. Tôi đề nghị thế này : tôi sẽ đến địa chỉ một người quen ở đây. Nếu gặp trở ngại, tôi sẽ ghé qua bà sau.

Người đàn bà móc ví đưa tôi tấm danh thiếp trước khi trèo lên chiếc Cyclo vừa trờ tới. Tôi cũng cầm sắc lên, chọn đường phố chính bước tới. Tôi định rút tấm danh thiếp ra đọc nhưng nghĩ cũng không vội gì nên để nguyên, im lặng theo mũi tên chỉ đi vòng ngõ dành cho người đi bộ lên phía công trường. Tôi nghĩ : Chắc gì giờ này có Tấn ở nhà.

TRẦN QUANG THIẾU !

Nhà người đàn bà trọ không xa nơi tôi ở mấy.
Cách hai hay ba ngã tư gì đó.

Tấn nói :

— Cậu cứ đi thẳng đường này, tới ngã tư quẹo
trái tới một ngã tư nữa đi chừng hai chục bước
thì bên phải dãy số mười nhà số 4 để chứ không khó gì.

Tôi bảo :

— Đi cho biết vậy thôi chứ chắc gì vô, mới quen mà.

Tấn lục túi mỗi một điều thuốc rồi đưa tôi. Tôi cảm,
rút điều khác cũng châm lửa, hít, thở ra, cười :

— Bà ấy thì cũng đẹp, có điều hơi lớn tuổi!

Tấn nói :

— Ba mươi không ?

Tôi đáp :

— Làm gì dữ vậy, chừng hăm ba hăm bốn thôi.

— Hăm bốn mà lớn gì, vẫn có quyền gọi mình bằng
anh mà.

Tôi ra cửa đứng trong khi Tấn loay hoay pha cà phê.
Tấn hỏi :

— Sữa hay đường ?

Tôi nói :

— Gì cũng được.

Tấn bảo :

— Phúc còn dạy Dak-To không ?

Tôi nói :

— Làm sao nó bỏ ngôi trường đó cho được, nghĩa tử
nghĩa tân mà.

Tấn lắc đầu tỏ ý không hiểu câu nói của tôi.

— Có gì đâu, ở đây cũng có một đồng nghiệp mà Phúc
đang đeo đuổi. Hy vọng anh chị ra năm.

Tấn chép miệng :

— Cũng mừng cho nó biết « Đường trần tuy dễ đi mà
khó đi », nó ba mươi rồi đấy.

— Ủ, ừ, sợ hơn nữa là khác.

Tấn bỏ ra nhà sau chắc là để thu xếp những công việc
lặt vặt có tính cách gia đình. Tôi ti hai tay lên thành cửa
rộng mở im lặng nhìn ra con đường đang dần thu hẹp lại
bởi nhiều người đi và ngược chiều về. Đây là lần thứ nhất
tôi có được giây phút thoải mái kể từ khi có mặt trong thành

2 THỜI TẬP

phố Ban Mê Thuột. Tôi cũng có ý định thăm Bích vào buổi sáng nhưng nghe tin nàng có giờ dạy nên ngần ngại và cuối cùng vẫn chưa biết sẽ đến thăm nàng lúc nào.

Căn nhà Tấn nhìn về hướng lộ, có một con đường trải sỏi dẫn từ trong sân ra đến ngoài đường. Khách đến chơi hoặc có thể ngồi ngay trên khoảng hiên rộng, tại phòng khách hoặc ngay dưới mấy tán cây lớn có 2,3 băng đá, để nghỉ ngơi buổi trưa nóng nực hay ở trong nhà ồn ào.

Tôi rời cửa đi loanh quanh, thích thú khi đứng dưới mấy tán vú sữa đầy trái, hiu hiu gió. Tôi nghĩ : phải như có được một căn nhà trên Kontum như thế này thì hết sảy liền.

Tấn từ nhà sau lên, khuôn mặt anh có hơi đỏ, chắc bởi bếp núc sữa soạn cho bữa cơm chiều thì phải. Tôi hỏi sao không ăn cơm quán như Pauc cho tiện?

Tấn lắc đầu :

— Ghét cái chờ chực quá, bốn cũng phải đợi một người, ăn nguội khó ăn.

— Cậu mà như tôi chắc chết luôn, nhiều lúc hai ba giờ mới ăn trưa.

— Như thế thì ngon mẹ gì, chỉ tổ đau bao tử.

Tấn loay hoay xếp lại mấy bản thảo đang đợi đánh máy vì gió hất tung bay đầy trên nền đất. Tấn dặn :

— Đi đâu cũng nhớ tối về ăn cơm nhé.

— Yên chí. Tôi nói và ra phố xem sinh hoạt giặc chiều.

Tôi có yêu Bích hay không ? Cái đó cũng chưa thể quyết đoán được trong lúc này. Nhất là ở thời kỳ chúng tôi đang bị khủng hoảng nhiều ở vật chất, ở những đồng lương hạn hẹp, cố định mà vật giá càng ngày càng gia tăng, leo thang lên tới một mức độ không thể ngờ nổi. Yêu Bích, cũng có thể lắm, đôi lúc tôi không thể quên được hình bóng Bích qua sự trống vắng của đêm khuya, qua những lúc được thư hay tin nàng quen thân với những đồng nghiệp trường nàng. Bốn năm rồi, mỗi tình đó cũng theo thời gian chuyển biến, thay đổi, quen lạ. Cũng theo với thời tiết tăng giảm, nhớ thương hoặc quên khuấy, xa gần. Tôi có yêu Bích hay không ? Chẳng lý nói không. Và cũng chẳng lẽ nói có. Điều mà tôi hiểu ở tôi rõ rệt nhất : Bích chưa phải là cần thiết kể từ khi tôi chạm mặt người đàn bà trên xe.

Nói thế, không hẳn tôi lãng mạn yêu người đàn bà sau khi yêu Bích. Cũng không hẳn người đàn bà quyến rũ hoặc nhan sắc hơn, để cảm tình tôi nghiêng hẳn về phía này. Đối với Bích, tình cảm có lẽ vẫn vậy, không thay đổi và không sút mẻ gì đâu Bích ạ. Tôi muốn nói thế với Bích, muốn bày tỏ với nàng: Người đàn bà ấy chỉ là chiếc bóng có theo với những ánh nắng ban ngày như một sự tạo dựng của trời đất mà thôi. Không liên quan không hỗ trợ và không thích nghi với sự nào cả.

Tôi đi với Bích sau buổi dạy chiều của nàng. Bích hỏi:

— Anh thu xếp làm sao mà có giờ ghé Ban Mê Thuột thăm em vậy?

Tôi nói đến Phúc.

— Thứ tư, anh lên Kontum lại sao?

— Cũng chưa định gì cả.

Hai đứa vô quán ăn và kêu hai phần cơm đặc biệt. Tôi bảo:

— Uống chút bia cho bớt mệt.

Bích không cần, dù nàng biết tôi uống không được nhiều.

Thứ tư tôi lên, chắc chắn như thế. Hai giờ đầu Quốc vẫn mà. Chắc Mẹ Xứ Hiệu trưởng cần nhân dữ. Chắc Phúc chờ tôi đến mới có chữ chơi sao. Tôi tự hứa là đúng hẹn với chuyển sòm nhất đi Kontum vào mai này.

Thu mấy đồ vật vãnh xong tôi mặc quần áo và ghé nhà người đàn bà trước khi ra chợ mua thêm quả mang về. Tôi không gặp ai ngoài thằng nhỏ đứng chơi ở cổng.

Tôi hỏi:

— Chắc bà chủ có dặn em?

— Dạ, bà nhờ em trao cho ông lá thư này.

Tôi cầm lấy mở ra đọc: « Thành thật xin lỗi ông, tôi có tí chuyện cần giải quyết gấp, nên mai mới về, thăm ông được an mạnh, Nguyệt. »

Tôi xếp lá thư lại và không quên dặn đứa nhỏ: Bà chủ về nói tôi đi rồi nghe.

Tôi quay lại gọi xe, ghé qua nhà Tấn, viết gởi lại mấy chữ nói: « Về gấp, đừng chờ ».

Khi đã ngồi yên trên chuyến xe đi Pleiku rồi, tôi mới nghĩ là mình quá vội vàng. Tôi lật tay coi giờ: Chết mẹ, trưa quá, chắc đêm nay phải ngủ lại Pleiku rồi. #

BÀI HỌC CHO CÁC EM KHI DI TẢN

Thơ

ĐẶNG PHÚ PHONG

Các em hãy đi chậm chậm cùng thầy
mình tình cờ gặp gỡ nhau đây
trong cơn khởi lửa
tuy rằng phía sau đạn bom đang nổ
nhưng chắc gì phía trước là yên

ô kìa! sao có em còn mang theo sách vở
hãy quăng đi, mang theo gạo mà ăn
nếu còn sức dẻo thêm mền chiếu
sách vở kia đâu nuôi được kẻ đói lòng

các em hãy đi chậm chậm cùng thầy
hãy nghe thầy nói
dù đây không phải là lớp học
dù hôm nay không là giờ học cuối tuần
và còn rất nhiều em vắng mặt.

Thầy sẽ kể cho các em nghe
chuyện thầy tản cư trốn Pháp
nằm dưới gốc xoài kiến cắn phồng cả thịt da
ăn cơm ghé lang mì quá nửa
đi mỗi chân đứng lại khóc òa
mẹ phải bỏ bớt hành trang
gánh thầy trong chiếc thùng
chuyện đã xa xưa
tưởng không còn nhớ nữa
nào hay giờ hiện rõ ra đây
thầy sẽ nói cho các em nghe
trong chuyến tản cư này
không giống như lần thầy trốn Pháp

Thầy sẽ giảng cho các em nghe
 thế nào là yêu thương
 thế nào là đùm bọc
 và thế nào là vui buồn thù ghét
 cho các em hiểu rõ
 mà các em bấy lâu nay dùng nó không
 đúng chỗ, sai lầm.

Các em hãy đi chậm chậm
 để còn sức vì đường dài vô định
 để nằm xuống ngồi dậy thật nhanh
 khi đạn réo qua đầu
 vì đêm bây giờ quá sâu
 vì ngày bây giờ dài như một năm ánh sáng
 và những cụ già run rẩy
 và những em bé bỏ lê la
 họ rất cần chúng ta tiếp sức.

Bây giờ đây chúng ta dùng trước hết
 chữ yêu thương cho đúng nghĩa xem nào
 chữ đùm bọc ngời sáng như vì sao
 em hãy nhìn nó như nhìn sao bắc đẩu

các em vui rồi đó
 khi nghe tiếng thở phào của người mẹ
 mà các em đã đỡ giúp hành trang
 để đôi tay mỗi được rảnh rang bồng đứa bé

và đây các em có buồn chưa :
 khi tay các em rách
 vai các em mang
 và sức các em thì chỉ bao nhiêu đó
 nhưng đang sau còn vô số kẻ tật nguyền
 bị rớt lại vì chẳng còn hơi sức

và sau hết các em hãy thù ghét
 hãy ném đá vào đầu chiến tranh
 hãy nhờ nước bọt vào nó
 rồi chặt cổ nó
 và hãy hát vang ca tụng hòa bình

56 THỜI TẬP

cho đoán người chúng ta
yên lòng đi tìm chút bằng an cho cuộc sống

Bình Khê những ngày đi tản
11/3/75

HẢI VÂN QUAN

Thơ
VIỄN DI

Hải Vân quan
Trời chiều trắng rụng sớm
Non nước khói xây thành
Em về xa cổ quận
Sương bạc còn vẩy quanh.

Hải Vân quan,
Đời đời mây tím rặng
Lối nhỏ uốn nên đường
một thời xa hút mắt
Cây buồn rơi song song.

Em về Hàn* chưa tới,
Trăng đã sáng trong tâm
Gió xuôi cài mái tóc
Mơ màng chim kêu thương.

Hải Vân quan,
Vạn đời chân ám bụi
Từ giã để đó xưa
Mỏi mòn bên bờ suối
Tha thiết về nơi mô?

* Hàn: tiếng quen thuộc chỉ Đà Nẵng.

THƠ

Trăng dọi tà biên xám
 Người toi tả thân xa
 Máu khơi dòng sông, nước,
 Lệ thấm chảy chan hòa.

Đau thương mờ thiên cổ
 U uất dậy lưng đèo
 Thành tin lòng huyệt hăng
 Trăng huyết ngấm sâu treo.

Hải Vân quan,
 Hải Vân quan,

CHIỀU ĐI QUA BẠI NỘI

Thơ

HỒ MINH DŨNG

Đưa tay chào cửa Ngọ môn
 Thương cây sừ chết đêm trong Hoàng triều
 Tình người dấu mốc tường xiêu
 Trăm khuya cho một bờ rêu hững hờ
 Vai còn một gánh mây thơ
 Chiều qua ải bắc, sớm về phủ đông
 Trăm miền một giấc cổ phong
 Ru em chìm đã cảm trong hoàng thành
 Bao giờ thu, nắng vàng hanh
 Tôi còn chiếc áo dạ hành đêm sương. #

người khác / nơi tôi đang sống

quảng trị 1974

Qua phía bên kia cầu Mỹ Chánh đất bụi bay mù mịt. Hai năm rồi những ngọn cây bị chém ngang chưa đâm nổi chồi non. Dọc đường vẫn còn rải rác xác những chiếc xe hoen rỉ.

Tôi đã trở về Quảng Trị, nơi đây xưa kia những xác chết của bà con xông mùi thối náo lòng, nơi đây khi xưa tuổi thơ lớn lên quắt héo, thiếu thốn xanh xao. Với tôi Quảng Trị không hề cho một kỷ niệm, Quảng Trị đã chết trước tuổi từ khi tôi bỏ đi, linh hồn không còn chỗ chứa một ảnh hình nào của thành phố quá tội nghiệp này. Tôi cũng như Quảng Trị, không còn gì cả. Hành trang chỉ là "thanh gươm gãy, bầu rượu vơi" và đời người tàn tạ. Những đêm ngồi bên nền nhà cũ, nhìn những hố bom đầy nước soi bóng trăng vàng vô để khơi dậy những kỷ niệm xưa : đường làng và ánh trăng mờ lung ngập trên lối đi với Huyền. (Huyền thì còn gì nữa đâu. Em vĩnh biệt Quảng Trị trước khi thành phố ngã chết, ở bên kia trời California em còn nhớ gì đến mỗi tỉnh nửa đoạn em còn, chỗ nào trong tim để rung động khi nghe Quảng Trị hồi sinh bằng nửa thân người còn lại).

Hơn hai năm rồi, ngọn roi vẫn còn vết lằn quá đậm, khi cắt chia thân thể, Quảng Trị có đau lắm không. Vĩnh biệt Ái Tử, vĩnh biệt Đông Hà, còn mãi mãi trong trí nhớ. Nhiều lần đứng bên thềm cầu buồn rầu nhìn làng xóm hai bên bờ sông kéo mãi đến quán bánh bèo An Lạc trong chuyến về công tác Gia Môn có ai ngờ chúng ta đã thực sự mất. Giòng sông đó, mặt thị trấn đó, một vĩnh biệt quá tức tưởi.

NGƯỜI KHÁC / NTĐS

Hoài niệm xưa chín mười hơn mùi mít chín ở Tích Tường Dur lệ (cái tên quá buồn rầu) thăm hơn giòng Thạch Hãn đổ mất nửa giòng. Có ai không chảy nước mắt khi đứng bên này sông dưới những gốc phượng già cụt gãy nhìn qua bên kia xanh mầu cò lá mạ. Tôi đã đứng thăm thì với linh hồn của Lăng, của Bá (Nhan Biểu của mấy đó, hàng tre đã thay lớp lá và chắc xác chúng mấy giờ thì đã quá vữa nát). Hồi còn đi học ở NM, không biết tại sao tôi hoài mãi buâng khuâng khi có những chuyến đi ra Đông Hà, con đường quá đẹp và quá hiền phải không Diệu, ngày bọn mình về Cam Lộ tắm chung với bầy trâu ở giòng Thác Lỗ. Bao năm chúng ta xa xứ không hẹn ngày về ở đất cũ được nữa. Đau lòng lắm phải không Diệu.

Quảng Trị còn nữa, còn Trung Lương, còn Ba Lòng xa ngái với cô dựng đầu óc đầy mùi Cộng Sản (như thế mới hài lòng với họ khi nghe tin người ta đành đoạn cắt chia từ giòng sông máu Thạch Hãn). Trong những năm cầm súng ở các xứ khác, bỏ Quảng Trị ra đi mà lòng ngậm ngùi khi không được về góp tay súng nơi làng xưa. Những lần viết thư cho Hải đã bùi ngùi tiếc nuối là không thể thuyên chuyển về Bến Đá (về với những con đường, phố chợ và tình yêu cũ) những đêm trăng ngồi với Huyền, những buổi cuối tuần về chỉ được hôn thăm nhau rồi trở lại trường, tất cả bây giờ chỉ còn như cỏ tích, vết chém quá mạnh tay mà đời người không thể băng bó được. Người ta đã cố tình quên cái tình lý bất hạnh đầy những đồng gạch vụn này, để lần về Nam, nơi những trăng cát bốc lửa vào mùa hạ, có đứng ngay giữa lòng thành phố mới thấy con tim mình co tức từng chập đau đớn. Có đứng giữa đường Trần Hưng Đạo mới thấy căn nguyên rửa chiến tranh súng đạn. Ngày Huế đổ nát sau Mậu Thân không hề thể thăm bằng Quảng Trị khốn khổ này.

Quảng Trị bây giờ chỉ còn lại Hải Lăng. Nơi đây những quán cà phê nghèo nàn mọc lên hai bên đường sỏi đỏ hăng rĩ rả những giọng hát nhều nhệch, ở giữa sự mất mát, thương đau này, giọng hát trở nên vô duyên lạ. Hình như ở đây ra đường chỉ có lính phải không Sơn (Sơn bảo Quảng Trị

60 THỜI TẬP

bây giờ thế mà yên, tao có thể nhìn rõ mặt những tên Việt Cộng khóc cười meo mao nay nhún nhó phía bên kia giao thông hào. Tao đưa tay đặt sẵn ở cò súng và tên Cộng cũng làm giống hệt tao. Đại Hào đó đấy, phần đất còn lại ở Nam của Quảng Trị.)

Quảng Trị ngày trở về. Tiếng gọi nghe êm đềm quá nhưng có lẽ sẽ không bao giờ quên được những ảnh hình đồ nát bất hạnh. Quảng Trị ngày trở về giữa giòng đời hiu hắt và khốn khổ. Bây giờ tháng năm mùa gió từ hạ Lào thổi ấp vào mặt cay sẽ những giọt nước mắt chảy vội vàng giữa lòng quê hương cũ.

HUY UYÊN

1974

pleiku, mọi sự hầu như nhỏ

Có đúng thế không, có lẽ. Và cũng không có lẽ. Pleiku thành phố đường như bị lãng quên về khía cạnh văn nghệ. Chính sự lãng quên đó đã thôi thúc tôi viết về Pleiku Đáng lẽ bài này phải gọi là nơi tôi đã sống thì đúng hơn. Tôi đã bỏ Pleiku để đi một nơi khác cho nên đáng lẽ tôi không được viết về Pleiku. Việc đó phải dành cho một người ở đó, và tôi chờ nhưng không có... Cuối cùng tôi viết, và điều thúc dục tôi có lẽ là sự hiu quạnh của Pleiku sự âm thầm và chót hết là do tâm hồn tôi. Tôi có cảm tưởng mình bị xa Pleiku dù không ai bắt buộc. Có nhiều lúc tôi có cảm tưởng rằng mình còn ở Pleiku...

Những ngày ở đó hơi chao động. Vì chiến cuộc? Vì lòng tôi cảm thấy thế? vì lòng người cảm thấy thế? không, tôi chỉ muốn nhắc đến một phạm vi nhỏ hẹp: Văn nghệ. Vậy ai đã từng nhìn một mặt nữ phẳng lặng thì sự sinh hoạt văn nghệ ở Pleiku không phải là mặt hồ mà là 1 viên sỏi ở dưới đáy hồ. Viên sỏi đã từng làm xao động mặt nước. Và bây giờ lặng yên. Ngày trước có lẽ Pleiku còn được ít điểm huy hoàng.

Tôi còn nhớ vào khoảng năm 68—69 ngôi trường Minh Đức còn dưới sự lãnh đạo của LM Oanh có lẽ LM Oanh có một tâm hồn văn nghệ nên đã lập một nhà xuất bản với danh hiệu Minh Đức. Đã từng in Dấu Bụi Hồng tập thơ của Kim Tuấn, Mái Ấm Gia Đình của giáo sư Nguyễn, Phụ Huỳnh Liệu Đã Lỗi Thời...

Nhắc lại những điều ấy của MĐ để tưởng tiếc. LM Oanh không còn ở Pleiku nữa cho nên hoạt động văn nghệ ở MĐ cũng tàn lụi theo. Thậm chí đến những đặc sản hàng năm cũng không có mặt. Với Minh Đức thì than ôi thời oanh liệt nay còn đâu. Hãy tưởng tượng đến những cuộc thi văn chương do Minh Đức tổ chức. Những câu ca, những bài thơ một thời âm vang trong hội trường Minh Đức bây giờ tắt hẳn. Có lẽ những mầm non văn nghệ xa xưa cũng đã chết theo.

Ra khỏi phạm vi MĐ hãy tiến về trung học Pleiku. Ở đó những người làm văn nghệ trẻ hợp thành một nhóm gọi là Khơi Nguồn hình như cũng hoạt động rất hăng hái một thời rồi tàn lụi. Có lẽ Khơi Nguồn không được dẫn dắt nên mỗi ngày một héo mòn. Những thi tập do Khơi Nguồn in tuy không đạt một chỗ đứng vững nhưng cũng đã nói lên được mức sinh hoạt văn nghệ thời bấy giờ.

Ngoài ra còn kể thêm những hoạt động của hai họa sĩ Thái Tăng An, Ngô Văn Đình Hợi. Những hoạt động đã tô điểm màu sắc cho Pleiku. Nhân đây nhắc đến thi sĩ Kim Tuấn đã cố thủ với Pleiku cho đến bây giờ, thi sĩ Vũ Hoàng, Hoàng Trần, Lan Vị Thủy, Hoàng Châu, Hàn Dã Thảo, Triste Homme Đơn Trung Trâm, Nguyễn Thị Vòng Vang, Trần Thị Đông Thảo, Nguyễn Ngọc Nhã. Những người làm văn nghệ ở đây quá ít và bây giờ càng ít hơn nữa bởi đã có những người bỏ đi nơi khác. Bây giờ, Pleiku gần chết nhưng lâu lâu nó lại được hồi sinh với sức sống đầu bị ăn mòn. Những người bạn văn nghệ thỉnh thoảng có ghé qua như: Anh Việt Thu, Du Tử Lê v.v... vài ngày rồi lại bỏ đi ngay. Pleiku hình như mỗi ngày một đưa tiễn những người làm văn nghệ đi nơi khác lập nghiệp. Ở Pleiku sống không nổi chăng?

32 THỜI TẬP

Mức hoạt động bây giờ kém hẳn đi. Những ngôi bắt hầu như đã bị mòn rồi chẳng? hay mệt mỏi? Chỉ có Kim Tuấn, Hoàng Trần, Vũ Hoàng, Vông Vang, Ngọc Nhã thỉnh thoảng còn hoạt động đôi chút. Còn nói chung Pleiku đã kiệt quệ. Chẳng lẽ lại phải cầu nguyện cho Pleiku.

Sắp đến tết rồi hy vọng năm con Mẹo này 'hên' chút đỉnh. Ngày nào Pleiku mới phục hưng được bộ mặt cũ của nó? Một câu hỏi mà thấy buồn cho câu trả lời. Pleiku, hầu như nhỏ. Có đúng thế không?

Một thoáng về với Pleiku trong trí tưởng để thấy nỗi buồn sâu đậm hơn một tí. Chờ nhé Pleiku, một mùa xuân mới, tươi đẹp hơn, huy hoàng hơn. Và khi nhắc đến tôi không còn phải dùng những 'hình như', 'có lẽ' một cách buồn nản như bây giờ.

NGUYỄN HÀN THƯ
1974

BÁC SĨ ZHIVAGO
và
LARA, THƠ CỦA YURII ZHIVAGO

825 trang, bìa 7 màu;
13 phụ bản màu.

Bản thường: ấn phí
2.400\$ (= 1.500\$).

50 Bản đặc biệt: dành
cho những bạn sưu tập
sách quý, bọc bìa nhung:
3.200\$ kể cả cước phí.

Bưu phiếu, ngân phiếu
xin đề: Ô. Nguyễn Hữu
Hiệu, 51/51 B Nguyễn
Trãi, Saigon 5.

Lưu ý: Xin ghi rõ tên người mua hoặc được tặng
sách để in étiquette trên gáy sách.

THỜI BÚT

nguyễn
kim phượng

CHƯ HƠDRON VÀ PLEI-LASON

1. ‘Tôi đến một nơi gọi là Từ Lâm, xa xa toàn là núi, ngọn nọ ngọn kia không dứt, núi màu lam, buổi sáng buổi chiều mây bay sương phủ...’ Hình ảnh làng Từ Lâm đó của Nhất Linh tôi có thể mượn để làm cái khung của những làng miền Tây Nguyên tôi từng được đi qua.

Nhớ lại đoạn đời làm lính biên cương, cùng những kỷ niệm rất ‘hoang vu’ tràn ngập cái tâm tư bé bỏng co rút của một thị dân quảng mình vào sơn dã, tôi không khỏi ngậm ngùi thấy rằng quả là Trời hành cái dân tộc Việt Nam lắm chuyện này.

Nếu không phải là bị Trời hành thì tại sao có một miền đất bao la tươi tốt như Tây Nguyên vậy, mà không mấy người chịu lên lập nghiệp, để rồi chen chúc nhau ở ‘phố phường chật hẹp người đông đúc?’

Ông Trần Tế Xương cười mỉm nói :

*Lặng lặng mà nghe nó chúc con
Sinh năm để bầy được vuông tròn
Phố phường chật hẹp người đông đúc
Bồng bềnh nhau lên chúng ở non...*

Ông tưởng vậy mà thật ra lại không vậy. Bây giờ người ta lại bồng bềnh nhau về xuôi !

Nhưng tôi đã lạc đề. Trở lại những vùng đất Tây Nguyên thơm cỏ lá... hương hoa... sương nắng...

Tôi đến một nơi gọi là Chư Hơdron. Chư có nghĩa là đồi hoặc núi. Đồi Hơdron cách Pleiku khoảng 7km về phía Tây Nam. Nơi đây đúng là ‘buổi sáng buổi chiều mây bay sương phủ’. Có những chiều anh em chúng tôi lái xe nhỏ

64. THỜI TẬP

ra Pleiku chơi hoang một lát; khi về, sương chiều đã phủ mờ mịt đường đi, xe phải bật ‘pha’ thật sáng mới từ từ chạy được... Sáng sớm có những hôm đến mười giờ mới tan mây. Lúc mây hòa cùng ánh nắng, nhìn phía chân trời như một mặt gương, biến tượng này tôi chưa hỏi các nhà khí tượng học xem tại sao. Nhưng đẹp ời là đẹp. Đứng trên đồi Hơdrôn lúc đó có cảm nghĩ như giữa cánh Bồng Lai, nghĩa là một cảnh trong ảo mộng. Ảo vậy mà lại thật! Đang khi những cảnh đời thật đó đây chỉ là ảo mộng! Khách đi xe qua quốc lộ 14 hoặc rẽ vào tỉnh lộ 59B để xuống Quốc lộ 19 đều có thể nhìn thấy đồi Hơdrôn mờ màng mây sương mộng ảo ấy.

Tuy nhiên những người tin dị đoan thì nói rằng Chư Hơdrôn thường ‘quấn vành khăn tang trắng’: ấy là những ngày trời quang, ở phía Pleiku nhìn về, đồi Hơdrôn có một quầng mây trắng ngang đỉnh. Lại thay, Sư Đoàn 23 Bộ Binh và Sư Đoàn 22 BB đều có đóng ở đồi này trong năm 1973 và 1974, thì năm nay, 1975, hai Sư Đoàn này ‘gần như tan rã’ vì những chuyện đầu đầu!!! Chưa hết, phi trường Cù Hanh của Pleiku cũng đã ‘cúng’ vào đồi này mấy chiếc trực thăng và C 47, các vị phi công sống sót mô tả ngọn đồi này như là có nam châm hút sắt. Sơn lâm vẫn giữ riêng một chút gì màu nhiệm.

2. Dưới chân đồi Hơdrôn độ 1km5 là một làng nhỏ của người Thượng, nhưng nay có cả người Kinh đến ở; làng có cái tên của một danh nhân xưa: La Sơn Phu Tử (có lẽ chỉ là một sự trùng tên). Plei tiếng Thượng là Làng (Buôn, Ban và Kon cũng là làng, đại khái như mình nói làng, xã, lý, hương...)

Plei La Sơn có một cái hồ nhỏ nước tốt quanh năm. Nhờ đó dân trong làng trồng trọt, chăn nuôi rất là sung túc. (Sung túc ở đây với nghĩa là có nhiều lương thực. Chứ tiện nghi thì chẳng có gì). Người Thượng trồng gì nhiều nhất?—Thơm và Chuối. Làng Plei La Sơn có những rẫy thơm mỗi mùa hái ít nhất cũng ba vạn trái. Còn chuối thì phải nói là ‘tùm lum’ khắp làng.

Lạ thay, một rẫy thơm như vậy có năm, mười hoặc vài mươi gia đình chung nhau, nhưng không có hàng rào ngăn cách. Tới mùa, phần thơm trên đất của ai nấy bẻ; dù chỉ với tay là qua cây thơm ngon ngọt của người láng giềng, họ cũng « tỉnh bơ » không bẻ. Nhiều quá, họ không thèm, hay lòng họ vẫn còn đầy chân thật?

Những hàng rào và những bức thành không bao giờ là dấu hiện của sự tiến bộ đạo lý. Càng dựng lên những hàng rào (kể cả những hàng rào luân lý) là càng ngã đổ về đạo hạnh; càng dựng lên những bức thành (kể cả những thành quách đức lý) là càng đổ nát về tâm linh...

A, nhưng tôi đã lấn đất ông Không Khuru một cách « dô diên ». Hãy trở lại Plei La Sơn.

Hôm đó tôi vào thăm làng vào một ngày họ cúng mộ. Dân làng tụ tập ra chỗ nghĩa trang đầu làng, đem theo những ché rượu, phèng la, và trâu thịt.

Nói nghĩa địa quý vị đừng tưởng như khu đất gồm nhiều mộ như của mình. Nghĩa địa của họ toàn những nhà rho nhỏ bên ngoài chạm trổ hoa lá cành ngậy ngô nhưng khá mỹ thuật, bên trong để xác người chết bó gói cẩn thận.

Họ cúng bái làm sao đó tôi không rành lắm, nhưng xong rồi thì bày ra ăn thịt, uống rượu (rượu « cần » dĩ nhiên), và đánh phèng la, « nhảy mọi » coi vui ra phết.

Họ có mời chúng tôi không? Chắc quý vị hỏi thế: — Thừa không. Họ tỉnh bơ như người Ăng Lê, và rất giống cái điệu sống láng giềng kiều Saigon, Ba Lê, Nữu Ước, nghĩa là ai ở bên cạnh mà lạ, thì họ làm chi « mặc xác » họ.

3. Trời ơi, ngồi viết mấy giòng này mà tôi đôi lúc ngàn ngơ khi nhớ lại những ngày qua lang thang rừng núi ấy! Quê Hương ta đẹp thế mà sao trời nở hành hạ dân tộc này nhiều nỗi truân chuyên khổ ải thế, không cho vui hưởng mây sớm sương chiều?

Phải chăng đây là huyền bí của núi sông như hình ảnh Chư Hôdrôn quàng khăn mây trắng?

TRỞ VỀ

Truyện Ngắn Của

THANH TÂM TUYỀN

Thằng nhỏ bám lấy khuôn kính tròn trông ra ngoài. Phi cơ đang chạy từ phi đạo vào ga. Trong khoang mọi người rục rịch sửa soạn xuống tàu. Chiếc phi cơ chậm chạp di chuyển ngang qua những khu đậu phi cơ, chia thành ngăn được bao che kỹ lưỡng chống pháo kích. Kiểu phi cơ chiến đấu lạ mắt.

Không khí bắt đầu ngột ngạt bức bối. Hần lột áo khoác ngoài cho con. Lỗ tai hần lùng bùng. Hần không nghe rõ những lời của thằng nhỏ nói, chỉ thấy nó chốc chốc quay mặt vào trở tay ra ngoài. Có lẽ nó hỏi về các loại phi cơ. Tiếng rít chát chúa của phản lực cơ cất cánh ngoài phi đạo. Hần nhắm mắt, đầu choáng váng.

Động cơ tắt bót. Trước dãy nhà ga dân sự, hai chiếc Boeing kèn càng từ ngoại quốc đến đậu đón khách lên. Hành lý đang được chuyển vào bụng phi cơ. Các chuyên viên xem xét quanh mũi tàu. Những chiếc phi cơ đường quốc nội nhỏ bé hơn đậu quây thành khóm riêng. Một toán hành khách vừa tới xăng xối đi theo một cô chiêu đãi viên hàng không bằng xéo đê vào trạm phi cảng. Một toán khác từ cổng trạm đi đổ ra sân. Hành khách hỗn tạp đủ loại cỡ, nấp tập hót hải. Trên lầu nhà ga phi cảng lơ nhố hàng người đứng bám gần bờ tường xây cao ngang thất lưng nhìn xuống sân.

Qua khỏi khu phi cảng dân sự, quang cảnh hết nhộn nhịp. Khu quân sự nổi với những màu xám xịt của các công sự, các khu nhà tiền chế, các nhà kho trông tối om. Trên sân những chiếc xe dip phóng nhanh, những toán sửa chữa bu trên những chiếc máy bay. Trưa không rõ nắng. Đường như một cơn mưa đang kéo tới. Trời thật rộng trải trên khu vực mệnh mống của phi trường.

Hần giữ con đứng lại xuống sau chốt. Mồ hôi chảy ròng trên cổ. Bàn tay hần xám xấp, nhộp nhộp. Hần không thể cởi chiếc áo len mặc trong áo sơ mi.

«Nóng không Tý?»

THANH TÂM TUYỀN

«Hơi nóng bố.»

Cửa máy bay đầy mờ. Không khí ủa vào, khoảng khoát nhưng vẫn lẩn hơi nóng. Thăng nhỏ bị xô lấn, nép sát chân bố. Nó ôm túi đồ chơi trước ngực, thò lỗ mắt nhìn những người tranh nhau trước bậc thang.

«Con xuống trước đi».

Một nhân viên phi hành đoàn xốc nách thăng nhỏ đưa xuống cho một người đứng sẵn dưới sân đón. Hắn nhắc chiếc túi quần trang bằng tay mặt, dậm bước.

«Còn chiếc va ly bố».

«Biết rồi».

Bất chợt không tính trước, hắn thấy đại túi quần trang lộn tuột theo thang xuống sân. Thăng nhỏ phía dưới nhảy né tránh theo tay kéo của người lính không quân đứng bên. Chiếc túi nặng đập mạnh chân thăng nhỏ.

«Làm cái gì kỳ vậy cha nội».

Hắn làm lì không đáp, quay vào sách nốt chiếc va ly đi xuống. Thăng nhỏ đang cúi vén quần dòm ống cẳng mình. Nó lấy tay bóp bóp chỗ bị đập. Hắn không nhìn con, trông theo đoàn người đã đi khuất vào trong ngôi nhà phía tay mặt cách chừng năm mươi thước. Xung quanh hai bố con chẳng còn ai. Phi hành đoàn cũng đã bỏ đi. Thăng nhỏ nhìn bố len lén không giám nói gì.

«Đi Tý».

Hắn xách hai tay hai món hành lý. Thăng nhỏ cà nhắc chậm vài bước. Khoảng chưa đến mười thước, hắn đặt hành lý xuống đất, ủa nước mắt. Hắn bỏ lại chiếc túi quần trang, xách một chiếc va ly đi về phía trạm.

«Tý đứng đây trông va ly».

Thăng nhỏ đứng nép vào phía trong cửa. Hắn quay trở lại chỗ chiếc túi quần trang. Đi thành thói quen đường trông uơm hơi gió thoáng mát, hắn người con giận lấy. Hắn được thông dong như người đi dạo tưởng như mình chẳng đang bận tâm về bất cứ chuyện gì, ngó ngang ngửa quan sát cảnh vật bao quanh. Khi xách túi quần trang lên hắn cố giữ cái cảm tưởng có được lúc đi hai tay trống. Hắn đặt túi quần trang bên cạnh chiếc va ly và lại đứng ngây.

Trong gian phòng đợi mái tôn úp chụp, vẫn còn đông người tụ tập. Đàn bà bỗng còn ngồi bên những ghế, va ly. Đàn ông đi lại, ngồi cứng trên ghế chen chúc, hút thuốc lá, đọc báo. Trong góc kẹt, một anh lính độc thân xoay dài bên

THỜI TẬP

cạnh ba lô, chụp nón che kín nửa mặt ngủ ngon lành. Chiếc đồng hồ lớn trên lối vào gần khu lính Mỹ khang trang hơn (có quầy bán thức ăn, máy chứa nước uống) chỉ gần ba giờ chiều. Lính Mỹ mang theo vũ khí cá nhân, hầu hết mặc quần áo vàng. Đám hành khách quân nhân Việt Nam thường từ đêm trước đã phải sang ngủ ở trạm quân vận để được chở tới đây từ năm sáu giờ sáng, có thể bốn năm giờ chiều lại được chở về trạm đợi ngày hôm sau. Tiếng nói của nhân viên điều hành trạm điều hành hàng không quân sự phát từ loa phóng thanh không rõ đặt chỗ nào lấp sau những tiếng động rì rầm của gian phòng động đực.

Hắn cố gắng xách một lúc hai món hành lý đi băng đi ra khỏi phòng đợi. Tới được ngoài sân trước, bả vai trái của hắn nóng ran như bị hơi lửa, cổ hắn đau nhói từng nhịp như đang co rút lại. Hai bố con đứng gần bên đầu xe của nhân viên làm việc tại các đơn vị kế cận trong khu vực. Nắng hừng trên cao, đường chạy ngang phía ngoài không bóng cây. Con đường này là đường nhánh chỉ có quân xe đi ngang. Muốn ra khỏi phi trường còn phải một khoảng một trăm thước đến ngã tư may ra mới đón được xe Lam. Thăng nhỏ đứng cạnh bố từ lúc xuống phi cơ không hó hé một lời. Nó thuộc lòng nét của bố. Hắn buồn bã hết sức.

Bây giờ mình kiểm xe đi về nhà.

Thăng nhỏ chỉ lẳng lặng ngược mắt nhìn bố. Nó đợi quyết định của hắn. Hắn rút khăn mù xoa lau mặt, đưa cho con.

«Con còn đau chân không?»

Thăng nhỏ lắc đầu.

«Con đi bộ được chứ?»

«Được bố.» Thăng nhỏ nói khẽ, giọng còn sợ hãi.

«Mình đi bộ ra đằng kia kiểm xe rồi về nhà chú Ngọ.»

«Nói xong hắn vẫn đứng im không nhúc nhích. Hắn nhìn mông về phía ngã tư không trông thấy. Vì bị lấp dẫy nhà. Hắn nhớ tới một tên bạn gặp ngày cùng tái ngũ được về ở một đơn vị cạnh giữ phi trường này. Hắn có thể gọi nhờ bạn cho xe đón chở hai bố con ra cổng phi trường. Nhưng hắn không rõ người bạn còn ở đây không hắn cũng chẳng rõ số điện thoại của bạn. Hắn chỉ biết tên ấy mới lấy vợ cách đây mấy tháng nhờ đọc báo.

«Con xách với bố...»

Thăng nhỏ dụt dề nói. Hắn gật đầu cười nhẹ.

«Đầu Tý thử coi. Con qua bên này.»

THANH TÂM TUYỀN

Thằng nhỏ chuyển túi đồ chơi sang tay trái, thọc bàn tay nhỏ xiu vào quai túi quần trang. Hai bố con loay hoay đi qua khoảng sân ra bờ đường. Thằng nhỏ mỉm môi đỏ gay mặt.

«Thôi T. đứng đây trông để bố chuyển dần ra đằng kia. Đừng sợ, ai hỏi thì bảo đứng đợi bố.»

Hắn chuyển đồ từng chặng trong tầm nhìn còn thấy bóng con ở sau. Quãng đường chừng trăm thước hắn chia làm bốn chặng. Đến được ngã tư hắn thở phào. Hắn vẩy chiếc xe lam chạy ngược chiều bao nguyên chuyển. Thằng nhỏ nhảy lên xe mừng rỡ tưởng như đã thoát nạn lại bắt đầu tia lóa cái miệng

«Mình về nhà chú Ngọ hả bố.»

Bả vai và cổ hắn nhứt nhối đau đơn bắt hắn phải nhắm mắt.

Cảm giác như có cục than cháy hồng hồng đốt trên những khoảng da thịt già tăng mạnh mẽ. Hắn ngả đầu, tìm chỗ tựa, gáy chạm vào cạnh thanh gỗ dọc của thùng xe. Xe tránh một đoàn xe nhiên liệu của Mỹ, lọt một bánh xuống ổ gà bên đường, xóc mạnh. Người hắn nảy khỏi mặt băng rơi xuống cứng đờ như khúc cây. Thằng nhỏ đang đứng bị hất ngồi phệt ở đầu băng.

«... Con biết nhà chú Ngọ. Nhà chú Ngọ có thím Nhung, có thằng Tuyết. Hồi đó nhà chú Ngọ ở Nha trang con cũng biết. Bà nội đưa con đi. Nha trang có biển bố ơi, con với thằng Tuyết có lội dưới biển... Bố có biết bơi không? Ông nội không biết bơi phải không bố? Con không biết bơi nhưng chú Ngọ mượn cho con với thằng Tuyết cái phao hai đứa ôm. Không có phao mình chìm dưới nước chết phải không bố. Chú Ngọ biết bơi không cần phao...»

Cổng ra vô phi trường đã thay đổi. Điểm canh mới xây cất, học kinh tứ bề. Lối dành cho người đi chân ngắn rào phân cách hai ngõ ra vô với trạm kiểm soát giấy tờ với anh chàng quân cảnh da đen cao lớn đứng cạnh anh chàng quân cảnh Việt nam bé nhỏ hắn. Người nối đuôi nhau trong lối vào, lính Mỹ lẫn lộn với nhân viên bản xứ làm việc trong phi trường ăn mặc đủ kiểu áo ngắn áo dài đồ đầm tân thời. Ngõ ra tương đối thông thả.

Ngoài hàng rào, bãi đậu xe nghìn nghịt những xe gắn máy Nhật. Con đường rộng chia ba với những bờ rào sơn vàng sọc đen, xe cộ ùn ùn rối mắt. Mấy dãy phố bên kia con lộ chen chúc hàng quán cửa hiệu treo những tấm biển sắc sỡ mời chào bằng tiếng Mỹ. Bọn con gái chiêu đãi, ma

cô qua lại nhón nhờ trên hè, lấp ló sau cửa. Dài theo vỉa hè đám chạy xe ô-mô đậu sẵn lóng ngóng đón mối.

Giữa mớ tiếng động miên man tuôn chảy đến không còn nghe lọt cả lời nói của chính mình, hần bâng hoàng không sao rõ hần đã đưa con và hành lý vượt đoạn đường từ sau điểm canh ra đến bãi trống đằng trước ngay sát đường lộ như thế nào nữa. Sự đau đớn một bên thân từ mặt xuống cánh tay lan sau vai và trước ngực vẫn còn nhưng rõ ràng bị quên lãng trong cảnh tượng quay cuồng như thế hết sức kỳ quặc. Hần cứ nghe như có những hồi găm thét dội trong đầu. Thăng nhỏ mắt trở kinh ngạc. Hần niu cổ áo thăng nhỏ giắt mạnh về phía sau khi tưởng thấy nó có cử động muốn xô dịch.

«Mày muốn chết hả?»

Thăng nhỏ đưa hai tay lên che mặt, tự động. Hần đã vung tay cao nhưng khựng lại trong cơn sóng giận tiếp tục gầm gào. Thăng nhỏ rơm rớm nước mắt.

Gian nhà nằm trong cùng kẹt hẻm. Chiếc xích lô không thể vào, dừng lại ngoài con ngõ lớn, nổ máy phành phạch. Nắng vàng loé trên ngõ vắng người. Trong các nhà xung quanh người rút ẩn sâu, thấp thoáng giữa vùng bóng dâm tối. Người tài xế xích lô máy xích giúp hành lý đến trước gian nhà, nhận tiền xong hối hả trở ra xe.

Cánh cổng rào căn nhà đã long hư, được tháo khỏi bản lề, dựng dọc theo bờ tường. Các cửa nhà sơn xanh, cũ kỹ tróc lở, cũng đóng im như mấy nhà lân cận. Hai bố con đứng trong khoảng hẹp vòng rào, nơi chỉ vừa đủ cất chiếc xe gắn máy ban ngày.

Hần gõ cửa, chờ động tĩnh. Từ đầu hẻm, tiếng trẻ mô chạy, bỗng im khi tới sau lưng. Hần ngoảnh lại. Ba bốn đứa trẻ đứng bám trên tường rào, giương mắt tò mò.

«Tý.» Một đứa khẽ gọi.

«Có phải thằng Tý không?»

«Tý, con nhớ ai không?»

Thăng nhỏ nhìn lũ trẻ không đáp.

Trong nhà lệt xệt tiếng chân bước trên gạch. Người ở trong dừng trông qua khe cửa.

«Lời đây.»

Cửa mở cả hai cánh. Người đàn bà đàn tóc còn rối sau

THANH TÂM TUYỀN

giắc ngủ trưa, tránh lối cho hần bước vào. Hần ngồi ngay xuống chiếc ghế ni lông bên cửa.

«Anh mới về.»

«Chào thím Nhung.»

«Ty lớn quá hả?»

Người đàn bà 1 ạch xách chiếc va ly vào nhà trong. Hần sức tỉnh, vội đứng lên kéo chiếc túi quần trang còn bỏ ngoài rào, đi theo.

«Ngọ đi làm? Ngọ có nhận được thư tôi không?»

«Dạ thưa có đấy ạ. Anh Ngọ nói anh về ngày hôm kia cơ».

«Có việc rắc rối nên tôi về muộn.»

«Tuýt đầu thím Nhung?»

«Tuýt nó ngủ trên lầu.»

«Con lên lầu nghe bố?»

«Ừ đi cần thận.»

Thằng nhỏ tháo giày trước cầu thang gỗ dốc. Người đàn bà đi vào sau bếp. Hần trở ra trước khép cửa, ngồi vào ghế cời giấy.

Gian phòng khách đằng trước hầu như trống. Bốn chiếc ghế ni lông đan, bốn màu khác nhau, kê sát dọc theo hai mặt tường phía ngoài và bên hông, cùng với chiếc bàn gỗ thấp. Mặt tường ngăn với gian phòng trong đóng một tấm phản gỗ kẹp dính vào tường, ban ngày móc treo lên, ban đêm ngủ mới hạ xuống. khoảng giữa ngọn đèn nê ông và tấm phản treo bức tranh vẽ con đường phố lạng ngất với những cây trụi lá, màu chủ là màu tím. Phía tường thứ tư bên trái từ ngoài cửa nhìn vào chỉ kê một cái tủ thấp đựng chén đĩa ly tách quý. Trên đầu tủ có chiếc máy truyền hình, hộp tăng điện thế và hai ba cuốn sách tờ báo, trên mặt tường dài và cao này treo một bức họa sơn dầu khổ lớn gồm toàn màu xám vẽ một người đàn bà ngồi khép nép, tóc dài xõa nghiêng một bên vai, hai bàn tay trắng nuột đặt xuôi trên đùi, trên màu áo dài tím than. Gương mặt người đàn bà trong tranh mập mờ như ẩn sau một màn sương. Đó là vợ hần.

Trong phòng còn bức tranh thứ ba, hần không cần ngoảnh lại cũng trông thấy, cũng nhớ rõ, treo phía trên chỗ hần ngồi. Cũng là bức họa gương mặt thiếu nữ. Bức này màu tươi, chất sơn mạnh bạo khác hẳn hai bức trước. Mấy bức tranh đều là của hần vẽ nhiều năm về trước. Hần nhớ trên lầu nếu hai vợ chồng đưa em không dời đổi, ít nhất cũng phải còn năm sáu bức họa khác nữa. Còn ít nhất

72 THỜI TẬP

hai khuôn mặt đàn bà khác, một bức tự họa, một bức chân dung người bạn thân đã chết, hai bức cảnh, một bức vẽ cánh chiều trên đồng lúa vàng ngợp với bóng quạ đen, buổi chiều ở nơi xa, ngày xa, chàng họa sĩ điên khùng đã tự vẫn. Còn đồng tranh cũ bụi chất trên đầu cái tủ lớn đóng ngay vào vách nhà, đã vẽ say sưa trong mấy năm liền, không sao nhớ. Không kể những bức bạn bè ngày nào lấy đi hoặc mang tặng những người đàn bà mơ tưởng.

Hắn tự cười mình, ngờ ngẩn hết sức. Sau kỳ triển lãm duy nhất trong đời, hắn cùng đưa bạn thân quần áo tề chỉnh ôm bức tranh của một người con gái đến nhà nàng tặng. Người con gái ấy đã nhìn bức tranh bằng con mắt không hài lòng, vẽ gì kỳ cục, và chẳng khi nào thêm treo. Bây giờ có khi nàng đã dùng bức tranh của hắn để lót nôi thay cho rế. Còn nữa, những bức mang cho bọn vũ nữ, bọn gái giang hồ mỗi lần kéo về đây sau cơn say sưa nếu chúng tỏ ý thích, dù là ý thích giả bộ bày tỏ ngạo nghếch. Giả thử hắn gặp lại những bức tranh vẽ ngày nào ở một nơi không ngờ cũng thú vị, nhưng hắn biết chuyện chẳng bao giờ xảy ra. Hắn chỉ có thể lâu lâu tạt về đây, gặp những bức tranh còn giữ trong nhà này. Thật tình hắn cũng chẳng tìm thấy gì trọng những bức tranh cũ. Những màu những sắc những đường nét tăng khối vút bỏ bừa bãi hết ngày này đến ngày khác lên mặt vải, từng làm hắn say sưa ngày dài, giờ trơ ra đó. Trước kia mỗi lần yêu một người đàn bà hắn lại vẽ cặm cui vẽ chân dung của người mơ tưởng. Những gương mặt còn kia, chừng hững trong cái thế giới của đồ đạc.

« Bác Trác. »

Hắn ngừng nhìn. Đứa cháu đứng tựa trong khuôn cửa thông hai phòng, bên cạnh đứa con hắn. Mặt đứa cháu còn ngái ngủ, mắt đỏ.

« Tuyết. Anh Tý về chơi với Tuyết, có mừng không ? »

Hai đứa bé trông nhau bẽn lẽn. Đứa cháu ngáp ngừng vài bước rồi tiến đến một chiếc ghế xa hắn, leo lên ngồi ngả gối xoạc cẳng, hả miệng ngáp. Đứa con theo chân ngồi thẳng lưng, ghé ở ngoài mép ghế của em.

« Kẹo Tý đâu ? Lấy cho em ăn với. »

Thằng nhỏ kéo tay em rủ đi, nhưng thằng này trì lại. Nó mãi ngó bác. Thằng nhỏ đi vào trong nhà một mình.

« Có nước rồi. Mời anh đi rửa mặt. »

« Có Nhung, cụ có hay về đây không ? »

THANH TÂM TUYỀN

« Dạ. Cụ mới về chơi hôm đầu tháng. »

« Cụ có khỏe không cô ? »

« Dạ mẹ vẫn khỏe. »

« Ngộ có lên thăm cụ thường không ? »

« Kỳ nào được nghỉ lâu chúng em vẫn cho các cháu lên chơi với mẹ, ở lại trên ấy. »

Nước nóng làm tỉnh táo. Lớp da mặt đầy nhóp cộm ừ lý như được lột bỏ. Hấn rửa mặt trong chậu nhựa đỏ. Cái la va bỏ trước tấm gương hoen xỉn không còn dùng được. Bên cạnh hai lu nước có bắt ống nhựa thông dẫn từ nhà hàng xóm sang, có chiếc ghế mây nhỏ của con nít. Trên bàn nước chắt những ly cốc, bình thủy, bình chế sữa. Các món vật vãnh la liệt trên kệ. Tủ thuốc đóng trên tường dòn dỗng chai hộp từ trên xuống dưới. Một cái lò gaz trên bếp.

« Nhà không có nước ? »

« Dạ. Anh Ngộ cũng đang xin đặt ống nước. »

« Cô có thêm đứa nào không ? »

« Dạ hai cháu. »

« Hai đứa. Gì mà dữ thế ? »

« Em sinh đôi. »

« Ừ. Có thể chứ. Trai hay gái ? »

« Thừa anh gái. »

« Chúng nó ở trên lầu ? »

« Dạ. Anh để em rửa mặt cho cháu luôn cho. »

Hấn vắt khăn mặt lên giây trông ra lối sau nhà. Một vách tôn cao rào bít cả dãy sau không còn thấy những gian nhà lụp xụp của xóm bên.

« Ai làm cái vách này thế cô Nhung ? »

« Ông Đại Tá đăng nhà lầu ba tầng. »

« Ông ấy vẫn còn ở đây ? »

« Dạ không. Ông ấy đi lâu rồi. »

Trong cả khu xóm chỉ có ngôi nhà lầu ba tầng đầu kết hẻm là cao ngều nghện và thường đổi chủ. Phần lớn dân cư ngụ ở đây đều là dân lưu cữu. Nhà cửa ở xóm ngoài thay đổi mới mẻ đến nỗi khó nhận trong khi xóm này vẫn y như xưa.

Hấn bước lên thang, chân không dẫm trên những bụi gổ sạn cát. Trên lầu là phòng ngủ của vợ chồng con cái Ngộ. Gian buồng nhỏ phía sau đặt bàn thờ, chứa đồ đạc sách

74 THỜI TẬP

vờ tranh hấn vút bỏ lại và là nơi bà mẹ cư ngụ khi về thăm con cháu. Hấn lặng ngắm bức tự họa sẵn sùi u ám không đóng khung dựng đứng trên đầu kệ dài vẫn chất những chồng sách nghiêng ngả không thứ tự.

Trên vách gỗ còn ba bức họa khác nữa nhỏ hơn bức tự họa. Một bức sơn dầu hấn còn nhớ đã đặt tên «Đường hoang đầy» trong kỳ triển lãm, một bức chân dung bà mẹ đeo kính lão ngồi đọc sách vẽ bằng mực tàu. Bức sơn dầu khác là chân dung «mối tình lớn» của hấn. Mối tình lớn, mối tình của thế kỷ này, hồi đó hấn cười hớ hớ khoe khoang cùng chúng bạn khi đi giữa đường phố đông người qua lại. Các bạn hấn phụ họa, a, mối tình của nhà đại họa sĩ, nhà danh họa của những thế kỷ tương lai.

Gương mặt hiện lộ trên cần cổ cao nổi, bao quanh là vòm tóc ngắn. Nụ cười lấp lửng nở trên môi hé và đôi mắt mở rộng. Đầu hơi nghiêng như một búp hoa nặng trĩu sương. Những màu vàng, đen, xanh thoảng, hồng phấn nhầy nhót thân nhiên trong im lìm của thời khắc đọng tụ như ánh nắng chiều hắt xiên khoai vào buồng hầm hấp quanh năm. Mối tình lớn lập lờ trong lãng quên của gian buồng lạnh nhạt.

Phòng ngủ của vợ chồng Ngọ đồ đạc gọn mắt nhất trong nhà. Vẫn chỉ những món sắm ngày đêm cười, giường, tủ, bàn phấn, bàn đèn, bàn viết... Các mặt gỗ học formica nước đã xỉn. Những mặt nệm ghế nhạt màu. Trên bàn đèn có một chiếc cassette và một dây băng. Ngọ ghiền nhạc, có thể nghe suốt ngày không chán. Hồi một có transistor, nó mua được một chiếc bỏ kê kê trong túi áo. Vừa mở mắt nằm trên giường đã mở nhạc, tối vào giường cũng mở eo éo bên tai. Có lẽ trong đời Ngọ nó chỉ có một giấc mộng không thành khiến nó tiếc nhớ là nó đã không trở thành ca sĩ. Thuở bé Ngọ đàn hát thật hay. Bây giờ chắc nó không còn hát nổi nữa.

Trên chiếc giường sắt hai tầng, hai đứa con gái sinh đôi đang ngủ ở tầng dưới. Một đứa nằm ngửa soãi tay chân, đứa kia quay nghiêng vòng tay ôm chị. Chúng khoảng chừng tuổi rưỡi, chắc đã lẫm chẫm đi và bắt đầu bập bẹ tập nói. Hấn trông hai đứa nhỏ, không hiểu tại sao những người khác khi nhìn trẻ con có thể bảo chúng giống người này hay người nọ. Trông bất cứ đứa trẻ nào hấn cũng chỉ thấy vẻ mơ màng hiu quạnh của một áng mây giữa một bầu trời bỗng ngút mắt. Một đứa trẻ chưa thể giống ai cả. Rồi nó sẽ giống...

Hấn trông qua cửa sổ của gian buồng nhìn mặt sau

dãy nhà xóm ngoài. Nhiều nhà sửa sang, cất thêm lầu hoặc một nếp nhà phụ, sơn phết những màu lòe loẹt để cho mướt. Cứ đà này nhà cửa mọc cao thêm càng lúc càng gầy gò khẳng khiu, chênh vênh giống như những người đi cà kheo, đồ ngã bất tử không hay.

Hắn trở xuống nhà. Nhưng đang rửa mặt mũi cho hai thằng nhỏ. Tý trông linh hoạt, nó đã trút bỏ mớ quần áo lạnh, thay quần cụt ở trần. Người nó ốm yếu, da trắng xanh.

« Để chiều thím Nhung đun nước tắm cho Tý. »

« Dạ. »

« Cô Nhung cho tôi gửi cháu Tý ở đây. »

« Dạ. »

« Bố đi xuống phố hả bố ? »

« Bố đi công việc. Ở nhà ngoan nghe không con. »

« Chiều anh về soi cơm. »

« Nhà đừng đợi. Hết tôi về kịp thì ăn. Không thì tôi ăn gì bậy bạ cũng được. »

Trong lúc hắn thay quần áo nhẹ, hai thằng nhỏ khoác vai nhau đứng một góc dòm. Hắn ngấm nghĩa cánh tay trái của mình đưa cao để xỏ áo. Hắn buông tay xuống, thả xuôi hai cánh tay trước mặt so đo. Hắn thoáng có cảm tưởng cánh tay bị thương đang héo quắt từ từ mỗi ngày.

« Bác Trác làm... Làm... cái gì vậy ? ».

« Bác tập thể thao. »

« Tập thể thao là... là... cái... cái gì ? »

« Cho nó mạnh. » Hắn cười khà, thờ hắt. « Bác đẹp trai không Tuyết ? »

Thằng nhỏ được hỏi ngoảnh mặt đi giấu nụ cười.

Hắn mặc chiếc áo sơ mi cụt tay màu tím than. Chiếc áo may từ năm kia trước khi tái ngũ mặc chưa được mấy kỳ. Chiếc quần dacron không nhàu nếp cũng may từ ngày ấy. Hắn mượn đôi dép da của Ngọ. Hắn nhẹ nhàng thoải mái như đang trở lại những ngày nhàn rỗi thuở trước. Hắn đưa ngón tay vẽ trong không khí, phác họa hình ảnh hai thằng nhỏ đứng cạnh nhau thân mật, và nheo mắt nhìn.

Hết phần I. Xin coi

phần II số sau.

CHO NHỮNG CƠN MƯA CHIỀU BLAO

Thơ

TRẦN VĂN NGHĨA

*Xanh cây, xanh núi, xanh đồi
Có làm xanh nổi áo người năm xưa ?*

*Còn đây, sót chút âm thừa
Sưởi anh ấm lại mùa mưa chốn này*

*Chiều quê mờ khói mây xa
Điếng rừng núi cũ tiếng gà gáy ran*

*Quanh co ngõ xóm thu tàn
Bóng ai hiu quạnh dưới ngàn cây xưa*

*Lắng nghe rộn tiếng gió đùa
Mây hình như xuống bốn mùa hồn tôi.*

KHI ĐẾN B'SAR

*xanh rừng, xanh lá, xanh cây
xanh sông, xanh núi, xanh mây, xanh trời
xanh đèo dốc, xanh lưng đồi
xanh thôi đủ cả, xanh đời ta đâu*

LÚC VỀ DẠY Ơ AN LẠC

*sương bay bốn phía trời buồn
có che kín được cõi hồn ta đau ?
ngước trông, chiều đắm một màu
ngày mai đời có chút nào đổi thay ?*

quanh bàn viết

MỘT LỜI

Bài Của

DƯƠNG NGHIÊM MẬU

I. Ngày lên đường ra đi, nơi phi trường, trước khi lên máy bay, người bạn tiễn chân nét mặt ưu tư cho tôi biết : giặc đã vào Ban Mê Thuột, trận đánh còn ở đó... lòng dạ không yên, những tin tức trên màn ảnh nhỏ, trên mặt báo nơi nước ngoài càng làm cho tôi lo âu hơn. Kontum, Pleiku... những nơi tôi đã từng sống. Lòng cồn cào nghĩ về quê hương, nơi những người thân yêu đang sống. Đoàn người lên đường với khoảng tới trên 200 cây số... tôi lo âu nghĩ, rồi mình có kịp trở về để chết nữa không ? Chín ngày đi, đáng lẽ là một chuyến đi đáng ghi nhớ, thì cuối cùng với tôi là những ngày buồn. Ngày trở về, tôi không ngồi yên được, chỉ mong sao đặt chân trở lại quê nhà. Lúc phi cơ đáp xuống Tân Sơn Nhất, đặt chân xuống mặt đất tôi chảy nước mắt với bao nôn nao. Ôm lấy con thơ vào lòng, giữ lấy tay vợ, tôi tưởng như mình vừa trải qua một biến động. Tôi thấu hiểu rằng, chẳng bao giờ tôi muốn rời xa quê hương mình, gia đình mình. Nơi đây tôi đã chọn lựa và tôi sẽ chẳng thể đi đâu.

Những bản tin, những trang báo mỗi ngày, mỗi giờ cho tôi thấy những bi thảm và những hào hùng. Hàng trăm ngàn người với đôi bàn tay trắng đã lên đường trong một ý thức chọn lựa. Ở đây, dù xấu xa bần thiếu, nhưng nó vẫn còn hơn phải sống dưới chế độ Cộng Sản. Những bước chân đi tới phía đông, băng rừng, vượt núi, cái chết khít khao đã nói lên khẳng định đó. Nhưng vì đâu mà phải sống trong cơ sự này ? Lỗi vì ai ? Ai phải chịu trách nhiệm ?

78 THỜI TẬP

Không phải chỉ có Phước Long, Ban Mê Thuột, Pleiku, Kontum mà bây giờ còn cả Quảng Ngãi, Quảng Tín, Trị Thiên, Bình Long... Người anh từ Huế vào, người còn ngần ngại. Người chị bàng hoàng nói tới đoạn đường vượt Hải Vân vào Đà Nẵng... Những chiếc xe như súc vật, những xác người nằm như lá khô, pháo kích không ngừng, những bà mẹ, đứa bé bò trên mặt đường và chiếc bình sữa... Trong cơn cào cào của thời sự, những sự việc làm tôi chóng mặt. Tôi tự hỏi: có phải đã tới lúc mà mình phải cầm lấy mũi nhọn, phải, chỉ có thể trong lựa chọn một khi cơn lốc đến. Tôi không thể có một lựa chọn đầu hàng để sống như trâu chó. Tôi chỉ thương hai tấm con thơ... Có thể một cơ sự như thế sẽ đến không?

2. Phải làm gì bây giờ? Một người hỏi tôi thế, rồi hai người hỏi tôi thế. Bây giờ không phải là đề hỏi như thế. Câu hỏi là: từ trước tới nay anh đã làm những gì? Anh có trách nhiệm gì với hiện tại này không?

Với riêng tôi, nhìn lại quá khứ từ 15 năm trở lại đây tôi có thể hài lòng đề nghị rằng mình đã làm hết, đóng góp hết những gì có thể làm, có thể đóng góp. Lập trường dứt khoát của tôi đã hơn một lần được xác định trên những giòng chữ viết. Ở đó bao hàm một phần đấu không cùng.

Nhập ngũ, rồi lên đường tới những vùng trận địa, nay nơi này mai nơi khác kéo dài trong nhiều năm, nhận trách nhiệm.

Tôi đã lên tiếng về những gì tôi thấy, tôi nghe, tôi nghĩ, ở đó là cuộc chiến đấu của những chiến sĩ, là tiếng kêu thất thanh của người dân trong lửa đỏ, là cảnh điêu tàn của quê hương. Hơn ai hết, tôi mong ước một hòa bình trở lại. Bao nhiêu người khác cũng đã làm thế, hoặc hơn thế. Với thực tại này, khi truy nguyên tìm câu trả lời về trách nhiệm, nó không thuộc về tôi nữa. Và hiển nhiên, con đường lựa chọn, tôi tiếp tục. Phải làm gì bây giờ, câu hỏi ấy không còn ý nghĩa với tôi. Và tôi trả câu hỏi lại cho người khác, cho những người khác.

3. Văn chương có thể làm được gì trong tình thế này ? Hãy gạt câu hỏi sang một bên. Hãy tưởng tượng tới một cảnh, người cầm bút ra nơi tuyển đầu, bên kia là giặc với những họng súng, rồi ở đó, người cầm bút lên tiếng : hỡi quân giặc, hãy đầu hàng và bỏ súng xuống .. Với tiếng hô thật lớn, liệu giặc kia có đầu hàng; bỏ súng xuống hay rút đi không ? Hay nói chưa hết câu, người cầm bút đã bị bắn gục ? Hoặc bằng một cách khác, những thơ truyện được đưa tới mặt trận... Đặt người cầm bút và văn chương vào một cảnh huống như thế là một sai lầm quá lớn. Đặt vấn đề như thế tức là phủ nhận văn chương và sức mạnh của nó. Bắn gục giặc europ, bắt giặc đầu hàng, đuổi giặc đi xa, đó là việc của những chiến sĩ nơi tuyển đầu. Nó không phải việc của người cầm bút, của văn chương. Mà văn chương thiết lập sức mạnh cho những chiến sĩ, không phải trong một lúc, trong một giờ. Và như thế câu hỏi được đặt ngược trở lại : trong quá khứ, người cầm bút cũng như văn chương của ta đã làm được gì ?

4. Cha tôi nói : hồi này thầy không ngủ được. Tôi không biết nói sao. Nhìn lại, trên 60 tuổi, bao nhiêu thăng trầm, những cơn trải từ 1945, đề rồi năm 1954 ra đi với bao ngậm ngùi. Lên đường, cha tôi vẫn nghĩ tới một ngày trở lại, một hai năm nữa. Nhưng rồi không phải là một hai năm, hôm nay đã qua hai mươi năm, đưa em ngày lên đường mới 20 ngày hôm nay đã đến tuổi nhập ngũ... Rồi giặc nó vào tận đây sao ? Tôi hiểu những gì cha tôi đang nghĩ, cũng như bao nhiêu người khác đã từng lựa chọn và tin tưởng. Ba mươi năm một cuộc chiến chưa ngừng lại và những tan nát còn không ngừng đổ tới... Năm 1954 gần một triệu người đã ra đi, bây giờ lại thêm một triệu người khác lên tiếng bằng chọn lựa. Có những người trong hai mươi năm đã phải phần đấu để lập lại đời sống của mình không biết bao nhiêu lần. Tôi chưa thấy có một dân tộc nào lại phải sống trong kinh hoàng như thế. Dù phải chịu đựng, nhưng tất cả một đời sống lúc nào cũng là một phần đấu. Có dân tộc nào bền bỉ và dũng mãnh như thế. Vậy thì tại sao cả khối

80 THỜI TẬP

dân tộc ta phải sống trong nhục nhằn, đau khổ chừng ấy. Bằng một cách nói tiêu cực : vận nước ta như thế sao ? Hay nói với bằng chứng của lịch sử : chúng ta phải trả cái nợ máu của cha ông ta ?

Có người đến hỏi tôi : có đi ra ngoại quốc không ? Tôi đã trả lời dứt khoát : Tôi sống và chết tại nơi này. Người ấy hỏi : anh chấp nhận sống chung với người Cộng Sản ? Tôi nói : tôi không phải là một con chó đẻ nay sống với chủ này, mai sống với chủ khác chỉ vì miếng xương chúng liệng ra. Tôi tin tưởng con đường tôi đi. Có một nơi là lẽ phải và ánh sáng. Có một nơi là lẽ trái và bóng tối. Có trắng và đen không thể nhập nhằng được. Nếu tôi có chết chẳng nữa, điều ấy tôi không ân hận. Lịch sử đã chứng minh rằng : nhiều khi cái chết là một điều tốt hơn là sống. Chết đi cho người khác sống, cho lẽ phải và sự thực sống. Chết như thế cần thiết. Tôi bình tĩnh với quyết tâm đó.

Này những tên bất lương, hãy vơ vét, hãy chạy đi cho mau tiếp tục sống làm đầy tớ cho những tên chủ, và hãy đừng bao giờ ngừng mặt lên, hãy quên đi, đừng bao giờ nhắc đến hai tiếng Việt Nam.

5 Người phi công nói : chuyển bay đã không còn chỗ, nhưng người mẹ đã cố gắng đẩy đứa con lên, rồi người mẹ đứng lại, một tay đưa lên vẫy. Chiếc trực thăng bay lên và tôi nhìn thấy người mẹ quỳ xuống như cầu nguyện. Đẩy đứa con lên, tôi không quên được hình ảnh ấy. Có một nơi được gọi là hy vọng và cõi sống. Và một nơi là cõi chết. Có phải người mẹ kia đã muốn gửi đi đứa con trong hy vọng không ? Khi trở lại, chúng tôi không còn thấy người mẹ đâu nữa. Dù sao tôi cũng còn hy vọng và cầu nguyện cho đứa trẻ kia gặp lại người mẹ thân yêu...

Sống tự do hay là chết. Điều đó được viết bằng xương và máu. Tôi mong ước mọi người cùng tôi góp lời cầu nguyện : cho chúng ta được sống làm người và thoát qua cơn thử thách này. Tương lai tùy nơi chúng ta với niềm tin đã có. #

Mong bạn đọc mỗi thư chỉ nêu một câu hỏi, và tạm thời giới hạn trong phạm vi Văn học Tổng quát mà thôi.

thư trung

● Nguyễn Quang Hưng, Nhơn lộc, hỏi :

Xin ông cho biết kết quả cũng như thành phần đoàn viên và thời gian hoạt động... của Đoàn Ánh Sáng do Nhất Linh thành lập năm 1937.

— Trả lời :

Hội Ánh Sáng lập ra Đoàn Ánh Sáng, Trại Ánh Sáng và Nhà Ánh Sáng.

Thành phần gồm các nhà văn nòng cốt trong Tự Lực Văn Đoàn cùng một số thân hữu, đa số thuộc giới trí thức Hà thành như Võ Đức Diên, Hoàng Như Tiếp, Tôn Thất Bình, Nguyễn Cao Luyện, Phạm Văn Bính... Theo nội quy thì người dân ở bất cứ thành phần xã hội nào cũng được tự do gia nhập Hội này. Hội được đặt dưới sự bảo trợ của Thống sứ Bắc kỳ Yves Châtel.

Kết quả : Không được biết có một bảng tổng kê kết quả nào không nhưng cứ nhìn vào thực trạng nhà ở của dân lao động thời đó thì quả là lửa muốn xe mà tưới nước giàu !

Thời gian hoạt động : Được Nhất Linh đề xướng trên tờ Ngày Nay từ số 38 ngày 13-12-1936. Hoạt động tích cực trong năm 1937. Không rõ ngày đình chỉ hoạt động hoặc giải tán Hội. Chỉ biết Ngày Nay đình bản năm 1940 và Văn đoàn phân tán từ đó.

(tài liệu của Bằng Giang)

● Đặng Lãm, Kbc. 7065, hỏi :

Xin ông cho biết về thi hào Basho ?

— Trả lời :

BASHÔ Matsuo là nhà thơ lớn của Nhật-bản. Sinh năm 1644 tại Oueno, tỉnh Iga, chết năm 1694 tại Osaka. Dòng dõi Hiệp sĩ đạo (samurai), ông đã học văn chương và triết học Thiền. Năm 1667, ông tới Kyôto làm công chức ngành cấp thủy một thời gian rồi tới Yêdo (nay là thủ đô Tokyo), nơi đây ông theo học các bậc thầy về thi ca đương thời. Những thi phái Kofou và Danrin suy tàn, Bashô bèn lập ra

82 THỜI TẬP

một trường phái mới gọi là Shōfu. Tài phẩm đầu, Kaiooi được xuất bản đã làm danh tiếng của Bashō vượt xa khỏi Yédo. Không bao lâu sau, nhiều nhà thơ trẻ tới quy tụ quanh ông. Bashō sống lang thang từ tỉnh này sang tỉnh khác, không nơi cư ngụ nhất định, thu nạp nhiều môn đệ và tới đâu ông cũng được hoan nghênh. Sau cùng, ông tới ở quận Foukagawa gần Yédo, sống trong một căn lều được gọi là Lều Chuối bởi vì lều được dựng trước dặng chuối (Bashō có nghĩa là cây chuối.) Tại nơi ẩn cư này, ông đã tĩnh tu Thiền. Năm 1682, cơn hỏa hoạn thiêu hủy Yédo đã tàn phá căn lều xác của ông trong đó có manh giường, y bát và tượng Phật. Năm 1684, Bashō rời nơi ẩn cư đi hành hương khắp nơi. Chuyển đi này để lại tác phẩm Nhật-ký Hành-hương Nozarashi-kikō. Say mê cảnh đẹp thiên nhiên, ông đi tới bất cứ nơi nào có cảnh đẹp, dù chỉ để ngắm ánh trăng rọi trên mặt hồ hay để nghe tiếng thác đổ nơi hoang dã. Sau mỗi chuyến đi, ông đều trở về Lều Chuối, nhưng tới 1689, ông bỏ hẳn nơi ràng buộc cuối cùng này và đi xa về mạn Bắc. Trên đường, ông đã hoàn tất thi phẩm Okounosomitchi. Cho tới 1691, ông vẫn đi lang thang đây đó. Thỉnh thoảng ở chốn dừng chân, ông hoàn tất nhiều thi phẩm ngắn nhưng đều rất được hoan nghênh: Genguaki, Fukagawa-shu, Saga-nikki v.v... Năm 1694, bị đau, ông phải bỏ dở cuộc đi. Ông tới Osaka và trút hơi thở cuối cùng tại đó, một cách nhẹ nhàng, hệt như bài thơ *haikai* cuối cùng của ông: « Ngã bệnh trên đường du hành. Trong mơ, tôi thấy mình lang thang. Trên cánh đồng chết » Xác ông được đem chôn trong vườn ngôi đền Yoshinakadera ở Osaka. Trên mộ ông, sau có trồng một cây chuối, loài cây mà ông thương yêu và đã trở thành biểu tượng của ông.

Bashō được tôn sùng như một thi hào lớn nhất của lịch sử văn học Nhật, không những vì giá trị của tác phẩm ông và còn do cái nhân cách đặc biệt gương mẫu của đời sống ông...

● *Trần Thanh Phong, Bình khế, hỏi:*

Xin ông cho biết về tiểu sử của nhà thơ Hoài-Khanh?

— *Trả lời:*

Hoài Khanh tên thật là Võ Văn Quế, sanh năm 1933 tại Bình Thuận, gốc làm ruộng. Thuở nhỏ học tiểu học ở Phan thiết, sau vào siên-hóa học trường Mỹ-thuật rồi quay về Phan-thiết khi chiến tranh bùng nổ. Việc học cũng do đó mà bị gián đoạn.

GIẢI ĐÁP THẮC MẮC 83

Bắt đầu có thơ đăng trên các tạp chí khi làm công chức tại Biên-hòa (1957-1963). Từ 1964, ông bỏ nghề cạo giấy, lên ở Sài-gòn trông coi tập san Giũ Thơm Quê Mẹ một thời gian. Từ 1967, ông chủ trương nhà xuất bản Ca Dao, và dịch thuật nhiều sách, ký nhiều bút hiệu.

Thi phẩm của ông có : Dâng Rừng (1957), Thân Phận (1962), Lục Bát (1968), Gió Bắc, Trẻ Nhỏ, Đóa Hồng Và Dế (1970). Còn có tập truyện Trí Nhớ, Hoang Vũ Và Khôi (1970). Ngoài ra ông cũng đã dịch gần hai chục cuốn, nhưng văn dịch của ông rất thường, không thể nào đặt cùng hàng với thơ ông.

● *Duyên Thủy, Cam Ranh, hỏi :*

Xin ông vui lòng cho biết tiểu sử của nhà thơ Kiên Giang và bài thơ nào được nhiều người ưa thích nhất của thi sĩ này?

● *Trả lời :*

Kiên Giang tên tộc là Trương Khương Trinh. Sinh năm 1929 tại Rạch-giá (NV). Học tới năm thứ tư ban trung học rồi bỏ dở. Làm thơ từ khi còn đi học nhưng chỉ chính thức gia nhập làng thơ từ năm 1952.

Có một thời gian sống gần Nguyễn Bính và chịu ảnh hưởng của nhà thơ này, nên thơ ông nặng tình với ruộng vườn thổ nhời miền đất hiền hòa mà chưa chan sức sống, tình người.

Bài thơ được nhiều người ưa thích hơn cả có lẽ là bài Hoa Trắng Thôi Cài Trên Áo Tím. Đó cũng là nhan đề tập thơ thứ nhất của ông do Phù Sa xuất bản năm 1962. Về sau, ông có cho xuất bản hai tập thơ khác : Quê Hương Thơ Ấu (1967), Lúa Sạ Miền Nam (1970).

● *Có Mộng Lành, Vĩnh-Long, hỏi :*

Xin ông cho biết tiểu sử của Kiên Minh?

● *Trả lời :*

Kiên Minh, họ Trần. Sinh năm 1930 tại Huế. Bắt đầu viết văn từ 1950 và đã cộng tác với nhiều báo, chí.

Tác phẩm đã xuất bản có tập truyện và tùy bút Mẹ Á Châu, do Hữu Nghị xuất bản năm 1959. Có nhiều truyện dài đăng báo như : Đấng (Nguồn sống mới, 1951), Người Yêu (Nhan loại, 1958), Vùng Biển Ngọt (Đồng phương, 1972), Sầu Riêng (Đồng phương, 1973). Ngoài ra, còn có khoảng

THỜI TẬP

năm chục truyện ngắn và tùy bút đăng rải rác trên các báo nhưng chưa in thành sách.

• NHẪN TIN :

— *Nguyễn Văn Hiến, Kbc 4561 :*

Chước « bảy bắt bảy tha » : Khổng Minh bảy lần bắt Mạnh Hoạch, bảy lần tha, cốt để lấy sự « tâm phục ».

— *N. V., Kbc. 4420 :*

Hai câu thơ bạn hỏi (Thời Tập 21) theo bạn Vũ Dạ (Kbc. 3997/1B) cho biết thì đúng là của vị Trung tá (Lê Hồng Minh) Tiểu đoàn trưởng đã tử trận, như bạn nói trong thư.

— *Nguyễn Hàn Thư, Nha-trang :*

Bạn nên tìm đọc các cuốn Thi Nhân Việt Nam của Hoài Thanh, hoặc quyển thượng Thi Nhân V. N. Tiền Chiến của Nguyễn Tấn Long và Nguyễn Hữu Trọng. Xa hơn, bạn có thể đọc cuốn Từ Thơ Mới Đến Thơ Tự Do của Bằng-Giang.

— *Lương Vĩnh Tân, Kiến-tường :*

Đề nghị ông tìm đọc cuốn Phạm Thái của Nguyễn Văn Xung, do nhà Lửa Thiêng vừa xuất bản. Sách Việt thì hiện nay không có cuốn nào coi là đầy đủ được. Bạn cần tra cứu các bộ Dictionnaire Universel des Lettres và Dictionnaire Biographique des Auteurs của Laffont—Bompiani.

— *Một số độc giả ngoài Trung và trên Cao-nguyên :*

Một số thư của quý bạn, chúng tôi tiếc không còn thể trả lời RIÊNG được. đành sẽ trả lời dần trên mặt báo và ước mong là quý bạn sẽ còn theo dõi Thời Tập để... hết thắc mắc. Tâm thành cầu chúc quý bạn nhiều, thật nhiều MAY MẮN.

THƯ-TRUNG

Thời Tập Cáo Lỗi

Do tình hình chiến cuộc, số này tạm thời chúng tôi phải rút bớt một số trang. Chân thành mong quý bạn coi đây là việc làm không thể tránh khỏi trong lúc này đối với một tờ báo văn chương eo hẹp như Thời Tập.

NÊN TÌM HIỂU NƯỚC BẠN KAMPUCHEA

có liên quan mật thiết với dân tộc Việt Nam chúng ta, bằng những sách giá trị :

LÊ HƯƠNG SỬ CAO MIÊN

Quyển sử Cao Miên đầu tiên viết bằng Việt ngữ, khảo cứu công phu, từ lập quốc đến hôm nay.
Sách dày 264 trang khổ to, nhiều tài liệu, hình ảnh quý giá.

VIỆT KIỀU Ở KAMPUCHEA

Người Việt Nam đến sinh sống tại Cao Miên từ lúc nào và sống làm sao từ ba thế kỷ nay.
Sách dày 264 trang khổ to, có nhiều hình ảnh.

NGƯỜI VIỆT GỐC MIÊN

Hiện có bao nhiêu người Việt gốc Miên sống tại miền Nam Việt Nam và họ sống như thế nào : tình trạng xã hội, phong tục, tập quán, tôn giáo, văn hóa, kinh tế được trình bày rõ ràng trên quyển sách dày gần 300 trang khổ to.

TRUYỆN CỔ CAO MIÊN

Toàn bộ 2 quyển dày gần 500 trang gồm những truyện cổ dựa vào sử Cao Miên, truyện gốc Bà-la-môn, truyện gốc Phật giáo, truyện dân gian, truyện các loài thú, đọc rất thú vị.

CHÂU ĐẠT QUAN

CHÂN LẠP PHONG THỎ KỲ

Quyển sách duy nhất mô tả vùng Angkor, đế đô nước Cao Miên ngày xưa, giữa thời cực thịnh. Một tài liệu vô cùng quý giá để tìm hiểu về Cao Miên, Bản Việt ngữ của Lê Hương.

Những sách trên đều có bán tại :
NHÀ SÁCH KHAI TRÍ 62 Lê Lợi Saigon

Thập tải luân giao cầu cổ kiếm...

NGÀI TUẤN MỸ

NG MINH NỮU—TRẦN NGỌC KIM:
Cho biết tin tức. Riêng NMN, tập
thơ dày và in nhiều thế, 140.000
vừa sát.

HUỖNH V ĐÀNG: Người ta nói bầu rượu túi thơ chứ
không nói túi thơ túi si-ke như bạn muốn. Rượu nó hào
xăng và đẹp.

I NÊN KH: Cũng mong lời của Nên là đúng, «cứ xem
báo văn nghệ thi nhau ra, thấy hình như văn nghệ đang
hồi sinh».

NG ĐỨC LONG NT: Th. T. sẽ đăng thêm số thơ còn
lại của Quang Dũng (cả những bài làm vào năm 1974) vào
một dịp rất gần. Anh đón đọc. Hai câu lục bát anh hỏi
không nằm trong bài thơ nào cả, vì tác giả chỉ làm có 2
câu đó rồi thôi!

ĐẶNG LÂM KBC 7065. Th. T. đang sửa soạn các số đặc
biệt về Nguyễn Bình, Huy Cận: Câu hỏi của bạn đã chuyển
sang anh Thư Trung.

NGUYỆT KHAI Sg: Đang đọc thơ bạn. Th. T. không
ngừng mở rộng tầm khai thác, cốt làm cho tờ báo thay đổi
luôn. Tôi chưa bao giờ ghé K. Long Chao.

THANH NHÂN: Cảm tạ ông đã nghĩ đến Th. T. để
gửi cho chúng tôi tập bản thảo đó. Tuy nhiên hiện nay
Th. T. chưa nghĩ đến chuyện làm xuất bản. Còn đáng thì
dài quá. Vậy tin ông rõ.

ĐẶNG PHÚ PHONG Bình Khê: Bài Học cho các em khi
di tản cảm động lắm.

LƯƠNG VĨNH TÂN KT: Cảm ơn sự đón nhận Th. T.
của anh ở Mộc Hóa. Chưa nghĩ đến chủ đề thơ phổ nhạc
nhạc. Sẽ có dịp làm số Đinh Hùng.

TRẦN CHÍ THÀNH BX: Báo dài hạn của bạn đã hết
từ số 16.

Giấy phép xuất bản số 346 / BDVCH / PHBCXB / ALP / TP
ra ngày 27 - 3 - 1975 Phát hành ngày 29 - 3 - 1975 3000 số

In tại nhà in Phúc Hưng, số 51 - 51 B Nguyễn Trãi, Saigon 5

thời tập

Chủ trương: VIÊN LINH

TẬP XX●●● – PHÁT HÀNH NGÀY 15-4-75

NGƯỜI CẦM BÚT TRƯỚC TÌNH THỂ ĐẤT NƯỚC

TRÚC SĨ

*tôi viết, lấy căn bản lương tri
làm hướng đi cho mình*

LÊ TRÀNG KIỀU

*không cảm thông với vận mệnh dân tộc
không còn xứng đáng là nhà văn nữa*

DƯƠNG NGHIÊM MẬU

*những tên bất lương hãy vợ vệt
hãy chạy đi cho mau tiếp tục
sống làm kiếp đầy tớ và đừng bao giờ
nhắc đến hai tiếng VN*

THẠCH TRUNG GIÀ

mấy tầng huyết đỏ, lệ hoen chôn này

PHẠM THIÊN THU

*khi người là con sâu
tất cả là chiếc kén*

MẶC ĐỒ

*là công dân một nước tất nhiên
phải sống với mọi biến cố và
lắm phen muốn làm một cái gì*

BÌNH NGUYỄN LỘC

*ngay cả thời bình tôi vẫn
nghĩ đến điều này*

Tổng Phát Hành:

NAM CƯỜNG

185 Ng. Thái Học Sq

giá 220đ

Tủ sách Di Sản văn học Miền Nam thời chiến

Thời Tập số 23 phát hành 15-4-1975 được xem là số báo văn học miền Nam cuối cùng trước khi miền Nam thật sự bị mất. Thư Án Quán sao chụp lại với sự đồng ý của nhà thơ Viên Linh - người chủ trương tạp chí.

Sách chỉ dành để biếu tặng thân hữu

THỜI TẬP 23

*

ĐẶC BIỆT TÂY NGUYÊN